بسم الله الرحمن الرحيم

واعتصموا بحبل الله جميعا ولا تفرقوا

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

المسلم الصيني

1

1997

مجلة اسلامية ثقافية علمية جامعة

△ شنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكـ-
كورسىيە ئۆمىكى جوڭگو ئىسلام
جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلغاندا، ئىسـ-
لام جەمئىيىتىنىڭ رەھبەرلىرى ئۆ-
مەك ئەزالىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتـ-
كۈزۈپ، خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

◁ جوڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتى
7-قارارلىق ئاخۇنلار كۇرسىنىڭ
ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا
كۇرسانتلار ئوقۇش پۈتتۈرۈش
دوكلاتى بەرمەكتە.

ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇ-
ئاۋىن رەئىسلىرى نوئىمان ما
شيەن، مۇھەممەد سەئىد ما يۈنـ
فۇ، شەمشىدىن ھاجى ۋە مۇئاۋىن
بلش كاتىپ مالىك مىيانلار جەمـ
ئىيەتنى زىيارەت قىلغان دىنىي
زاتلار بىلەن سۆھبەتتە.

«قۇرئان كەرىم»دىن

بسم الله الرحمن الرحيم

فمن يعمل من الصالحات وهو مؤمن فلا كفران لسعيه وإنا له كاتبون

”(ئى ئىنسانلار!) سىلەرنىڭ دىنىڭلار ھەقىقەتەن بىردىندۇر. مەن سىلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭلاردۇرمەن، ماڭىلا ئىبادەت قىلىڭلار. ئۇلار (دىندا ئىختىلاپ قىلىشىپ) پىرقە-پىرقىلەرگە بۆلۈنۈپ كەتتى، ھەممىسى بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتقۇچىلار. كىمكى مۆمىن بولۇپ ياخشى ئەمەللەرنى قىلىدىكەن، ئۇنىڭ ئەمەلىنىڭ (ساۋابى) زايا كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ئەمەلىنى (يەنى نامە-ئەمالىنى) چوقۇم خاتىرىلەپ قويىمىز“ (21-سۈرە، 92-، 93-، 94-ئايەتلەر).

(خەتتات: سالىھ)

مۇندەرىجە

ئىسلام تەتقىقاتى

ئىسلام دىنى ۋە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى توغرىسىدا مۇلاھىزە
.... ئىبراھىم فېڭ جىڭيۈەن (4)
ئاخۇنلارنىڭ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدىكى ئورنى ۋە رولى .... ئايۇپ (10)
ئۇمىد ئاخۇنلاردا .... ليۇ جېن (13)

ۋەز-تەبلىغ

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق
.... جاڭ خۇڭچۈن (17)
ئىسلام دىنىنىڭ ئاياللار نۇقتىئىنەزىرى توغرىسىدا
.... مۇ خۇافېن (22)

مۇسۇلمانلار پەزىلىتى

مۇسۇلمانلار كەمتەر ۋە ئېھتىياتچان بولۇشى كې-رەك .... جاڭ چيەن (27)

ياش ئالىملىرىمىز

يەنىمۇ ئۆرلە، تەڭرىتاغ ئوغلى
—دوكتور ئاشتى خالمۇرات غوپۇرنى زىيارەت
.... تاشقىن (29)

تۆھپىكار دىنىي زاتلار

نامراتلارنىڭ يۆلەنچۈكى، يېتىملارنىڭ ئاتىسى
.... ياقۇپ ھاجى (36)
بېيىش يولىدىكى باشلامچى ... سايرا يۈسۈپ (39)
دىنىي زاتلارنىڭ ھىممىتى ...... ياقۇپ ھاجى (39)
پەيزىۋات ناھىيىسىدە دىنىي زاتلار نامرات ئائىلىلەرگە ئىللىقلىق يەتكۈزدى
.... ياقۇپ ھاجى (40)
مەرىپەتلەر ۋە ساخاۋەتلىك دىنىي زات
.... ياقۇپ ھاجى (40)

بىلىم گۈلزارى

مۇسۇلمانلارنىڭ دەستۇرى «قۇرئان كەرىم» ۋە ئۇنىڭ رەتلىنىشى
.... ئۆمەرجان مۇھەممەت (43)
سەككىز ياشلىق قارىي قىز ...... مەھمۇدى (45)

مەسچىت-جامەلەر

بۇگۇر ناھىيە يېڭىسار يېزىسىدا يېڭىدىن سېلىنغان جامە مەسچىتى .... تويغۇن ئابدۇرەھىم (47)

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林

CHINA MUSLIM

(پەسىللىك ژۇرنال)

باشقۇرغۇچى: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى
تۈزگۈچى ۋە نەشر قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
باش مۇھەررىر: شەمشىدىن ھاجى
مەسئۇل مۇھەررىر: رىشت ۋاھىدى
تېخنىك تەھرىرى: يۇلتۇز ئەخمەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئېلى
تىزغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى ئېلېكترونلۇق مەتبەئە سىستېمىسى
باسقۇچى: مەركىزىي مىللەتلەر داشۆسى باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى ۋە مۇشتەرى قوبۇل قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
(بېيجىڭ شۈەنۋۇ رايونى نەنخېڭشىجې كوچىسى 103-قورۇ)
پوچتا نومۇرى: 100053 تېلېفون: 63513181
شىنجاڭ تارقىتىش پونكىتى: ئۈرۈمچى يەنئەن كوچىسى 119-قورۇ
تېلېفون: 2865729 پوچتا نومۇرى: 830001

主　　办：中国伊斯兰教协会
编辑出版：《中国穆斯林》维文编辑部
主　　编：夏米西丁哈吉
责任编辑：热西提·瓦依提
技术编辑：星星
封面设计：艾　力
激光照排：民族出版社民文排版部
印　　刷：中央民族大学印刷厂
发行订阅：《中国穆斯林》维文编辑部
（北京宣武区南横西街 103 号）
邮政编码：100053　电话：63513181
新疆发行站：乌鲁木齐延安路 119 号
电话：2865729 邮政编码：830001

مۇسۇلمانلار تۇرمۇشىدىن

نەزىر-چىراغ ھەققىدىن خەير-ساخاۋەت .... ھاجى مەھمۇدى (48)

ئىسلام جەمئىيەتلىرى پائالىيەتلىرى

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى قارىيلارنى ئەۋەتىپ، خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى .... ئىمادىددىن (49)
شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىدىكىلەر جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە سۆھبەتتە بولدى .... مەھمۇدى (49)
ئىلى ۋىلايىتى بويىچە ئىسلام دىنى 2-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى .... سۈي جۇنجى (49)
ئاقسۇ كونىشەھەردە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 3-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى .... دايىم داۋۇت (50)
قاغىلىق ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئۆز رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرماقتا .... ياقۇپ ھاجى (50)

خەۋەرلەر

جۇڭگو ئىسلام ئىنىستىتۇتىنىڭ 7-قارارلىق ئاخۇنلار كۇرسى ئوقۇش تاماملىدى .... مەھمۇدى (53)
قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋەزىپىدىكى دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەش مەركىزىي بىناسى پۈتتى .... ياقۇپ ھاجى (54)
بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە دىنىي ساھەدىكىلەرنىڭ 2-قېتىملىق «قوش بەشتە ياخشى» لارنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى .... ئەكبەر ئابلىمىت (54)
تۇرپان ۋىلايىتى دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى تىزىملاش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى .... شاھمەردان (55)
سانجى ئوبلاستىدا دىنىي خىزمەتتىكى ئىلغار ئورۇن ۋە "بەشتە ياخشى" مەسچىت، دىنىي سورۇنلار مۇكاپاتلاندى .... ئابلىمىت قوربان ھاجى (56)
ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىسى پارتىيىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى .... دايىم داۋۇت (57)
قورغاس ناھىيىلىك ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەركىزىدە تۇنجى قارار تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈردى .... ئۆمەر مافاڭ (58)

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى

قەشقەر ۋىلايىتى 1997-يىللىق «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى .... ياقۇپ ھاجى (60)
ئاقسۇ ۋىلايىتىدە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى توپلاش خىزمىتى ياخشى ئىشلەنمەكتە .... ۋىلايەتلىك مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى باشقارمىسى (60)
پىچان ناھىيىسىدىكى كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا ئاكتىپ مۇشتەرى بولماقتا .... ئەمەت ئېزىز، غوپۇر مەتنىياز (61)
ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىسىدە ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتى چىڭ تۇتۇلدى .... دايىم داۋۇت (61)
ژۇرنىلىمىزغا ماقالە ئەۋەتكۈچىلەر سەمىگە .... «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى (62)
ژۇرنىلىمىز ئىشانچىلىرىغا تەشەككۇر .... «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى (64)

مۇقاۋىنىڭ 1-بېتىدە: مەككە مۇكەررەمەدىكى ھەرەم مەسچىتى.

★ 3-ئاينىڭ 1-كۈنى نەشردىن چىقتى ★

ئىسلام دىنى ۋە سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى توغرىسىدا مۇلاھىزە

ئىبراھىم فېڭ جىڭيۈەن

سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىملىقى كىشىلەرنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى بارغانسېرى قوزغىماقتا، بۇنداق بولۇشقا تامامەن تېگىشلىك. ئەمەلىيەتتە، مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ يادروسى — ئەخلاق. شۇڭا، ھازىرقى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا، ئەخلاقنى يۈكسەلدۈرۈش، ئەخلاق قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش جەمئىيەت ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان قىزغىن نۇقتا بولۇپ قالدى، مۇناسىۋەتلىك تارماقلار تۈرلۈك تەرەپلەردىن كۆپ خىل ئەخلاق قۇرۇلۇشى ئۈستىدە ئىزدەنمەكتە ۋە ئۇنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتمەكتە. مانا مۇشۇنداق بىر پەيتتە، ئىسلام ئەخلاقى بىلەن سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە ئىزدىنىپ، قانداق قىلغاندا ئىسلام ئەخلاقىدىكى ئاكتىپ ئامىللارنى نامايان قىلىپ ۋە جارى قىلدۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى تەتقىق قىلىش ناھايىتى ئەھمىيەتلىك ئىش بولۇپ قالدى.

ئىسلام ئەخلاقىدىكى ئاكتىپ ئامىللارنى نامايان قىلىش، مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە جارى قىلدۇرۇش سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تامامەن پايدىلىق.

ئالدى بىلەن، نەزەرىيە جەھەتتىن ئېيتقاندا، جەمئىيەت ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىدۇ، سوتسىيالىزممۇ ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلىپ بارىدۇ. بىز ھازىر سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىمىز، پىلانلىق ئىگىلىك تۈزۈمىدىن بازار ئىگىلىكى تۈزۈمىگە بۇرۇلۇۋاتىمىز، جەمئىيەت قۇرۇلمىسىمۇ يېرىم بېكىنمە ھالەتتىكى يېزا ئىگىلىك جەمئىيىتىدىن ئېچىۋېتىلگەن زامانىۋىلاشقان سانائەت جەمئىيىتىگە بۇرۇلۇۋاتىدۇ. مانا بۇ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھازىرقى ئەمەلىيىتى. بىز قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغان، پىلان تۈزگەن، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغان چېغىمىزدا، چوقۇم مۇشۇ ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىشىمىز كېرەك.

بازار ئىگىلىكى تۈزۈمى شارائىتىدا، پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئەخلاق-مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا، ئەلۋەتتە، سوتسىيالىستىك ئىدىيە بىلەن ئەخلاقنى جارى قىلدۇرۇشنى ئاساسىي رىتىم قىلىش كېرەك، بۇ، شەك-شۈبھىسىزدۇر. ئەمما شۇنىمۇ كۆرۈش كېرەككى، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى بىلەن پىلانلىق ئىگىلىك بەرىبىر بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇ. بازار ئىگىلىكى سودىلاشقۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى باراۋەر سودىدا، كىشىلەرنىڭ ئۆز خوجىلىقى ۋە مۇستەقىللىكىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ، ئەركىنلىك، ئادىللىق ۋە ھوقۇق قىممىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ، شەخسلىككە ھۆرمەت قىلىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئىجادچانلىقىغا ۋە يول ئېچىپ ئىلگىرىلىشىگە، ئەمەلىي ئىش قىلىش روھىغا

ئىلهام بېرىدۇ، بۇ، پىلانلىق ئىگىلىك تۈزۈ-
مى شارائىتىدىكى ئەنئەنىۋى ئەدەب-ئەخلاق
قۇرۇلمىسىدا كەم بولغان ئامىللاردۇر. مانا
بۇ، جەمئىيەتنىڭ ئالغا بېسىشىدۇر. شۇنىڭ
بىلەن بىرۋاقىتتا، بازار ئىگىلىكى تۈزۈمى
تېخى مۇكەممەللىشىپ كەتمىگەن ئەهۋالدا،
بازار ئىگىلىكى پەيدا قىلغان مەنپەئەتپەرەس-
لىك قىممىتى نامۇۋاپىق هالدا ئىجتىمائىي
تۇرمۇشنىڭ هەرقايسى ساهەلىرىگە كىرگۈ-
زۈلگەن هامان، شەخس ئەلا، پۇل ئەلا، مەن-
پەئەت ئەلا دەيدىغان غەيرىي ئەخلاقىي هادىسە-
لەر كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. مانا بۇلار مۇ-
ئۇلارنى تەلەپ قىلىدۇ: بىرىنچى، بەزى ئەن-
ئەنىۋى ئەخلاق قىممىتى بازار ئىگىلىكىنىڭ
تەلىپىگە ماسلىشىپ كېتەلمىگەنلىكى ئۈ-
چۈن، هاياتىي كۈچىدىن مەهرۇم بولۇپ،
ئىجتىمائىي ئەدەب-ئەخلاقتا قۇرۇلما خاراك-
تېرلىك ئۆزگىرىشلەرنى قىلىشقا مەجبۇر بو-
لىدۇ؛ ئىككىنچى، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ
ئەنئەنىۋى ئەخلاق بايلىقى، ئىنقىلابىي ئەنئە-
نىۋى ئەخلاق بايلىقى، جۈملىدىن دىنىي ئۆز
ئىچىگە ئالغان تۈرلۈك مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى
بايلىقلارنى يېڭىدىن نامايان قىلىشقا ۋە يېڭى-
لاشقا، بازار ئىگىلىكىگە ماس كېلىدىغان
سوتسىيالىستىك ئەدەب-ئەخلاق سىستېمىسى-
نى قۇرۇپ چىقىشقا توغرا كېلىدۇ. ئىسلام
ئەخلاقى دەل مۇشۇنداق ئېچىشنى كۈتۈپ
تۇرغان بىر خىل ئەخلاق بايلىقىدۇر.

ئەمەلىيەتتىن قارىغاندا، جۇڭگودىكى
ئىسلام دىنى ئون ئاز سانلىق مىللەت مۇسۇل-
مانلىرى ئورتاق ئېتىقاد قىلىدىغان دىن. يې-
ڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىنكى 47 يىلدىن
بېرى، جۇڭگودىكى ئىسلام دىنى جەمئىيەت-
نىڭ ئۆزگىرىشى ۋە تەرەققىي قىلىپ ئالغا
ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ، 18 مىليوندىن
ئارتۇق مۇسۇلمانلار ئۆزلىرى يولغا قويىدى-
غان دىنىي ئىشقا ئايلىنىپ، ئۈزلۈكسىز تۈر-
دە سوتسىيالىستىك جەمئىيەتكە ماسلىشىپ
كېلىۋاتىدۇ. هەر مىللەت مۇسۇلمانلىرى
سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغ ئائى-
لىسىنىڭ ئەزاسى سۈپىتىدە، پارتىيە رەهبەر-
لىكىدە، ۋەتىنىمىزنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇ-
رۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، توغرا سىيا-
سىي-ئىدىيە ۋە گۈزەل ئەخلاق تەربىيىسىنى
قوبۇل قىلىۋاتىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇلار
تەبئىي ۋە هەقلىق هالدا، ئۆز مىللىتىنىڭ
ئەنئەنىۋى ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى بويىچە،
ئۆزىنىڭ ئىدىيىسى ۋە ئىجتىمائىي ئىش-هە-
رىكىتىنى قېلىپلاشتۇرۇپ كەلدى. رەئىس
ماۋ زېدۇڭ مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى:
خەلق، پەقەت خەلقلا تارىخنى يارىتىدىغان هە-
رىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ. مەملىكىتىمىزدىكى
هەر مىللەت مۇسۇلمانلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئە-
مەلىيىتى ئارقىلىق ئىسلام دىنىنى سوتسىيا-
لىستىك جەمئىيەت بىلەن ئۆزئارا ماسلاشتۇ-
رۇش تارىخىنى ياراتماقتا، ئاڭلىق هالدا
ئىسلام دىنىنىڭ ئەدەب-ئەخلاقىنى تەرتىپكە
سېلىپ، دەۋر بىلەن بىللە ئىلگىرىلىتىپ،
سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇ-
شىنىڭ ئېهتىياجىغا ماسلاشتۇرماقتا.

ئىسلام ئەخلاقىدا، هەقىقەتەن، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت بىلەن توقۇنۇشمايدىغان نۇرغۇن ئاكتىپ ئامىللار بار.

ئىجتىمائىي جامائەت ئەخلاقى جەهەتتىن
ئېلىپ ئېيتقاندا، ئىسلام ئەخلاقىدا ئىنسانى-
يەتكە ئومۇميۈزلۈك ماس كېلىدىغان نۇرغۇن
ئامىل بار. مەسىلەن، ئۇ تىنچلىقنى، هەق-
قانىيەتنى تەشەببۇس قىلىدۇ، ۋەتەننى سۆ-
يۈشنى، كوللېكتىپنى سۆيۈشنى تەكىتلەي-
دۇ؛ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، كىشىلەر-
گە كەڭ قورساق بولۇشنى تەشەببۇس قىلى-

دۇ؛ چىداملىق، قەيسەر، سادىق، سەمىمىي، ئەپۇ قىلغۇچى، كەمتەر-ئېھتىياتچان، ئاتاق-ئابرويغا قىزىقمايدىغان بولۇشنى، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان، ئەدەبلىك ئادەم بولۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، ئىتتىپاق بولۇش، بىر-بىرىنى ھۆرمەتلەش، ئەسكىلەردىن يىراق بولۇپ، دانىشمەنلەرگە يېقىنلىشىش، ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىپ، يامان ئىشلاردىن يىراق تۇرۇش، ئوچۇق-ئاشكارا بولۇش، كوللېكتىپ مەسئۇلىيەتچانلىقى بولۇش، ياشانغانلارنى ھۆرمەتلەپ، ياشلارنى ئاسراش، يېتىم-يېسىر، ئىگە-چاقىسىزلارغا خەيرىخاھلىق قىلىش، يوقسۇللارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇپ، خېيىم-خەتەرگە ئۇچرىغانلارنى قۇتقۇزۇپ قېلىشتەك ئەخلاقىي پەزىلەتلەرنى تەكىتلەيدۇ؛ كىشىلەرنى خېيىم-خەتەردىن، ئوڭۇشسىزلىقلاردىن قورقمايدىغان بولۇشقا، ئۆزىنى يېڭەلەيدىغان، قىيىنچىلىقنى يېڭەلەيدىغان، چىنلىق، ياخشىلىق، گۈزەللىككە ئىنتىلىدىغان ئادەم بولۇشقا ئۈندەيدۇ؛ ئۇ شاللاقلىققا، تەپتارتماسلىققا، خالىغانچە ئەسكىلىك قىلىشقا، ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشقا، ئاچكۆزلۈككە، يالغان ئېيتىپ ئادەم ئالداشقا، كىشىلەرنى قارا چاپلاپ بالاغا تىقىشقا، ھەسەتخورلۇق بىلەن قىزغىنچاقلىق قىلىشقا، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىشقا، خىيانەتچىلىك ۋە ئوغرىلىق قىلىشقا، پاھىشىۋازلىق ۋە بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشقا، ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنى بوزەك قىلىشقا ئوخشاش رەزىل قىلمىشلارغا قارشى تۇرىدۇ. مانا بۇنداق ئومۇمىي ئەخلاق ئىنسانلار مەدەنىيەت تارىخىدا تەبىئىي ھالدا شەكىللەنگەن بولۇپ، ئۇ ھەرقايسى دەۋرلەردىكى بارلىق مەملىكەت، رايون ۋە مىللەتلەرگە ئۇيغۇن كېلىدۇ، سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزگىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ، ئەلۋەتتە. خۇددى كىشىلەر كۈن نۇرى، ھاۋا، سۇ ۋە ئاشلىققا موھتاج بولغاندەك، ھەرقانداق بىر جەمئىيەتمۇ مۇشۇنداق جامائەت ئەخلاقىغا موھتاج.

ئىجتىمائىي كەسىپ ئەخلاقىدىن ئېلىپ قارىغاندا، ئىسلام دىنى كىشىلەرنى تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەشكە، ئۆز ۋەزىپىسىنى تولۇق ئورۇنداشقا ئۈندەيدۇ. ئۇ ھوقۇقدارلاردىن خەلق مەنپەئىتىنى كۆزلەشنى، قانۇننى ئادىل ئىجرا قىلىشنى، باشقىلارغا يۈز-خاتىر قىلماسلىقنى، پاك بولۇشنى، چىرىكلىشىش ۋە پارىخورلۇققا يېقىن يولىماسلىقنى تەلەپ قىلىدۇ؛ پۇقرالاردىن ۋەتەننى سۆيۈپ، قانۇنغا رىئايە قىلىشنى، باش بولغۇچىلارغا بويسۇنۇشنى، ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىشنى، ئىناق ئۆتۈشنى، جەمئىيەت، مىللەت، كوللېكتىپ، ۋەتەن ۋە ئىنسانلارغا ئىجابىي ۋە پايدىلىق تۆھپە قوشۇشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ ھۈنەرۋەنلەردىن ھۈنەرگە كامىل بولۇشنى، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ دېھقانلاردىن تېرىلغۇ ئىشلىرىنى تۇجىپلەپ ئىشلەشنى، باجنى تولۇق تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ ئەسكەرلەردىن باتۇر-قەيسەر بولۇشنى، ۋەتەننى قوغداپ، خەلقنى ئەمىن تاپقۇزۇشنى، تەرتىپ-ئىنتىزامدا قاتتىق بولۇشنى، ئەسىرلەرنى خارلىماسلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئىسلام دىنى ئەزەلدىن تارتىپ سودا، ئىقتىساد ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بىر قاتار سودا-سېتىق ئەخلاقلىرىنى — خېرىدارلارغا راستچىللىق بىلەن مۇئامىلە قىلىش، سودا-سېتىقتا ئادىل بولۇش، ھەددى-ھېسابسىز پايدىغا بېرىلمەسلىك، كۆز بويامچىلىق قىلماسلىق، جىڭ-تارازىدا كەم بەرمەسلىك، بې-

سىمدارلىق قىلماسلىق، باج-سېلىقنى ئۆز ۋاقتىدا تولۇق تاپشۇرۇش، پۇل-ماللىرى كۆپەيسە سەدىقە بېرىشكە ئوخشاش ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ.

ئائىلە ئەدەب-ئەخلاقىدىن قارىغاندا، ئىسلام دىنى ئاتا مېھرىبان، بالا ۋاپادار بولۇشنى، ئەر-خوتۇن بىر-بىرىگە كۆيۈنۈشنى، قېرىنداشلار بىر-بىرىگە كۆيۈنۈشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. ئۇ ئاتا-ئانىلاردىن پەرزەنتلەرگە مېھرىبان بولۇشنى، توغۇلغانلارنى ئوخشاش تەربىيىلەشنى، ئوغۇل توغۇلسا خوشال بولۇپ، قىز توغۇلسا ھەسرەت چەكمەسلىكنى، ئۆزى ئۈلگە بولۇپ، پەرزەنتلىرىنى ياخشى سۆز-ياخشى ھەرىكەت بىلەن تەربىيىلەپ ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ پەرزەنتلەردىن ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇشنى، ئاتا-ئانىغا يامان سۆز-يامان ھەرىكەت بىلەن مۇئامىلە قىلماسلىقنى، ئۇلارغا يېقىملىق ۋە ئەدەبلىك پوزىتسىيىدە بولۇشنى، ئۇلارنىڭ ئۆيى ئىچىگە ۋە قىيىنچىلىقىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ ئەرلەردىن خوتۇنلىرىنى ئاسراشنى، ئۇلارغا باراۋەرلىكتە مۇئامىلە قىلىشنى، ئەرلىك مەجبۇرىيىتىنى ئۆتەشنى، خوتۇن-بالىلىرىنى بېقىشنى تەلەپ قىلىدۇ؛ خوتۇنلاردىن ئۆزىنى ئېپپەتلىك-دۇرۇس تۇتۇشنى، خوتۇنلۇق مەجبۇرىيىتىنى ئۆتەشنى، ئەرلىرىگە كۆيۈنۈشنى، دىلدار بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئىسلام دىنى ئەيش-ئىشرەتكە قارشى تۇرىدۇ، ئۈچ ئەۋلاد قانداشلارنىڭ نىكاھلىنىشىنى قاتتىق چەكلەيدۇ. بۇنىڭدىن باشقا، توغقانلىقنى ئىلھاملاندۇرۇش شەرتى ئاستىدا، ھەققانىيەت يولىدا قوۋم-قېرىنداشلىرىغىمۇ يۈز-خاتىر قىلماسلىق ئەخلاقىنى تەشەببۇس قىلىدۇ، ئاتا-ئانا بولسۇن، پەرزەنتلەر بولسۇن، ئەر-خوتۇن بولسۇن، ئاكا-ئۇكا بولسۇن، ھەققانىيەتكە خىلاپلىق قىلىدىغانلار بولسا، ئۇلارنىڭ توغقانلىرى ئۇلارغا ئۆز قىلمىشىنى تۈزىتىپ، توغرا يولغا مېڭىش، يامانلىقنى تاشلاپ، ياخشىلىق قىلىش توغرىسىدا نەسىھەت بېرىشى، ھېسسىياتقا بېرىلىپ، ھەققانىيەتنى يوقىتىپ قويماسلىقى، بىر ئېقىمدا بۇلغىنىپ كەتمەسلىكى لازىم. مانا بۇ، ئىسلام دىنى ھەققانىيەت قارىشىنىڭ ئائىلە ئەدەب-ئەخلاقىدا تېپىك گەۋدىلىنىشىدۇر.

ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، ئىسلام دىنىنىڭ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۈرلۈك ئەخلاق قارىشى مىڭلىغان يىللاردىن بۇيانقى بوران-چاپقۇنلارنى باشتىن كەچۈرۈپ، ھەر مىللەت مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئىش-ھەرىكەتلىرىنى قېلىپقا سېلىپ كەلدى، بۈگۈنكى قاراش بىلەن نەزەر سالغاندىمۇ، ئۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتقىنى يوق. بۇ ئىنسانلارغا ئومۇميۈزلۈك مۇۋاپىق كېلىدىغان ئەقەللىي، ئاساسىي ئەخلاق قارىشىدۇر. ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ سوتسىيالىزم مەزگىلىدىكى مۇسۇلمانلارغىمۇ مۇۋاپىق كېلىدۇ، ئەلۋەتتە. مۇشۇ ئەخلاقلارغا رىئايە قىلىش جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىغا، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا، مەملىكەتنىڭ گۈللىنىشىگە، ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق.

ئادەتتىكى دەھرى ئەخلاقتىن پەرقلەنگەن ھالدا، ئىسلام ئەخلاقى دىني ئەخلاق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە، ئۇنىڭ ئىچىدىكى بەزى خۇسۇسىيەتلەر سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدىمۇ رىغبەتلەندۇرۇش ئەھمىيىتىگە ئىگە.

ئىسلام ئەخلاقىنىڭ ئېتىقادلىششى ئەخلاقىنىڭ مۇقەددەسلىكىنى كۈچەيتتى. بۇ ئىسلام ئەخلاقىنىڭ ئۆز قانۇنىيىتىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنىڭ مۇھىم سەۋەبىدۇر. ئىس-

لام دىنىنىڭ ئۈچ ئاساسىي ئامىلى بار: ئىمان، ئىبادەت، ئېھسان. بۇنىڭ ئىچىدە ئىمان بولسا يادرو، ئىبادەت بولسا يول، ئېھسان بولسا مەقسەت. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەندى: "مېنىڭ ۋەزىپەم ئىنسانلارنىڭ ئەخلاقىنى كامالغا يەتكۈزۈشتىنلا ئىبارەت."

ئىسلام دىنى ئىمان بىلەن قىلمىشنىڭ بىرلىكىنى ئىنتايىن بەك تەكىتلەيدۇ. ئۇنىڭدىكى يادرولۇق ئىمان "ئاللاغا ئىمان كەلتۈرۈش" بولۇپ، ئۇ كىشىلەردىن "ئاللانىڭ بىرلىكىنى تونۇماق"نىلا تەلەپ قىلىپ قالماي، بەلكى "ئاللانىڭ ئادىل ئىكەنلىكىنى بىلىش"نىمۇ، ئاللانىڭ ئادىللىق بىلەن ياخشىلارنى مۇكاپاتلاپ، يامانلارنى جازالايدىغانلىقىغا، مۇكاپاتلاش ياكى جازالاشتا ھەربىر ئادەمنىڭ ئەمەلىنى ئاساس قىلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشىلىق قىلغان ئادەملەرلا ئىسمى-جىسمىغا لايىق مۇسۇلمانلاردۇر؛ ئۇنداق بولماي، ئاغزىدىلا ئۆزىنى مۆمىن دەپ، ياخشى ئىش قىلمىسا، ھەقىقىي مۆمىن دېگىلى بولمايدۇ. شۇڭا، "دىلىدا قەتئىي ئىشىنىش، ئاغزىدا ئېتىراپ قىلىش، ئەمەلدە كۆرسىتىش"نىڭ بىرى كەم بولسا بولمايدۇ، دېيىلىدۇ. ئىسلام دىنى كىشىلەرگە ئۇقتۇرىدۇكى، بەندە ئۆزىنىڭ ئاللا بىلەن باغلىنىشىنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، ئاللادىن قورقۇشى، ئاللاغا بويسۇنۇشى، ئاللا رازى بولىدىغان ساۋابلىق ئىشلارنى قىلىشى، ئاللا غەزەپلىنىدىغان يامان ئىشلاردىن يىراق بولۇشى، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشى، ئادەم بىلەن ئادەم، ئادەم بىلەن جەمئىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، ئەخلاق-پەزىلەتتە ئالىيجاناب ئادەم بولۇشى لازىم.

ئىسلام دىنى كىشىلەردىن "ئاخىرەتكە ئىمان كەلتۈرۈش"نى تەلەپ قىلىدۇ، لېكىن بۇ دۇنيادىن يەڭگىللىك بىلەن ۋاز كېچىشكە ھەرگىز يول قويمايدۇ. ياخشى ئىش قىلىپ، توختىماستىن بۇ دۇنيادا تىرىكچىلىك قىلىشنى، بۇ دۇنيادىمۇ بەخت-سائادەتلىك بولۇشقا ئىنتىلىشنى تەكىتلەيدۇ. ئىسلام دىنى بۇ دۇنيالىق ھاياتنىڭ قىممىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئەمما ئۆلۈمدىن قورقمايدۇ، ھىدايەت، ھەقىقەت، ئادالەت يولىدا ئۆلۈشنى ھەقلىق دەپ ھېسابلايدۇ؛ شۇڭا ئۇ ھاياتنىڭ مەڭگۈلۈك قىممىتىگە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىپ، روھنىڭ مەڭگۈ ئۆلمەسلىكىگە ئىنتىلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ كىشىلەردىن پاك ئېتىقاد، غايە، مۇددىئانى دىلىدا تۇتۇپ، قاتتىق ئەخلاق بىلەن ئۆزىنى چەكلەپ، ھىدايەتنى بەجا كەلتۈرۈپ، ساۋابلىققا يۈزلىنىپ، يامانلىقتىن ساقلىنىپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي قىممىتىنى ئۆستۈرۈپ، ھەقىقىي "ئىككى دۇنيالىق بەخت-سائادەت"كە ئېرىشىشنى، ھاياتنىڭ مەڭگۈلۈكى ۋە روھنىڭ ئۆلمەسلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى ئېتىقاد، غايە، ئىنتىلىش ۋە ئەخلاقنى مۇشۇنداق زىچ بىرلەشتۈرىدۇ؛ ئۆزىنىڭ ئېتىقاد قارىشى، ئىككى دۇنيالىق قارىشى، ساۋابلىق قارىشىنى زىچ بىرلەشتۈرىدۇ؛ ئەخلاق قېلىپىنى تەرغىب قىلىشنى كىشىلەرنىڭ بۇ دۇنيالىق بەخت-سائادەتكە بولغان تەبىئىي ئىنتىلىشى بىلەن، ئاخىرەتلىك بەخت-سائادەتكە بولغان غايىۋى ئىنتىلىشى بىلەن، ھاياتلىق قىممىتىگە بولغان مەڭگۈلۈك ئىنتىلىشى بىلەن چەمبەرچەس بىرلەشتۈرىدۇ. بۇنداق بىرلەشتۈرۈشنىڭ مۇسۇلمانلار ئىچىدە ھاسىل قىلغان ئەخلاقىي

ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچىنىڭ قانچىلىك دەر-
جىدە غايەت زور بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر
قىلغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ
ئىجتىمائىي تۇرمۇشىغا بولغان ئەخلاقىي
تۈرتكىسى، روشەنكى، ئادەتتىكى ئەخلاق
تەشۋىقاتىغا قارىغاندا، تېخىمۇ قۇدرەتلىك
دىل زىلزىلىسىگە ئىگە. چىنلىق، ياخشى-
لىق، گۈزەللىككە ئىنتىلىش ئىنسانلارنىڭ
ئورتاق غايىسى ۋە ئارزۇسى. رېئاللىقتىكى
مۇكەممەلسىزلىك ۋە ساختىلىق، ئەسكى-
لىك، رەزىللىك ھادىسىلىرىنىڭ ساقلىنىشى
ئىنسانلارنىڭ غايىۋى ئىنتىلىشى بىلەن
كۈچلۈك قارىمۇقارشىلىقىنىڭ شەكىللەندۈر-
دۇ. شۇڭا دىنىي ئېتىقاد ئىنسانلارنىڭ ئىج-
تىمائىي تۇرمۇشىنىڭ ئېھتىياجىغا ئايلىنىپ
قالغان. ئىسلام دىنى ئەنە شۇنداق دىن. ئۇ
مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدىكى تەشنالىق ۋە ئار-
زۇ-تەلەكنى قاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ قەلبىنى
ئېتىقاد بىلەن پاكلاشتۇرىدۇ؛ شۇنىڭ بىلەن
بىرۋاقىتتا، ئۇلاردىن قەتئىي ئېتىقاد بىلەن
ئۆزىنى ۋە ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى ئىگىلەشنى؛
توختىماي ئۆزىنىڭ مۇكەممەللىكىنى ئىز-
دەشنى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى چىنلىق،
ياخشىلىق، گۈزەللىكنى ئىزدەشنىمۇ تەلەپ
قىلىدۇ. ئېتىقاد كىشىلەرنىڭ دىلىدا ئۆزىنى
كونترول قىلىدىغان بىر خىل قۇدرەتلىك
مېخانىزمنى پەيدا قىلىپ، كىشىلەرنىڭ
ئىش-ھەرىكىتىگە قارىتا چوڭقۇر قاتلاملىق
تىزگىنلەش كۈچىنى شەكىللەندۈرۈپ، شۇ
ئارقىلىق ئەخلاقنى كىشىلەر قەلبىنىڭ چوڭ-
قۇر قاتلىمىدا غايەت زور نوپۇزغا ئىگە قىل-
غان. مانا بۇ مىڭلارچە يىللاردىن بۇيان،
ئىسلام ئەخلاقىغا مۇسۇلمانلارنىڭ ئاڭلىق رى-
ئايە قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ مۇھىم
سەۋەبىدۇر.

ئىسلام ئەخلاقىنىڭ قېلىپلىشىشى ۋە سىستېمىلىشىشى ئۇنى ئىنتايىن كۈچلۈك پائالىيەتچانلىققا ئىگە قىلغان.

ئىسلام ئەقىدىسىنىڭ بىر قىسمى بول-
غان ئىسلام ئەخلاقىي "ئىسلامىيەت يىلتىزى"
بولۇپ قېلىپلىشىپ قالدى، مۇسۇلمانلار
"كىشىنى ساۋابلىق قىلىشقا دەۋەت قىل،
ئەسكىلىكتىن توس، يامانلىقتىن قاچ، ياخ-
شىلىققا يېقىنلاش" دېگەن ئەخلاق بويىچە ئۆ-
زىگە قايتا-قايتا تەلەپ قويۇپ، باشقىلارغا
تەربىيە بەردى ۋە ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىدە
كۆرسەتتى. شۇنىڭ بىلەنلا قالماي، ئىسلام
دىنىنىڭ بەش پەرز ۋە ئەمرىمەرۇپلىرىمۇ ئە-
دەب قىممىتىگە ئىگە بولماي قالمىدى. كۆپ-
لىگەن ئىجتىمائىي ئەدەب-ئەخلاقلار بەش پەرز
ۋە ئەمرىمەرۇپلەرنىڭ تۈگىنى بولۇش سۈ-
پىتى بىلەن مۇھىم ئامىل بولۇپ تەكىتلە-
نىش ۋە ئىجرا قىلىنىش بىلەن ئىنتايىن
كۈچلۈك پائالىيەتچانلىققا ئىگە بولدى. بۇ
ئەدەب-ئەخلاقلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇسۇل-
مانلار ئورۇنلاشقا تېگىشلىك ۋەزىپە بولدى؛
بۇ ئەخلاق-قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىش، بەش
پەرزنى بەجا كەلتۈرۈشمۇ مۇسۇلمانلار ئاللا-
نىڭ رازىلىقىنى ئالىدىغان "جەننەت يولى"
بولۇپ قالدى. ھەر قېتىملىق نامازدىن بۇ-
رۇن غۇسۇل قىلىش ۋە تاھارەت ئېلىشمۇ
دىلنى پاكلاشتۇرۇش، ئۆي-پېكىرنى تازىلاش-
تەك ئەخلاق مەزمۇنىغا ئىگە بولدى؛ ھەربىر
ناماز ۋە روزا تۇتۇشمۇ گۇناھنى يۇيىدىغان،
ئىماننى كۈچەيتىپ دىلنى يورۇتىدىغان، ئى-
رادىنى چېنىقتۇرىدىغان ئەخلاق ئىقتىدارىغا
ئىگە بولدى؛ ھەتتا ئاق بۆك كىيىش، يېشىل
رەڭنى ياخشى كۆرۈشكىمۇ پاكلىق، تىنچلىق
دېگەندەك ئەخلاق مەنىسى ئاتا قىلىندى. مۇ-
شۇنداق قېلىپلاشتۇرۇلغان، رەتلەشتۈرۈل-
گەن، سىستېمىلاشتۇرۇلغان ئەخلاق شارائى-

تىدا، كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىش-ھەرىكىتى-
نى ھەممە ۋاقىت تەكشۈرۈپ، ھەرىكەت ئۆل-
چىمىنى توغرىلاپ، سەۋەنلىكنى ئۆز ۋاقتىدا
تۈزىتىپ ساۋابلىق يولغا ماڭىدىغان بولدى.

بۈگۈنكى كۈندە بىز، سوتسىيالىستىك
مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېڭى يولى
ئۈستىدە ئاكتىپ ئىزدىنىۋاتىمىز. بىر قى-
سىم جايلارنى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا،
جۇڭگودىكى ئائىلە باشلىقلىرى نۆۋەتتە ئۆز
پەرزەنتلىرىگە ”مۇستەقىل بولۇش“، ”قەي-
سەر بولۇش“، ”بىلىمگە ئەھمىيەت بېرىش“
دېگەنگە ئوخشاش يەككە قىممەت قارىشىنى
ئەڭ كۆپ سىڭدۈرىدىكەن، ۋەھالەنكى، ”-
مەسئۇلىيەتچانلىق“، ”كەڭ قورساقلىق“،
”باشقىلارنى ھۆرمەت قىلىش“، ”سادىق-
لىق“قا ئوخشاش كىشىلىك مۇناسىۋىتى قىم-
مىتىگە ئىنتايىن سەل قارايدىكەن. پۈتۈن يەر
شارى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بۇنداق يەككە
قىممەت قارىشىنىڭ ئېتىراپ قىلىنىشى
جۇڭگونىڭ شەھەر ئاھالىسى ئىچىدە يەر شا-
رى بويىچە ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىدە بولۇپ،
شىمالىي ئامېرىكا ۋە غەربىي ياۋروپادىن كۆپ
دەرىجىدە ئۈستۈن تۇرىدىكەن؛ ”مەسئۇلى-
يەتچانلىق“، ”ساداقەتلىك“، ”بويسۇن-
ۇش“، ”ئېتىقادلىق بولۇش“، ”تەسەۋۋۇر-
چان بولۇش“قا ئوخشاش قىممەت قارىشىنىڭ
ئېتىراپ قىلىنىش نىسبىتىدە جۇڭگو پۈتۈن
يەر شارى بويىچە ئەڭ تۆۋەن سەۋىيىدە تۇرى-
دىكەن. مۇتەخەسسىسلەر شۇنداق دەپ قاراي-
دۇكى، بۇنداق قىممەت قارىشى سىستېمىسى
كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ 21-ئەسىردىكى يېڭى-
لىق خاراكتېرى، ھەمكارلىق ئىقتىدارى،
كوللېكتىپچانلىقىنى زور دەرىجىدە ئاجىزلا-
شتۇرىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا، سوتسىيا-
لىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنى قۇرۇش ۋاقتىدا
ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاق چەكلىمىلىكى ۋە پا-
ئالىيەتچانلىقىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنىڭ
سەۋەبىنى تەھلىل ۋە تەتقىق قىلىش بىرمۇنچە
جەھەتلەردە ئەينەك قىلىش ياكى پايدىلى-
نىش، ئىلھاملاندۇرۇش ئەھمىيىتىگە ئىگە
بولالايدۇ.

(ئاپتور جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر
ئاكادېمىيىسى دىن تەتقىقات ئىنىستىتۇتىدىن.)

ئاخۇنلارنىڭ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدىكى ئورنى ۋە رولى

ئايۇپ

ئىسلام دىنىنىڭ قارىشىچە، پۈتۈن ئىن-
سانىيەت ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلادى،
ئاللاتائالانىڭ بەندىسى، ئاللاتائالا ئالدىدا
ھەممە ئادەم باپباراۋەر، ھېچقانداق ئىمتىياز-
لىق ئادەم ۋە ئىمتىيازلىق تەبىقە بولمايدۇ.
پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامۇ:
”مەنمۇ سىلەرگە ئوخشاش ئاددىي بەندىمەن“
دەپ كۆپ قېتىم ئۇقتۇرغان. مانا بۇ ئىسلام
دىنىنىڭ ئىنسانلار باراۋەرلىكىنى تەشەببۇس
قىلىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ھەرقان-
داق ئادەم ئالىي، تۆۋەن، ئېسىل، پەس دې-
گەن پەرق بىلەن تۇغۇلمايدۇ، بەلكى كىشى-
لىك ھاياتى داۋامىدا تۈرلۈك-تۈمەن سەرگۈ-
زەشتىلەرنى باشتىن كەچۈرىدۇ. ئۇ پۈتۈنلەي
شۇ ئادەمنىڭ ئۆز مەشغۇلاتىنىڭ نەتىجىسى.
شۇڭا، ھەربىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىش-ھەرىكى-

تىگە جاۋابكار بولىدۇ، شۇنداقلا ئۆز ئەمگەكىنىڭ مېۋىسىدىن بەھرىمەن بولىدۇ، نېمە تېرىسا شۇنى ئالىدۇ، قانچىلىك تېرىسا شۇنچىلىك ئالىدۇ.

رېئال تۇرمۇشتا ئادەمنىڭ تالانتى، ئەقىل-پاراستى، بىلىم سەۋىيىسى، خۇلق-پەزىلىتى، ئىقتىدارى قاتارلىقلار ئوخشاش بولمايدۇ، بەزىلەر بىلىملىك، ئىقتىدارلىق ۋە ئەخلاق-پەزىلەتلىك كېلىدۇ؛ بەزىلەر بىلىمسىز، نادان، ئەخلاقسىز كېلىدۇ؛ بەزىلەر ئاللانىڭ مېھىر-شەپقىتىدىن چەكسىز مىننەتدار بولىدۇ، ئاللا يولىدا ھېچنېمىسىنى ئايىمايدۇ؛ بەزىلەر ۋاپاغا جاپا قىلىپ ھېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ؛ بەزىلەر ئاۋامغا كۆڭۈل بۆلۈپ، ھەممىگە ئېتىبار بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ؛ بەزىلەر شەخسىيەتچى، ئۆزىنىلا كۆزلەيدىغان، پايدىغا جان تىكىدىغان كېلىدۇ؛ بەزىلەر ناھايىتى زېرەك، قالتىس پەملىك كېلىدۇ؛ بەزىلەر دۆت، كالۋا، بىپەرۋا كېلىدۇ، ... دېمەك، خىلمۇخىل ئادەملەر، رەڭگارەڭ كەسىپلەر ھەر تۈرلۈك ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان مۇرەككەپ، چىگىش جەمئىيەتنى شەكىللەندۇرگەن، مۇشۇنداق بىر جەمئىيەتنى نورمال ئىلگىرىلەيدىغان، ماس ھالەتتە راۋاجلىنىدىغان قىلىش ئۈچۈن، ئاساسىي يېتەكچى رول ئوينايدىغان بىر يادرو بولۇشى لازىم. شۇنىڭدەك، خىلمۇخىل ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىپ، ئورتاق ئالغا بېسىشى ئۈچۈن باشلامچىلىق رول ئوينايدىغان بىر باشلامچى زات بولۇشى كېرەك. مۇسۇلمانلار ئاللاتائالانىڭ بۇ زېمىندىكى "ئىش بېجىرگۈچىسى" بولغاچقا، دىنىي ئەھكاملاردىن تولۇق خەۋەردار، ئەلفىقھى (شەرىئەت قانۇنلىرى) نى پىششىق بىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنى پاراۋانلىققا ۋە باياشاتلىققا يېتەكلەپ ماڭالايدىغان ئادەملەرنىڭ بولۇشىغا تېخىمۇ موھتاج، بۇ ئادەملەر دەل "ئىمام"، "ئۆلىما"لار يەنى بىزنىڭ ئاخۇنلىرىمىزدۇر.

ئاخۇنلار ئادەتتە، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىكىدەك، پەقەت سۈرە-ئايەتلەرنىلا ئوقۇيدىغان، ئىمامەتچىلىكلا قىلىدىغان، مۇسۇلمانلارنىڭ توي-تۆكۈن، ئۆلۈم-يېتىم ئىشلىرىنىلا باشقۇرىدىغان "دىنىي خادىم"لا بولۇپ قالماسلىقى كېرەك. مېنىڭچە، ئاخۇنلارنىڭ ئورنى ۋە ۋەزىپىسى مۇشۇلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. ئاخۇنلار ئالىم، ئىمام، مۇسۇلمانلارنىڭ باشلامچىسى بولۇشى كېرەك. ئىسلام دىنىنىڭ نەزىرىدە ئاخۇن، ئالىملارنىڭ ئورنى ئىنتايىن يۇقىرى ھەم ۋەزىپىسىمۇ ناھايىتى مۇشكۈل. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن: "ئاللانىڭ بەندىلىرى ئىچىدە ئاللادىن پەقەت ئالىملارلا قورقىدۇ" (35-سۈرە، 28-ئايەت). سەۋەب شۇكى، ئالىملار ئاللانىڭ ھەممىگە قادىرلىقىنى ۋە قۇدرىتىنى ئادەتتىكى كىشىلەردىنمۇ بەكرەك چۈشىنىدۇ. ئاللاغا ئېتىقاد قىلىش، ئاللادىن قورقۇش بىلىملىك بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇڭا «قۇرئان كەرىم» دە: "بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار باراۋەر بولامدۇ؟" (39-سۈرە، 9-ئايەت) دەپ ياندۇرۇپ سوئال قويۇلغان. خۇددى كۆزى روشەنلەر بىلەن ئەمالار، يورۇقلۇق بىلەن قاراڭغۇلۇق ئوخشاش بولمىغاندەك، بىلىملىكلەر بىلەن بىلىمسىزلەرمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە: "ئاللا سىلەردىن ئىمان ئېيتقانلار ۋە ئىلىمگە ئېرىشكەنلەرنى بىرقانچە دەرىجە يۇقىرى كۆتۈرىدۇ، ئاللا سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلاردىن تولۇق خەۋەردار" (58-سۈرە، 11-ئايەت) دەپ كۆرسىتىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاممۇ: "ئالىملار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر"، "ئالىملارنىڭ سىياھى،

قىممەت جەھەتتە، شېھىتلەرنىڭ ئىسسىق
قانلىرىدىن تۆۋەن تۇرمايدۇ"، "ئاسماندىكى
پەرىشتىلەر، يەردىكى جانلىقلار ھەتتا سۇدى-
كى بېلىقلارمۇ ئالىملارغا بەخت تىلەپ ئىستى-
خارە قىلىدۇ، خۇددى ئاي يۇلتۇزلاردىن ئەلا
بولغاندەك، ئالىملار مۇناخلاردىن ئەلادۇر"
دەپ ئېنىق كۆرسەتكەنىدى.

«قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپتە
ئالىملارغا مۇشۇنداق يۇقىرى ئورۇن ۋە مۇ-
قەددەس ۋەزىپە بېرىلگەنلىكى بىزنى ئويلان-
دۇرماي قويمايدۇ. ئىسلام دىنى تەرەققىياتى
تارىخىدا مۇنەۋۋەر ئالىملار ۋە ئىماملار ئىنتا-
يىن مۇھىم روللارنى ئوينىغانىدى. ئۇلار
ئىسلام ئىدىيىسى بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈ-
رۈپ، شەرىئەت قانۇنلىرىنى چوڭقۇر تەتقىق
قىلىپ، دىنىي ئەھكاملار ھەققىدە تەشۋىقات
ئېلىپ بېرىپ، بارغانلا يېرىدە تەرغىبات يۈر-
گۈزۈپ، نىشانىنى ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىپ،
ئاۋام خەلقنى باشلاپ، شەرىئەت قانۇنلىرىنى
ئىشقا ئاشۇردى. ئۇلار ئۆزلىرى پاك ۋە باش-
لامچى بولۇپ، "كىشىلەرنى ساۋابلىق ئىش-
لارنى قىلىشقا ئۈندەش، يامان ئىشلارنى قى-
لىشتىن توسۇش"تەك مۇقەددەس ۋەزىپىنى
ئۈستىگە ئالدى. ئۇلار ئاددىي پۇقرالارغا ئال-
لانىڭ ھۆكمىنى بەجا كەلتۈرۈش، شەرىئەت
بويىچە ئىش كۆرۈش توغرىلۇق تەلىم بېرىپلا
قالماي، ھوقۇقلۇق ۋە نوپۇزلۇق كىشىلەر-
نىڭمۇ دىن قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلىپ، ئاللا-
دىن قورقۇشىنى نازارەت قىلدى. ئۇلارنىڭ
ئىچىدىكى بىرمۇنچە كىشىلەردە بىر خىل
ئىنتايىن كۈچلۈك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت-
چانلىق ۋە ئىشچانلىق خىسلىتى بار بولۇپ،
ئۇلار "پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرى" دېگەن
نامنى ئېلىشقا لايىق ئىش قىلدى. تارىختا
مۇنداق بىر ئالىم ئۆتكەن: ئۇ قالتىس بىلىم-
لىك، پەزىلەتلىك، ئابرويلۇق ئادەم ئىكەن،
مەلۇم خەلىپە ئۇنىڭغا قول قويىدىكەن ھەم
ئۇنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيدىكەن. بىر كۈنى بۇ
ئىككىيلەن كەئبىنى زىيارەت قىلىشۋاتقاندا،
خەلىپە بۇ ئالىمغا: "مەن بىر دۆلەتنىڭ پادى-
شاھى، قانداق تەلىپىڭىز بولسا، ھازىر ماڭا
تەكەللۇپ قىلمايلا ئېيتىڭ! قانداق نېمىنى
تەلەپ قىلسىڭىز شۇنىڭ بىلەن سىزنى رازى
قىلىمەن" دەپتۇ. "پادىشاھىم، —دەپتۇ بۇ
ئالىم، —كەئبىنى زىيارەت قىلىشۋاتقاندا مې-
نىڭ باشقىلارغا ھېچقانداق تەلەپ قويمايدىغان
ئادىتىم بار."، "ئۇنداق بولسا، —دەپتۇ خە-
لىپە—كەئبىنى زىيارەت قىلىپ بولغاندىن
كېيىن قويسىڭىزمۇ بولىدۇ." زىيارەت ئا-
ياغلاشقاندىن كېيىن، ئىككىيلەن كەئبىدىن
بىللە چىقىپتۇ. بۇ چاغدا خەلىپە يەنە بىر
قېتىم چىن ئېتىبار بىلەن: "ئەمدى كەئبە
زىيارىتىنى تۈگەتتۇق، ھەرقانداق تەلىپىڭىز
بولسا قويسىڭىز بولىدۇ" دەپتۇ. بۇ ئالىم
ئۆزىنى ئوبدان تۇتۇۋېلىپ، تەمكىنلىك بە-
لەن: "مەن بۇ دۇنيانىڭ پەرۋەردىگار ئىگە-
سىگىمۇ بىرەر تەلەپ قويمىغان تۇرسام، بەز-
دىگە نېمە دەپ تەلەپ قويار ئىدىم" دەپتۇ.
بۇ يەردە ئۇ، سەن بىر دۆلەتنىڭ پادىشاھى
بولغىنىڭ بىلەن بەربىر ھەقىقىي ئىگە ئە-
مەسسەن، سېنىڭ ماڭا بىرەر نەرسە بېرىدى-
غان نېمە ھوقۇقىڭ بولسۇن، مەنمۇ تۆھپە
كۆرسەتمەي تۇرۇپ بىرەر نەرسە ئالمايمەن،
دېمەكچى. بۇ نېمىدېگەن ئۇلۇغ خىسلەت،
نېمىدېگەن ئالىيجاناپ پەزىلەت! قەدىمدىن
ھازىرغىچە، بۇ دۇنيادا ئەتىدىن كەچكىچە
ھوقۇقدار ئادەملەرگە ئېگىلىپ تازىم قىلىپ،
بىرەر ئىلتىپات ۋە مەنپەئەت تىلەپ يۈرگەن
ئادەملەر ئاز ئەمەسقۇ! بىراق بۇ ئالىم دىلىدا
ئاللاغىلا نىيەت باغلاپ، شەخسىي مەنپەئىتى-
نى قىلچىمۇ كۆڭلىدە تۇتمىغان. مۇشۇنداق
ئېسىل ئالىملار، ئېسىل ئىماملار ئىسلام

دىنى تارىخىدا ئاز ئەمەس. دەل مۇشۇنداق دىنىي بىلىممۇ بولغان، كىشىلىك ئىپتىخارىمۇ بولغان ئالىملار، ئىماملار، تۈركۈم-تۈركۈملەپ، ئەۋلادمۇئەۋلاد مەيدانغا چىقىپ تۇرغاچقا، ئىسلام دىنى ئەۋلادمۇئەۋلاد تارقىلىپ، جانلىنىپ، ئاجىزلاشماي كېلىۋاتىدۇ.

جۇڭگو ئىسلام دىنىنىڭ 1300 يىلدىن ئارتۇق تارىخىي ئېقىنىدىمۇ، ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئىقتىدارلىق كىشىلەر كەينى-كەينىدىن يېتىشىپ چىقتى، قەھرىمانلار شان-شۆھرەت كەلتۈردى. پەزىلەت ۋە بىلىمنىڭ ھەر ئىككىسىدە توشقان ياخشى ئالىملار، ياخشى ئىماملار مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنىڭ مۇستەھكەم تۈۋرۈكى بولۇپ كەلدى. ھەممىگە مەلۇمكى، جۇڭگو كۆڭزىچىلىق مەدەنىيىتى ئاساسىي يېتەكچىلىك ئورۇندا تۇرىدىغان مەدەنىيەتلىك قەدىمىي دۆلەت، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى كۆڭزىچىلىق، بۇددا، داۋجياۋ دىنلىرى شەكىللەندۈرگەن مەدەنىيەت ھاۋاسى ئىچىدە ياشاپ كەلگەن. مىڭ ۋە چىڭ سۇلالىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىرى كۆڭزىچىلىق، بۇددا، داۋجياۋ دىنلىرىنى بولۇشىچە قوللاپ، ئىسلام دىنىنى بېسىپ ۋە ئۇنىڭغا زەربە بېرىپ كەلگەچكە، مۇسۇلمانلار ناھايىتى قىيىن شارائىتتا ياشاپ كەلگەن. ئىسلام دىنىنىڭ تارقىلىشى ۋە تەرەققىياتى ناھايىتى زور توسقۇنلۇققا ئۇچرىغان. مۇشۇنداق مۇشكۈل شارائىتلاردا، جۇڭگونىڭ ئىسلام ئالىملىرى، ئاخۇنلىرى ئىسلام دىنىنى قوغداش ۋە راۋاجلاندۇرۇش يولىدىكى مۇشكۈل ۋەزىپىلەرنى باتۇرلۇق بىلەن ئۆز ئۈستىگە ئالغان. مۇشۇ ئالىملار ۋە سانسىز نامسىز ئاخۇنلارنىڭ قاتتىق تىرىشىشى ئارقىسىدا، ئىسلام دىنى جۇڭگو زېمىنىدا يىلتىز تارتىپ، گۈللەپ مېۋە بېرىپ، ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋام سۈردى. دېمەك، بىزچە، ئاخۇنلارنىڭ ئورنى ۋە رولى مۇشۇ يەردە. جۇڭگو ئىسلام دىنى ئىشلىرىنىڭ يېڭى ئەسىرگە قەدەم قويۇشى ئۈچۈن تىرىشىپ كۆرەش قىلىدىغان پەزىلەتلىك، ئابرويلۇق، مول بىلىملىك يېڭى ئاخۇنلارنىڭ يېتىشىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۈمىد ئاخۇنلاردا

ليۇ جېن

ھەممىگە مەلۇمكى، ئاخۇن ئەسلى پارسچە سۆز بولۇپ، جۇڭگودا مەسچىتلەردە جامائەت نامىزىغا باشچىلىق قىلىدىغان، دىنىي ئىشلارنى باشقۇرىدىغان ئادەملەرنى كۆرسىتىدۇ، ئۇ ئەرەبچىدىكى “ئىمام“ دېگەن سۆز بىلەن بىر مەنىدە. ئاخۇنلار پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىملىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، قۇرئاننى تەپسىر قىلىپ، دىنىنى تەشۋىق قىلىدىغان، ئىسلام دىنىنىڭ دىنىي ئەھكام ۋە ئەقىدىلىرىنى تەرغىپ قىلىدىغان ئادەملەردۇر. ئاخۇنلار ”ئالىم“ دەپمۇ ئاتىلىپ، «قۇرئان كەرىم» ھەدىس شەرىپلەرگە ئوخشاش كىتابلارغا كامىل بولغان ئادەملەرنى كۆرسىتىدۇ.

بۈگۈن بىز بۇ يەردە ”ئاخۇن“ دېگەن سۆزنىڭ كېلىپ چىقىشى ئۈستىدە تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ توختالماقچى ئەمەس، بەلكى زامانىمىزدىكى ئاخۇنلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەسئۇلىيىتى ۋە ئورۇنداشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى ئۈستىدە توختالماقچىمىز. ئاخۇن بولغۇچى مەسچىت جامائىتىنىڭ دىنىي ئىشلىرى باشلىقى بولۇپلا قالماستىن، پەيغەمبەر نامىدىن دىن تەرغىپ قىلغۇچى، ئىسلام دىنىنىڭ ھەرقايسى ئىلىم تارماقلىرىغا تەۋە بى-

لىملەرنى تارقاتقۇچىلاردىن بولۇشى كېرەك.

ئىسلام دىنى جۇڭگودا 1300 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە، ئۇنىڭ بۈگۈنكى كۈنگىچە داۋاملىشىپ كېلەلىشىدە ئۆتكەن دەۋرلەردە ياشىغان ئاخۇنلارنىڭ بىرىنىڭ ئىزىنى بىرى بېسىپ، تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىنى چوڭ بىر تۆھپە دەپ ئېيتماي بولمايدۇ.

21-ئەسىرگە قەدەم قويۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئاخۇنلار دىن ساھەسىدە ئالدىنقىلارغا ۋارىسلىق قىلىپ، كېيىنكىلەرگە يول ئېچىش رولىنى ئوينىماقتا. نۇرغۇن مۇسۇلمانلار ئاخۇنلاردىن زور ئۈمىد كۈتىدۇ. يېڭى ئەسىر كېلىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئاخۇنلارنىڭ دۆلەتنىڭ 9-بەش يىللىق پىلانى ۋە 2010-يىلغىچە بولغان كەلگۈسى نىشانىنىڭ يېتەكچىلىكى ئاستىدا، كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا پائال قاتنىشىشىغا، دۆلەتنى گۈللەندۈرۈپ، خەلقنى پاراۋان قىلىش يولىغا مېڭىشىغا يېتەكچىلىك قىلىشىنى، دىنىي ئىشلارنى ۋە مەدرىسە مائارىپىنى ئەستايىدىل ياخشى يولغا قويۇپ، لاياقەتلىك ئىزباسارلارنى كۆڭۈل قويۇپ يېتىشتۈرۈشنى ئۈمىد قىلىدۇ.

تۆۋەندە بىر قىسىم مۇسۇلمانلارنىڭ قاراشلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، ئۆزەمنىڭ شەخسىي قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتمەكچىمەن.

ئاخۇنلار—مۇقەددەس دىنىمىزنىڭ تەرغىباتچىلىرى ۋە ۋارىسلىرى

ئاخۇنلار پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دىنىي تەرغىبات ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلغۇچىلار بولغانىكەن، ئۇ ھالدا، ئۇلار «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ ۋە باشقا ئىسلام دىنىغا مۇناسىۋەتلىك كىتابلارنى بىرقەدەر مۇكەممەل چۈشىنىدىغان بولۇشى كېرەك. ئاندىن دىنىي ئەھكاملارنى شەرھلىگەندە، «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپلەرنى ئاساس قىلىپ، ئۇلارنى ھازىرقى دىننىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا بىرلەشتۈرۈپ، يۈزەلىكتىن چوڭقۇرلۇققا ئۆتۈش يولى بىلەن شەرھلەش كېرەك. مۇقەددەس دىنىنىڭ چوڭقۇر ۋە ئۇلۇغ ئەقىدىلىك روھىنى ۋە ئېسىل ئەخلاق ئەنئەنىسىنى مۇمكىنقەدەر كەڭ تەرغىب قىلىشى، قىسسە، رىۋايەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى مەزمۇنلىرىنى ئازراق سۆزلەشى لازىم. چۈنكى بۇنداق مەزمۇنلارنى سۆزلەۋېرىش، ھەقىقەتەن، بىر قىسىم مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىسىمۇ، لېكىن ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن، ئىسلام دىنىنىڭ ھەق مەزمۇنىنى سۇسلاشتۇرۇپ قويىدۇ، ھالبۇكى، ئىسلام دىنىنىڭ ھەق مەزمۇنلىرى دەل «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپ قاتارلىق كىتابلارغا سىڭگەن.

«قۇرئان كەرىم» بىز مۇسۇلمانلار ئېتىقاد قىلىدىغان نېگىزلىك كىتاب. ئۇنىڭ سۆزى ئىخچام، مەنىسى مېغىزلىق، ئەھمىيىتى چوڭقۇر بولۇپ، مەزمۇنى ئىسلام دىنىنىڭ ئىمان-ئەقىدىلىرى، ئەخلاق-پەزىلىتى توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلەرنى، ئىسلام دىنىنىڭ دۇنيا قارىشى، كىشىلىك قارىشى، قىممەت قارىشى قاتارلىق جەھەتلەردىكى نۇرغۇن ھېكمەتلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھەدىس شەرىپ بولسا، «قۇرئان كەرىم» دىكى پرىنسىپ-بەلگىلىمىلەر ھەم تەلىملەرنىڭ كونكرېت چۈشەندۈرۈلۈشى ۋە شەرھىسىدۇر. شۇ نۇقتىدىن «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپلەر بىز مۇسۇلمانلارنىڭ ئىدىيىۋى ئېتىقادى، دىنىي ئەمەللىرى ۋە ئەخلاق تەربىيىلىنىشى توغرىسىدىكى قىبلىنامىسى ۋە ئىجتىمائىي ئىش-ھەرىكىتىمىزنىڭ مىزانىدۇر. شۇڭلاشقا، يېڭى دەۋردىكى ئاخۇنلارنىڭ مەسئۇلىيىتى مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا

«قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپىنىڭ تەلىمى بويىچە ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىي روھىنى تەشۋىق قىلىش، ئىسلام دىنى كىتابلىرىنىڭ مۇپەسسەل مەزمۇنلىرىنى ئېلىمىزنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ماسلاشتۇرۇپ بايان قىلىش، ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل تارىخىي مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرى ۋە يۈكسەك ئەخلاق ئەنئەنىلىرىنى تەرغىب قىلىش، بۇ ئارقىلىق كەڭ مۇسۇلمانلارنى ھەم دىنىي ئەقىدە-قائىدىلەرنى چوڭقۇر بىلىدىغان، ئەخلاق-ئەمەللەرنى بەجا كەلتۈرىدىغان، ھەم دۆلەتنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتنىشىدىغان، ۋەتەننى ۋە دىننى سۆيىدىغان ياخشى مۆمىن، ياخشى گراژدان قىلىپ چىقىشتىن ئىبارەت. بىزنىڭ بۈگۈن بۇ مەسىلە ئۈستىدە توختىلىشىمىزنىڭ ئەھمىيىتى شۇ يەردىكى، يېڭى دەۋردىكى ئاخۇنلار بۇ مەسىلىلەرگە دىققىتىنى قوزغاپ، كىتابلارنىڭ مەزمۇنىنى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ ۋە چۈشىنىپ، ئىسلام دىنىنىڭ كەڭ پىكىرلىك روھىنى جارى قىلدۇرۇشى، ھەرگىزمۇ ئۆتمۈشتىكى ھالەتتە ياكى مەلۇم ئالىمنىڭ كۆز قارىشىدا توختاپ قالماسلىقى كېرەك، ئاخۇنلاردا يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش روھى بولۇش كېرەك، شۇنداقلا ئۇلار يەنە يېڭى پىكىر يولىنى ئېچىشى، يېڭى چۈشەنچىلەردە بولۇشى لازىم، شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپىنىڭ ھەقىقەتلىرىنى نامايان قىلىپ، كەڭ تەشۋىق قىلالايدۇ، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئاللاتائالا ۋە پەيغەمبىرىمىز بىزگە ئاتا قىلغان مۇقەددەس ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ ۋە كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدۇ.

ئاخۇنلار — مەسچىت جامائىتىنىڭ ئۆگىنىش باشلامچىسى

ئاخۇنلار مەسچىتلەرنىڭ دىنىي رەھبەرلىرى بولغانىكەن، ئاۋۋال ئۆزى باشلامچىلىق بىلەن ياخشى ئۆگىنىشى ھەم مەسچىت خادىملىرى ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى دۆلەتنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسەتلىرىنى ۋە پەن-مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ياخشى ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇشى ۋە يېتەكلىشى، ھەم سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ يېتەكچى فاڭجېنىنى ياخشى ئۆگىنىپ، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇشى لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە كۆپچىلىكنى بىلىملىك، دىننى چۈشىنىدىغان، قانۇن-ئىنتىزامغا رىئايە قىلىدىغان ياخشى مۆمىنلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن، ئىسلام دىنىنىڭ تارىخىي بىلىملىرى ۋە كىتاب-ئەقىدە بىلىملىرىنى ياخشى ئۆگىنىشى ۋە ياخشى ئۆگىتىشى لازىم. «قۇرئان كەرىم» بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: ”ئېيتقىنكى، ‘بىلىدىغانلار بىلەن بىلمەيدىغانلار باراۋەر بولامدۇ؟ پەقەت (ساغلام) ئەقىل ئىگىلىرى ئىبرەت ئالىدۇ’“ (39-سۈرە، 9-ئايەت). بۇ بىزگە شۇنى ئۇقتۇرۇپ بېرىدۇكى، بىلىملىكلەر ۋە ئەقىل ئىگىلىرىلا ئاڭلىق بولىدۇ، ئەنە شۇنداقلارلا دىنىي ئىشلارنى ۋە باشقا بارلىق ئىشلارنى ياخشى يولغا قويۇپ كېتەلەيدۇ. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاممۇ مۇنداق دېگەنىدى: ”ئىلىم تەلەپ قىلىش ھەربىر ئەر-ئايال مۇسۇلمان ئۈچۈن پەرزدۇر.“ مانا بۇنىڭدىن بىلىم ئۆگىنىشنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

بولۇپمۇ ئېلېكترون دەۋرىدە ياشاۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ھەرقايسى ساھەلەردىكى بىلىم تەرەققىياتى پارتلاش خاراكتېرىنى ئېلىۋاتىدۇ، ئەگەر بىز تىرىشىپ ئۆگەنمەيدىكەن-

مىز، دەۋرنىڭ ئارقىدا قالغۇچىلاردىن بولۇپ قالىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاخۇنلىرىمىز كەڭ كۆلەملىك دىنىي بىلىملەرگە ئىگە بولۇپلا قالماي، يەنە مەلۇم دەرىجىدە پەننى ۋە مەدەنىيەت بىلىملىرىگە ھەتتا ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە ساھەسىدىكى بىلىملەرگىمۇ ئىگە بولۇشى كېرەك. مەسىلەن، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: "سىلەر ھىلال ئاينى كۆرۈش ئارقىلىق روزا تۇتۇشنى باشلاڭلار، ھىلال ئاينى كۆرۈش ئارقىلىق روزاڭلارنى ئېچىڭلار" دېگەن ھۆكمىدە، ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە بىلىملىرىدىن پايدىلىنىپ، شۇ جايىنىڭ ئۆزىدە ھىلال ئاينى كۆزىتىش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا قويۇلغان، بۇ بىزدىن ھىلال ئاينى ئۆز كۆزىمىز بىلەن ئەستايىدىل كۆزىتىشنىلا تەلەپ قىلىپ قالماستىن، بەلكى كالېندار ئىلمى ۋە ئاسترونومىيە ئىلمىنى قوللىنىپ، مۇكەممەل ھېسابلاشنى، ئىككىسىنى ئورگانىك بىرلەشتۈرۈپ، روزا تۇتۇشنى باشلاش ۋە روزىنى ئېچىشنىڭ توغرا ۋاقتىنى بەلگىلەش ئۈچۈن "مەھەق" ۋاقتى بىلەن "ۋاقىت پەرقى"دىكى ئوخشىماسلىقنى توغرا ئىگەللەش لازىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، نامازنىڭ كونكرېت ۋاقتى ۋە قىبلىسى قاتارلىق مەسىلىلەرنىمۇ پەننى بىلىم ۋە ئۇسۇللار بىلەن ئۆلچەشكە توغرا كېلىدۇ.

قىسقىسى، ئاخۇنلىرىمىز دەۋرنىڭ قەدىمىگە يېتىشىۋالماقچى بولىدىكەن، چوقۇم تىرىشىپ ئۆگىنىشى، ئاۋۋال ئاممىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، ئاندىن ئوقۇتقۇچىسى بولۇشقا ماھىر بولۇشى لازىم. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا تەشۋىق-تەربىيە بېرىپ، ئۇلارنى ئىككى دۇنيالىق بەرىكەت ۋە بەخت-سائادەتكە ئېرىشتۈرۈشكە يېتەكلىيەلەيدۇ.

ئاخۇنلار—ۋەتەننى ۋە دىننى سۆيۈش ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇشقا يېتەكلىگۈچى

ئىسلام دىنى ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىدىغان دىن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: "ۋەتەننى سۆيۈش ئىمان جۈملىسىدىندۇر" دېگەنىدى. جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى بولساق، ۋەتەنپەرۋەرلىك جەھەتتە شانلىق ئەنئەنىگە ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۈگۈنكى كۈندە ئاخۇنلىرىمىز ۋەتەننى سۆيۈش، دىننى سۆيۈش بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، مەسچىتنى ماكان ئېتىپ، ۋەتەننى قەلبىدە تۇتۇشى، مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ۋە باشقا ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ۋەتەننىڭ گۈللىنىپ تەرەققىي قىلىشى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ، مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى سوتسىيالىستىك ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىشقا، مۇسۇلمانلارنىڭ مىللىي ئىگىلىكى ۋە مەدەنىيەت-مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ باي بولۇش، مائارىپنى گۈللەندۈرۈپ، ئىختىساسلىقلارنى يېتىشتۈرۈش يولىغا مېڭىشقا ئاكتىپ يېتەكلىشى كېرەك، شۇنداقلا، مەسچىت باشقۇرۇش ھەيئىتىنى ئۆزىنى ئۆزى قامداش ئىگىلىكىنى ياخشى يولغا قويۇشقا سەپەرۋەر قىلىشى لازىم. ئىگىلىكىمىز ياخشى يولغا قويۇلغان، تۇرمۇشىمىز ياخشىلانغان چاغدىلا، دىنىي ئىشلارنى ياخشى يولغا قويغىلى بولىدۇ، مائارىپ ئىشلىرىنى ۋە باشقا جامائەت خەير-ساخاۋەت ئىشلىرىنىمۇ ياخشى يولغا قويغىلى بولىدۇ. پەيغەمبىرىمىز: "كىمكى بىلىم تەلەپ قىلغۇچىغا بىر دەرھەم تەڭگە ئاتىسا، ئۇ ئاللا يولىدا ئوھۇد تېغىچىلىك ساپ ئالتۇن ئاتا قىلغاندەك بولىدۇ" دېگەنىدى. بۇ مائارىپنى ئاكتىپ تەشۋىق (ئاخىرى 26-بەتتە)

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق توغرىسىدا

جاڭ خۇڭچۈن

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

(ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.)

دىنىي قېرىنداشلار! ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇش ئىسلام دىنىدىكى پەرز ئېھسان، شۇن-داقلا جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى گۈ-زەل ئەخلاقى؛ ئاتا-ئانىغا ۋاپاسىزلىق قى-لىش، ھەتتا ئاتا-ئانىنى خورلاش، تاشلىۋې-تىش قىلمىشلىرىنى ئىسلام دىنى قاتتىق چەكلەيدۇ، بۇنداق قىلمىشلارغا دۆلىتىمىز قانۇنىمۇ يول قويمايدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە بىزگە ئۇچۇق دېيىلگەن: ”ئاللاغا ئىبادەت قىلىڭلار، ئۇنىڭغا ھېچ نەرسىنى شېرىك كەلتۈرمەڭلار، ئاتا-ئاناڭلارغا ياخشىلىق قى-لىڭلار“ (4-سۈرە، 36-ئايەت). بۇ ئايەتتە ئاللاغا ئىبادەت قىلىش بىلەن ئاتا ئانىغا ياخ-شىلىق قىلىش تەڭ تىلغا ئېلىنغان، بۇنىڭ-دىن ئىسلام دىنىنىڭ ئاتا-ئانىلارغا ۋاپادار بو-لۇشقا قايسى دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىدىغانلى-قىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئاللاتائالاغا ئىبا-دەت قىلىش تەڭرى يولىنىڭ ئالىيسى بولسا، ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇش ئىنسانىيلىق يولى-نىڭ ئالىيسىدۇر، تەڭرى يولى بىلەن ئىنسا-نىيلىق يولىغا ئەمەل قىلىش ئىسلام دىنىنىڭ ئۇلى، ئىككىسىدىن بىرى كەم بولسا بولمايدۇ.

ئاللاتائالا «قۇرئان كەرىم» دە ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇشىمىز لازىملىقىنى كۆپ قېتىم ئەمر قىلغان ھەم ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشى-مىزنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن. «قۇرئان كە-رىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: ”بىز ئىنسانىنى ئاتا-ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشقا بۇيرۇدۇق. ئىنساننى ئانىسى مۇشەققەت بىلەن قورساق كۆتۈرۈپ، مۇشەققەت بىلەن تۇغدى. ئۇنىڭغا قورساق كۆتۈرۈش مۇددىتى ۋە ئۇنى سۈتتىن ئايرىش مۇددىتى ئوتتۇز ئايدۇر“ (46-سۈ-رە، 15-ئايەت). مۇھەممەد پەيغەمبەرمۇ چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ: ”جەننەت ئانىلار-نىڭ ئايىغى ئاستىدىدۇر“ دېگەنىدى.

ئاتا-ئانا بىزنى ئاپىرىدە قىلدى، باقتى، تەربىيىلىدى، بۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن يىللار جاپا تارتتى، يۈرەك قانلىرىنى سەرپ قىل-دى؛ روھى كۆتۈرەڭگۈ، جۇشقۇن ياشلاردىن بېلى مۈكچەيگەن، چاچلىرى ئاقارغان، يۈز-لىرىنى قورۇق باسقان قېرىلارغا ئايلاندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ ئۆز باللىرىنى بېقىش، تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن چەككەن رىيازەت ۋە باشتىن كەچۈرگەن ئىس-سىق-سوغۇقلىرىنىڭ يالدامىسى. ئاتا-ئانىلار ياشانغاندا ئۇلارنىڭ ھاياتلىق سەپىرىدىكى كۆڭلىرىمۇ ئازلايدۇ، بۇ ۋاقىتتا ئۇلار دەل بىزدەك ئوغۇل-قىزلىرىنىڭ ۋاپادارلىق قى-لىپ كۆيۈنۈشىگە ۋە غەمخورلۇقىغا موھتاج بولىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق پەرزىنىد-لەردىن ئاتا-ئانىسىغا گەپ قىلغاندا كىچىك پېئىل، مۇلايىم، ئىللىق بولۇشنى، قاتتىق

ئاۋازدا قوپال سۆزلىمەسلىكنى، ئۇلارغا
مەسخىرىلىك گەپلەرنى قىلماسلىقنى ۋە ھەر-
گىز شالىنى چىچىپ ۋاقىرىماسلىقنى بەلكى
ئىززەت-ئىكراملىق سۆزلەرنى قىلىشنى تە-
لەپ قىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام. :
”ئاتا-ئانىنى شاد-خۇرام قىلىش ئاللانى خۇ-
شال قىلىدۇ؛ ئاتا-ئانىنى قاقشىتىش ئاللانى
غەزەپلەندۇرىدۇ“ دېگەن. ”بىر جۈملە ياخشى
سۆز بىر قاچا ھەسەلدىنمۇ ئەۋزەل“ دېگەن
تەمسىل بار. بۇلاردىن ئاتا-ئانىلارغا سىلىق،
مۇلايىم، يېقىملىق سۆزلەشنىڭ نەقەدەر مۇ-
ھىملىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. دىنىي قې-
رىنداشلار! ھەرگىزمۇ ئاتا-ئانىلارنى قاقشى-
تىپ، ئاللاتائالانىڭ غەزىپىگە ئۇچراپ
قالمايلى!

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق پەرزەنت-
لەردىن ئاتا-ئانىلارغا خۇش چىراي، كۆيۈم-
چانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى، ئۇلارغا
ھەر ۋاقىت كۆڭۈل بۆلۈش ۋە غەمخورلۇق
قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەي-
ھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”پەرزەنت بولغۇچى
ئۆز ئاتا-ئانىسىغا رەھىملىك ۋە كۆيۈنۈش نە-
زىرىدە قارىغاندىلا بىر قېتىملىق ھەج ۋە ئۆم-
رىنىڭ ساۋابىنى ئالالايدۇ.“ دىنىي قېرىن-
داشلار ھەج ۋە ئۆمرىنىڭكىدەك چوڭ ساۋاب-
تىن مەھرۇم قالماسلىق ئۈچۈن ئاتا-ئانىمىز-
غا ھەرگىز بەتچىراي مۇئامىلە قىلمايلى!

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق پەرزەنت-
لەردىن يەنە ئاتا-ئانىلار ئالدىدا كەمتەر ۋە
كىچىك پېئىل بولۇشنى، تەكەببۇر ھەم ئە-
دەبسىز بولماسلىقنى تەلەپ قىلىدۇ. «قۇر-
ئان كەرىم» دە بىزگە ئۇچۇق دېيىلگەن: ”ئۇ-
لارغا كامالى مېھرىبانلىقتىن ناھايىتى كەم-
تەر مۇئامىلىدە بولغىن ۋە: ’ئى پەرۋەردىگا-
رىم! ئۇلار مېنى كىچىكىمدە تەربىيىلىگىنى-
دەك ئۇلارغا مەرھەمەت قىلغىن‘ دېگىن“
(17-سۈرە، 24-ئايەت) . ئەبۇ زۇرەيرە رە-
زىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ جەھەتتە بىزگە ئۈلگە بول-
غان. ئۇ ئاتا- ئانىسىغا ۋاپادار بولغان، ئۇلار-
نىڭ ئېھتىياجىدىن چىققان، ئۇ ئانىسىغا دا-
ئىم: ”ئەي ئانا! مېنى كىچىكىمدە مېھرىبان-
لىق بىلەن پەرۋىش قىلغىنىڭىزدەك ئاللا تائا-
لانىڭ رەھمىتى ۋە ئىلتىپاتىنىڭ سىزگە
ھەمراھ بولۇشىنى تىلەيمەن“ دەيدىكەن. ئا-
نىسىمۇ كۆيۈمچانلىق بىلەن: ”ياشانغىنىمدا
سېنىڭ ماڭا ۋاپادار بولغىنىڭدەك، مەنمۇ
ئاللاتائالانىڭ ساڭا رەھمەت يەتكۈزۈشىنى تى-
لەيمەن“ دەيدىكەن. بۇ ئانا-بالىلىق رىشتى
كىشىنى نەقەدەر زوقلاندۇرىدۇ-ھە!

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق پەرزەنت-
لەردىن ئاتا-ئانىلارنى تەشۋىش ۋە ئىزا-ئاھا-
نەتتىن خالاس قىلىش ئۈچۈن يەنە قانۇنغا
خىلاپ ئىشلارنى قىلماسلىقنى تەلەپ قىلى-
دۇ. ئاتا-ئانىلار پەرزەنتلىرىنى بېقىپ چوڭ
قىلىشتا ئۇلارنىڭ ئاللاغا كۇپۇرلۇق قىلىد-
غان، شەرىئەت ۋە قانۇنغا خىلاپلىق قىلىد-
غان، جەمئىيەت ئامانلىقىغا زىيان يەتكۈزىد-
غان مىللىي مۇناپىق بولۇشىنى ئەمەس، بەل-
كى ۋەتەننى، دىنىنى سۆيىدىغان، قانۇنىنى ھى-
مايە قىلىدىغان، ئىسلام دىنىنىڭ تۈرلۈك ئە-
مەللىرىنى بېجىرەلەيدىغان ھەقىقىي مۇسۇل-
مان بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق يەنە، ئۆي-
لەنگەن ئوغۇللاردىن ئۆز ئايالىنىڭ قېين ئا-
نا-كېلىن مۇناسىۋىتىنى ياخشى قىلىشىغا يار-
دەملىشىشىنى، ئايالىنى ھەرگىز ئانىسىدىن
ئۈستۈن چاغلىماسلىقنى تەلەپ قىلىدۇ،
شۇنداقلا ئۇلارنىڭ باشقىلارنىڭ ئاتا-ئانىسىنى
قارغاپ، ئاقىۋەتتە باشقىلارنىڭمۇ ئۇنىڭ ئا-
تا-ئانىسىنى قارغىشىدىن ساقلىنىشقا دىققەت
قىلىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ. مۇھەممەد ئە-
لەيھىسسالام بىزگە تەربىيە قىلىپ: ”كىشى-

نىڭ ئۆز ئاتا-ئانىسىنى قارغىشى ئەڭ زور
گۇناھتۇر" دېگەن بەزىلەر: "ئەي رەسۇلۇللا،
كىشى ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىنى قانداقمۇ قار-
غايدۇ؟" دەپ سورىغاندا، مۇھەممەد ئەلەي-
ھىسسالام: "بىر ئادەم بىراۋنىڭ ئاتا-ئانىسى-
نى تىللايدۇ-دە، ئۇ ئادەممۇ ئۇنىڭ ئاتا-ئانى-
سىنى تىللايدۇ، بۇ ئۆز ئاتا-ئاناڭنى قارغىغان-
لىق بولمامدۇ؟" دېگەن. ئەگەر ئاتا-ئانا ئۆيدە
بار بولىدىكەن، پەرزەنتلەر ھەرقانداق ئىشتا
ئاتا-ئانىنى خەۋەردار قىلىشى، ئۇلارغا مەس-
لىھەت سېلىشى، ئۇلارنى بىر چەتكە قايرىپ
قويۇپ، ئۆزى بىلگەنچە ئىش قىلماسلىقى
كېرەك.

ئىسلام دىنى ئاتا-ئانىلارغا ياخشى مۇئا-
مىلە قىلىشنى، ئۇلارنى ياخشى بېقىشنى تە-
كىتلەيدۇ. بۇ پەرزەنتلەرنىڭ باش تارتىپ
بولمايدىغان بۇرچى. شۇڭا پەرزەنتلەر ئاتا-ئا-
نىغا چەكسىز ۋاپادار بولۇپلا قالماستىن ئۇ-
لارنىڭ تۇرمۇشىنىمۇ باياشات قىلىپ بېرىشى
كېرەك، چۈنكى ماددىي مەئىشەت كىشىلىك
تۇرمۇشنىڭ زۆرۈر شەرتى، شۇڭا ئاتا-ئانىغا
ھەرگىز پىخسىقلىق قىلماسلىق كېرەك؛
شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا تېخىمۇ مۇھىمى ئۇ-
لارنىڭ كۆڭلىنى ئازادە، خۇشال قىلىشى
كېرەك، چۈنكى روھىي موھتاجلىق ئادەم-
لەرنىڭ ئالىي موھتاجلىقىدۇر. «قۇرئان كە-
رىم» دە بىرگە ئېنىق دېيىلگەن: "پەرۋەردى-
گارىڭ پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىبادەت قىلى-
شىڭلارنى ۋە ئاتا-ئاناڭلارغا ياخشىلىق قى-
لىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلدى، ئۇلارنىڭ بىرى،
يا ئىككىلىسى سېنىڭ قول ئاستىڭدا بولۇپ
ياشىنىپ قالسا، ئۇلارغا ئۇھوي دېمىگىن
(يەنى مالاللىقنى بىلدۈرىدىغان شۇنچىلىك
سۆزنىمۇ قىلمىغىن)، ئۇلارنى دۈشكەلىمە-
گىن، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلەن يۇمشاق سۆز
قىلغىن" (17-سۈرە، 23-ئايەت). مۇھەم-
مەد ئەلەيھىسسالام ئاللاتائالانىڭ ۋەھيىسىگە
ئاساسەن بىزگە شۇنداق تەربىيە قىلىدۇكى:
"كىمكى بىللە تۇرۇۋاتقان ئاتا-ئانىسىنى ياكى
ئۇلاردىن بىرىنى رازى قىلسا ئۇنىڭغا جەننەت-
نىڭ ئىشىكى ئوچۇق؛ كىمكى بىللە تۇرۇۋات-
قان ئاتا-ئانىسىنى ياكى ئۇلاردىن بىرىنى قاق-
شاتسا ئۇنىڭغا دوزاخنىڭ ئىشىكى ئوچۇق."
بۇ ھەدىس ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇشتا ئۇلار-
نىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى يېتەرلىك قامداش-
تىن باشقا، ئۇلارنىڭ روھىي موھتاجلىقىدىن
چىقىشنىڭ تېخىمۇ مۇھىملىقىنى تولۇق چۈ-
شەندۈرىدۇ. بۇ بىزدىن تەربىيىلىنىشىمىزنى
كۈچەيتىشنى، ئاللانىڭ ئەمرىگە قاتتىق ئە-
مەل قىلىشىمىزنى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسا-
لامنىڭ تەلىم-تەربىيىسىنى ئەستە تۇتۇشى-
مىزنى، ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي
قاراشلىرىنى جارى قىلدۇرۇشىمىزنى، ئىك-
كىلا ئالەمدە بەخت-سائادەتلىك مۇسۇلمان بو-
لۇشنى قولغا كەلتۈرۈشىمىزنى تەلەپ
قىلىدۇ، ئەنە ئاشۇلا ھەقىقىي ۋاپادارلىق
ھېسابلىنىدۇ.

بۈگۈنكى جەمئىيەتتىكى زور ئىسلاھات
ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشىنى ئىلگىرى سۈ-
رۈپ، مۇسۇلمانلارغا ئىقتىسادنى تەرەققىي
قىلدۇرۇشنىڭ ياخشى پۇرسىتىنى ئېلىپ
كەلدى ھەم ئۇلارنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى
زور دەرىجىدە ئۈستۈردى. ئەمما بەزىلەر مە-
نىۋى مەدەنىيەتكە ئانچە كۆڭۈل بۆلمەي، ئال-
لانىڭ ئەمرىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ
تەلىمىنى بارا-بارا ئۇنتۇپ قالدى، جۇڭخۇا
مىللەتلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى گۈزەل ئەخلاقىنى
چۆرۈپ تاشلىدى. بۇ ئىنتايىن قاملاشمىغان-
لىق.

رېئال تۇرمۇشتا، ھەقىقەتەن، بەزىبىر
ۋاپاسىز پەرزەنتلەر باركى، ئۇلار ئۆز ئاتا-ئا-
نىسىغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىدۇ، ھەتتا قو-

پال تېگىدۇ، ئۇلار بىلەن كارى بولمايدۇ، ئۇلارنى ئاۋارىگەرچىلىك ۋە پۇتلىكاشاڭ دەپ قارايدۇ. يېزىلاردا بەزى پەرزەنتلەر ئاتا-ئانىسى قېرىپ قالغاندا، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش چىقىمىغا كۆپ پۇل كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئايرىلماي ياشاۋاتقان ئاتا-ئانىسىنى ئايرىپ، بۆلۈشۈپ بېقىۋاتىدۇ؛ تېخىمۇ ۋاپاسىزلىرى ياشانغان ئاتىلىرىنى ئېتىزغا چىقىشقا مەجبۇرلاپ، ئۇلارنى ئېشەكتەك ئىشلىتىۋاتىدۇ؛ ياشانغان ئانىلىرىنى ئۆي ئىشىغا سېلىپ مالايدەك ئىشلىتىۋاتىدۇ؛ ھەتتا بەزى ئوغۇللار ۋە كېلىنلەرنىڭ ئاتا-ئانىلارنى تىللىشى ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. شەھەرلەردە بەزى پەرزەنتلەر ئالغان ئايلىقىدىن ئاتا-ئانىسىنىڭ تۇرمۇش خىراجىتىگە ھېچنېمە بەرمەيۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ دەرد-ئەلەملىرىگە كۆڭۈل بۆلمەيۋاتىدۇ، ئۇلاردىن ھال-ئەھۋال سوراش تېخىمۇ كەمدىن-كەم بولۇۋاتىدۇ. بەزى پەرزەنتلەر ئاتا-ئانىسىنى "كۆپ ئىقتىدارلىق ئائىلە ئېلېكتر سايمىنى" ئورنىدا ئىشلىتىۋاتىدۇ، ئۆزلىرى بولسا سىرتلاردا يەپ-ئىچىپ، ئويناپ، ئەيش-ئىشرەت قىلىپ يۈرۈۋاتىدۇ. بەزى پەرزەنتلەر ئۆزلىرى ئامراق پىستىلىرىنى (ئىتلىرىنى) نۇرغۇن پۇل خەجلەپ ئەتىۋارلاپ بېقىپلا قالماي، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇنىڭغا ئىشتىياق باغلاپ، ئۇنىڭ بىلەن ئوينايدۇيۇ، ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىنى ئۆيدە بىچارە ھالەتتە قالدۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدىن خەۋەر ئالمايدۇ، ئۇلاردىن ھال-ئەھۋال سورىمايدۇ. بەزىلەرنىڭ "ئىت ئادەمدىن ئەتىۋار بولۇۋاتىدۇ" دەپ ئېچىنغىنى بىكار ئەمەس. تېخىمۇ ئېغىرى شۇكى، بەزى پەرزەنتلەر ئاتا-ئانىسىنى بېقىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئوچۇق-ئاشكارا ئۈزۈۋاتىدۇ. ئاتا-ئانىنى قاقشاتقان، خارلىغان ئادەم بۇ دۇنيادا ئۆز پەرزەنتلىرىدىن ۋاپا كۆرمەيلا قالماستىن، ئاخىرەتتىمۇ ئاللانىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "كىمكى ئاتا-ئانىسىنى ياكى ئۇلاردىن بىرىنى خارلىسا ئاخىرەتتە دوزاخقا كىرىدۇ".

ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە بەزى مۇسۇلمانلار ئاتا-ئانىسىنىڭ ئارزۇسىغا، مىللەتنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىگە، پەيغەمبىرىمىز تەلىملىرىنىڭ شان-شەرىپىگە، دۆلەت قانۇنىنىڭ سۈر-ھەيۋىتىگە پىسەنت قىلماي، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى سېتىش ۋە چېكىشتەك خەتەرلىك يوللاردا مېڭىپ، مۇسۇلمانلار ئوبرازىغا چوڭ داغ تەگكۈزدى ھەم ئۆز ئاتا-ئانىسىنىڭ نام-ئابرويىنى بۇلغىدى. ئۇلار ئاللانىڭ ئەمرىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ تەلىم-تەربىيىسىنى، ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادىكى مەسئۇلىيىتىنى، ئاخىرەتلىك ھېساب-كىتابىنى پۈتۈنلەي بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، گۇناھ پاتقىقىغا بارغانچە چوڭقۇر پېتىپ، ئۇلار ئۆزىنى ئاخىرى ھالاك قىلىدۇ، خالاس. چۈنكى ئاللاتائالا ئاجىزلارنى، زىيان تارتقۇچىلارنى ھەر دائىم ئاسراپ تۇرغاندەك، ئۇلارغىمۇ ھەر ۋاقىت نەزەر سېلىپ تۇرىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "كىمكى ئېرىشكەن ھارام مېلىنى قان-قېرىنداشلىرىنى بېقىشقا ياكى سەدىقە قىلىشقا ياكى ئاللا يولىغا ئىشلەتسە، ھەممىسى بىھۇدە بولىدۇ، قىيامەت كۈنى ئاللا ئۇنىڭ ھەممە ھارام مېلىنى يىغىپ دوزاخقا تاشلايدۇ." پەيغەمبىرىمىز يەنە مۇنداق دېگەن: "كىمكى ھارامدىن بىر لوقما تائام يېسىمۇ ئاللا ئۇنىڭ قىرىق كۈنلۈك ئىبادىتىنى قوبۇل كۆرمەيدۇ، شۇنداقلا قىرىق كۈنلۈك ئەمەلىنى قوبۇل قىلمايدۇ." مەن شۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزى ئۈچۈن، ئاتا-ئانىسى ئۈچۈن، مىللىتى ئۈ-

چۈن، پەيغەمبىرىمىز تەلىمى ئۈچۈن يېڭىدىن
ئادەم بولۇپ، ئاللانىڭ ئەمرىگە، دۆلەت قا-
نۇنىغا خىلاپ كېلىدىغان ئىشلارنى قىلماسلى-
قىنى تىلەيمەن.

ئىسلام دىنى ئاتا-ئانىلارغا بولغان ۋاپا-
دارلىقنىڭ مۇۋاپىق بولۇشىنى تەكىتلەيدۇ.
ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق پەرزەنتلەردىن
ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇشتا ھەرگىز ئۇلارغا
پرىنسىپسىز ھالدا مۇتلەق بويسۇنۇشنى تەلەپ
قىلمايدۇ، ئەگەر ئاتا-ئانا ئاللانىڭ ئەمرىگە
مۇخالىپ ئىشلارنى قىلسا، پەرزەنتلەر ئۇلار-
غا بويسۇنماسلىقى، ئەكسىچە ئۇلارنى ئاللا-
نىڭ جازاسىغا ئۇچراشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن
ئۆزىنى ئۆزگەرتىشكە ئاگاھلاندۇرۇشى ۋە
دەۋەت قىلىشى، ئەمما ئۇنى دەپ ئاتا-ئانىغا
ھەرگىز قوپاللىق قىلماسلىقى، ئۇلارنى قەت-
ئىي ھاقارەتلىمەسلىكى، تاشلىۋەتمەسلىكى
كېرەك. ئەگەر ئاتا-ئانا ياكى ئۇلارنىڭ بىر-
سى مۇشرىك ياكى دىنسىز بولغاندىمۇ، ياكى
پەرزەنتلىرىنىڭ ئاللاغا بولغان ئەقىدىسىنى
ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنغۇچى بولغان تەقدىردى-
مۇ، پەرزەنتلەرنىڭ ئۇلارنى ھۆرمەتلىمەسلى-
كىگە شەرىئەت يول قويمايدۇ. بۇ ئىسلام دى-
نىنىڭ ئاتا-ئانىلارغا مۇئامىلە قىلىش مەسى-
لىسى ھەققىدىكى تەلىماتىنىڭ ئەڭ قايىل قى-
لارلىق يېرىدۇر. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق
دېيىلگەن: "(ئى ئىنسان!) ماڭا ۋە ئاتا-ئا-
ناڭغا شۈكۈر قىلغىن، ئاخىر قايتىدىغان جاي
مېنىڭ دەرگاھىمدۇر. ئەگەر ئاتا-ئاناڭ سې-
نى سەن بىلمەيدىغان نەرسىنى ماڭا شېرىك
كەلتۈرۈشكە زورلىسا، ئۇلارغا ئىتائەت قىل-
مىغىن، ئۇلارغا دۇنيادا ياخشى مۇئامىلىدە
بولغىن (يەنى دىنىڭغا زىيان يەتمەيدىغان ئا-
ساستا ياخشىلىق قىلغىن)" (31-سۈرە، 14
—15-ئايەتلەر).

نۆۋەتتە ئىشىكنى سىرتقا ئېچىۋېتىشنى
كېڭەيتىش، چەت ئەللەرنىڭ ئىلغار تېخنى-
كىسىنى ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش تەجرىبىلى-
رىنى قوبۇل قىلىش بىلەن بىرۋاقىتتا، غەرب-
نىڭ سىياسىي نۇقتىئىنەزەرلىرى ۋە ئاڭ
فورمىلىرىنىڭ ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ كىرىپ قې-
لىشىدىن ساقلىنىش تەس بولۇپ قالدى؛
غەرب مەدەنىيىتى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىمۇ شۇ-
نىڭغا ئەگىشىپ سىڭىپ كىردى. قانداق قى-
لىپ مىللىي روھنى ئۇرغۇتۇپ، مىللىي ئې-
شەنچ ۋە ئىپتىخارنى تىكلەش مەنىۋى مەدەنى-
يەت قۇرۇلۇشىمىزنى كۈچەيتىشتە ئەستايى-
دىل ئويلىنىشىمىزغا تېگىشلىك مۇھىم مە-
سىلە. پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت جۇڭخۇا مىللەت-
لىرىنىڭ ئەنئەنىۋى گۈزەل ئەخلاقى تەربىيە-
سىنى ئېلىپ بېرىشنى قايتا-قايتا تەكىتلەۋا-
تىدۇ، ۋاپادارلىق ئىنسانىيەت ئەخلاقىدىكى
ئەڭ نېگىزلىك نەرسە، جۇڭخۇا مىللەتلىرى-
نىڭ ئەنئەنىۋى گۈزەل ئەخلاقىنىڭ جەۋھى-
رى، ئىسلام دىنىدىكى پەرز ئېھسان. ئويلاپ
باقايلى، ئۆزىنىڭ ئاتا-ئانىسىغا ۋاپادار بولال-
مىغان ئادەم ئۆزىدىن چوڭلارغا، دوستلىرىغا
قانداقمۇ ياخشى مۇئامىلە قىلالايدۇ؟ قولۇم-
قوشنىلىرى ۋە قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن
قانداقمۇ دوستانە، ئىناق-ئىتتىپاق ئۆتەلەي-
دۇ؟ بۇنداق ئادەملەرنىڭ ۋەتىنى، دىنىنى
سۆيدۇم دېگىنى قۇرۇق گەپ! شۇڭا بىز ۋاپا-
دارلىققا ئەمەل قىلىشنى ئىنتايىن مۇھىم رې-
ئال ئەھمىيەتكە ئىگە دەيمىز.

ئىسلام دىنىنىڭ ئاياللار نۇقتىئىنەزىرى توغرىسىدا

مۇ خۇافېن (ئايال ئاخۇن)

دىنىي قېرىنداشلار، ئەسسالامۇئەلەيكۇم!

مەن بىر مۇسۇلمان ئايال بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ ئاياللارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى مەسىلىسى ھەققىدىكى قاراشلىرىنى تۆۋەندىكىچە بايان قىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

ھەممىگە مەلۇم، ئاياللار ئائىلىنىڭ ئاساسلىق ئەزاسى ھەم ئىجتىمائىي قۇرۇلۇش ئىشلىرىنىڭ بايراقدار قەھرىمانى، ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنىنىڭ يۇقىرى بولۇشى، ھوقۇقتا باراۋەر بولۇشى تامامەن ھەقلىق. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”ئاياللار ئائىلىنىڭ چىراغى. . . پەرزەنتلەرنىڭ بۆشۈكى، بەختسائادەتنىڭ بۇلىقى، گۈزەل ئەخلاقنىڭ ئۇستىسى.“ شۇڭا، ئاياللار مەسىلىسىنى ھەل قىلىشنىڭ ياخشى ياكى ناچار بولۇشى جەمئىيەت مەدەنىيىتىگە ۋە تەرەققىياتىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە ئاياللار جەمئىيەتكە يۈزلىنىپ، دۆلەتنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە دىنىي ئىشلىرىغا ئەرلەر بىلەن بىرلىكتە قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ يېرىم دۇنيالىق رولىنى جارى قىلدۇرۇۋاتىدۇ، شۇڭا ئۇلار قانۇنىي ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى ۋە مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىشى كېرەك. ئاللاتائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېگەن: ”ئاياللار مۇۋاپىق دەرىجىدە ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولۇشى كېرەك، مۇۋاپىق دەرىجىدە مەجبۇرىيەتمۇ ئۆتىشى كېرەك“ (2-سۈرە، 228-ئايەت). يەنە مۇنداق دېگەن: ”مەن سىلەردىن ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن، ھەرقانداق بىر ياخشى ئىش قىلغۇچىنىڭ قىلغان ئەمەلىنى بىكار قىلىۋەتمەيمەن، سىلەر بىر-بىرىڭلاردىن تۆرەلگەن“ (3-سۈرە، 195-ئايەت). بۇ ئىككى ئايەت ئىسلام دىنىنىڭ ئاياللارنى كەمسىتمەيلا قالماستىن، بەلكى ئاياللارنى ئازاد قىلىشنى، ئۇلارنى مۇستەقىل سالاھىيەتكە ۋە ھۆرمەتكە ئىگە قىلىشنى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي پائالىيەتكە قاتنىشىش ۋە ئىجتىمائىي بايلىق يارىتىش جەھەتتە ئەرلەر بىلەن ئوخشاش ھوقۇق ۋە ھەق ئېلىشتىن بەھرىمەن بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

مىلادى 6-ئەسىردىن بۇرۇنقى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر سالساق، ئۇ چاغدا ئەرەب زېمىنىنىڭ ھەممىلا يېرىدە بەدۋىلىك، نادانلىق، شاللاقلىق، قىز بوۋاقلارنى تىرىك كۆمۈۋېتىش، ئاياللارنى خورلاش قاتارلىق قەبىھ ئىجتىمائىي ھادىسىلەر مەۋجۇت ئىدى، ئاياللار ھېچقانداق ھوقۇققا ئىگە بولماي، قاتمۇقات قۇللۇقتا ياشايتتى. 7-ئەسىردىن كېيىن مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاتائالانىڭ ۋەھيىسىنى قوبۇل قىلىپ، ئىسلام دىنىنى تەرغىپ قىلدى، «قۇرئان كەرىم» نى ئىنسانلارغا قىبلىنامە قىلىپ، جىنايەتكە

چوڭقۇر پاتقان ئەرەب يېرىم ئارىلىنى ۋە ئىنـ-
سانىيەتنى قۇتقۇزدى. «قۇرئان كەرىم» نىڭ
4-سۈرە 170-ئايىتىدە مۇنداق دېيىلگەن: ”-
ئى ئىنسانلار! پەيغەمبەر (يەنى مۇھەممەد ئە-
لەيھىسسالام) سىلەرگە پەرۋەردىگارىڭلاردىن
ھەق (دىن) ئېلىپ كەلدى، ئىمان ئېيتىڭ-
لاركى، (بۇ) سىلەر ئۈچۈن پايدىلىق، ئە-
گەر ئىنكار قىلساڭلار (يەنى كۇپۇرنى داۋام-
لاشتۇرساڭلار) (ئاللا سىلەردىن بىھاجەت).
چۈنكى ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى شەيئـ-
لەرنىڭ ھەممىسى ئاللانىڭدۇر (يەنى ئاللانىڭ
مەخلۇقاتىدۇر، مۈلكىدۇر). ئاللا (بەندىلـ-
رىنىڭ ئەھۋالىنى) بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت
بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر.“ مۇھەممەد ئەلەي-
ھىسسالام ئاللادىن ۋەھيى ئالغاندىن كېيىن،
ئىسلام ئىنقىلابىنىڭ تۇنجى سىگنالىنى چال-
دى، بۇ چاغدا، پارچىلىنىش ھالىتىدىكى ئە-
رەب يېرىم ئارىلى زۇلمەت كېچىدە سۇبھى
نۇرىنى كۆرگەندەك بولدى، ئىسلام دىنى شۇ
ھامان ئىككى بۆلۈك كىشىلەرنىڭ قوللىشىغا
ۋە ئاۋاز قوشۇشىغا ئېرىشتى: ئۇنىڭ بىر
بۆلۈكى قۇللار؛ يەنە بىر بۆلۈكى ئاياللار ئى-
دى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى تۇنجى قې-
تىم قوللىغان كىشى بىر ئايال، يەنى مۇھەم-
مەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئايالى خەدىچە بولدى؛
ئۇ ئاياللارنىڭ مەشھۇر نامايەندىسى بولۇپ،
كونا ئادەتلەرنىڭ چۈشەكىلىرىنى بۇزۇپ تاش-
لاشقا جۈرئەت قىلغان ھەم ئىسلام ئىنقىلابىغا
ئۆزىنى ئاتىغان. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق
دېيىلگەن: ”ئەرلەر قىلغان ئەمەللىرىدىن
ھەسسىدار بولىدۇ، ئاياللارمۇ قىلغان ئەمەل-
لىرىدىن ھەسسىدار بولىدۇ. ئاللادىن ئۇنىڭ
پەزلىنى تىلەڭلار (ئاللا بېرىدۇ). ئاللا ھە-
قىقەتەن ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر“ (4-
سۈرە، 32-ئايەت).

ئىسلام دىنى ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكـ-
نى، ئاياللارنىڭ دىنىي ۋە ئىجتىمائىي پائالىـ-
يەتلەرگە قاتنىشىش ھوقۇقى بولۇشىنى تە-
شەببۇس قىلىدۇ، شۇنداقلا ئاياللارنىڭ ئىق-
تىسادىي، سىياسىي جەھەتتە ئەرلەر بىلەن
باراۋەر بولۇشىنى دەۋەت قىلىدۇ. ئىقتىسا-
دىي جەھەتتە، ئىسلام دىنى ئاياللارنىڭ توخـ-
تامنامە تۈزۈش، كارخانا ۋە مال-مۈلۈك باش-
قۇرۇش قاتارلىق ئىشلاردا ئەرلەر بىلەن ئوخـ-
شاش ھوقۇققا ئىگە بولۇشىغا يول قويىدۇ؛
سىياسىي جەھەتتە، ئاياللارنىڭ سايلاش،
سايلىنىش ھوقۇقى بولۇشىغا، سىياسىي
ئىشلارغا قاتنىشىش، ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى
مۇھاكىمە قىلىش ۋە دۆلەت باشقۇرۇش ھو-
قۇقىغا ئىگە بولۇشىغا يول قويىدۇ، ئاياللار-
نىڭ ئەرلەر بىلەن بىرلىكتە جەمئىيەت تەرەق-
قىياتىنى ئىلگىرىلىتىشىگە، ئىسلام دىنى
ئىشلىرى ئۈچۈن بىر كىشىلىك ھەسسە قو-
شۇشىغا، شۇ ئارقىلىق ئاللانىڭ رەھمىتىنى
قولغا كەلتۈرۈشىگە ئىلھام بېرىدۇ. «-
قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: ”مۆ-
مىن ئەرلەر، مۆمىن ئاياللار بىر-بىرى بىلەن
دوستتۇر، ئۇلار (كىشىلەرنى) ياخشى ئىش-
لارنى قىلىشقا بۇيرۇيدۇ، يامان ئىشلاردىن
توسىدۇ، نامازنى (تولۇق) ئادا قىلىدۇ، زا-
كات بېرىدۇ، ئاللاغا ۋە ئۇنىڭ پەي-
غەمبىرىگە ئىتائەت قىلىدۇ، ئەنە شۇلار-
غا ئاللا رەھىم قىلىدۇ“ (9-سۈرە،
71-ئايەت). يەنە مۇنداق دېيىلگەن: ”ئەر-ئا-
ياللاردىن مۆمىن بولۇپ تۇرۇپ ياخشى ئىش-
لارنى قىلغانلار جەننەتكە داخىل بولىدۇ، ئۇ-
لارغا قىلچە زۇلۇم قىلىنمايدۇ (يەنى ئۇلار-
نىڭ قىلغان ئەمەللىرىنىڭ ساۋابى قىلچە كې-
مەيتىۋېتىلمەيدۇ)“ (4-سۈرە،
124-ئايەت).

«قۇرئان كەرىم» دە مۇسۇلمانلارنىڭ
بەش چوڭ پەرزى ۋە سىياسىي، ھەربىي ئىش-

لار، ئىقتىساد جەھەتتىكى مەزمۇنلار مۇھاكى-
مە قىلىنىپلا قالماي يەنە قانۇنغا دائىر مەسى-
لىلەرمۇ تىلغا ئېلىنغان. مەسىلەن، "ۋارىس-
لىق ھوقۇقى" مەسىلىسى شۇنىڭ ئىچىدىكى
بىر تۈردۇر. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دې-
يىلگەن: "ئاتا-ئانىسى ۋە تۇغقانلىرى قالدۇر-
غان مىراستا (يەنى مېيىتنىڭ تەرەكىسىدە)
ئەرلەرنىڭ ھەسسىسى بار، ئاتا-ئانىسى ۋە
تۇغقانلىرى قالدۇرغان مىراستا ئاياللارنىڭمۇ
ھەسسىسى بار. مەيلى ئۇ (يەنى تەرەكە) ئاز
بولسۇن ياكى كۆپ بولسۇن، ھەر ئادەم (ئال-
لانىڭ ئادىل شەرىئىتىدە) بەلگىلەنگەن ھەس-
سىسىنى ئالىدۇ" (4-سۈرە، 7-ئايەت). بۇ
جاكار دۇنيا مەدەنىيەت تارىخىدا ئىنتايىن يې-
ڭى بىر ئەھۋال بولدى، ھالبۇكى ئەينى ۋا-
قىتتىكى ئەرەب جەمئىيىتىدە ئاياللارنىڭ ئۆ-
زى مىراس سۈپىتىدە ۋارىسلىق قىلىناتتى.
ئۇلارنىڭ مۇستەقىل كىشىلىك قەدىر-قىممى-
تى يوق ئىدى، شۇنداقلا ئۆز تەقدىرىنىمۇ
بەلگىلىيەلمەيتتى، ئەمما ئىسلام دىنى ئۇلارغا
ۋارىسلىق ھوقۇقى بەرگەنىدى. دۆلىتىمىز
جۇڭگو گەرچە بەش مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە
قەدىمىي دۆلەت بولسىمۇ، ئاياللارنىڭ ۋارىس-
لىق ھوقۇقى 20-ئەسىردىلا ئېتىراپ قىلىن-
دى ھەم يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيى-
نىلا ھەقىقىي يۈرگۈزۈلدى.

ھەممىگە مەلۇم، سىنىپىي جەمئىيەتتە
ئىقتىساد جەھەتتىكى ئىگىدارچىلىق ھوقۇقى
كىشىلەرنىڭ شۇ جەمئىيەتتىكى ئىجتىمائىي
ئورنىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەنلىكىنى بەلگىلەيدۇ.
«قۇرئان كەرىم» دە بەلگىلەنگەن "ۋارىسلىق
ھوقۇقى" بۇنىڭدىن 1400 يىل ئاۋۋاللا كەڭ
ئاياللارغا ئەرلەر بىلەن باراۋەر بولۇش ھوقۇ-
قى ۋە ئىمتىيازىنى بەرگەن.

دىنىي قېرىنداشلار! ئىسلام دىنىمىز
بىلىمنىڭ مۇھىملىقىنى ناھايىتى تەكىتلەي-
دۇ. تارىخقا نەزەر سالىدىغان بولساق، قەدىمى-
كى ئانىلىق ئۇرۇقداشلىق جامائەسى يىمىرىل-
گەندىن تارتىپ يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغىچە بول-
غان ئارىلىقتا ئاياللارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى
ئەرلەردىن ئىزچىل تۆۋەن بولۇپ كەلدى،
كونا جەمئىيەتتە جۇڭگودىكى ئەرلەرنىڭ يەل-
كىسىدە ئۈچ چوڭ تاغ بولسا، ئاياللارنىڭ
يەلكىسىدە ئەرلەر ھاكىمىيەتچىلىكىدىن ئىبا-
رەت يەنە بىر تاغ ئارتۇق ئىدى، يەنى جۇڭگو
ئاياللىرىنىڭ يەلكىسىنى تۆت چوڭ تاغ بې-
سىپ تۇراتتى، فېئوداللىق جەمئىيەتتە ئايال-
لار بىلىم ئېلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئەمەس ئى-
دى. ھالبۇكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ-
نىڭدىن 1400 يىل ئاۋۋاللا "ئىلىم تەلەپ
قىلىش ھەربىر ئەر-ئايال مۇسۇلمان ئۈچۈن
پەرزدۇر" دېگەن مەشھۇر ھەدىسنى ئوتتۇرىغا
قويغان. بۇ ھەدىستە ئەر-ئاياللارنىڭ ئوخ-
شاشلا بىلىم ئېلىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەنلى-
كى بايان قىلىنغان. فېئودال ھۆكۈمرانلار-
نىڭ "ئاياللار قابىلىيەتسىز بولسا ئەخلاقلىق
بولىدۇ" دېگەن ئىدىيىسىگە باققاندا، ئىسلام
دىنىنىڭ ئاياللار ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش-
تەك بۇ تەشەببۇسى تېخىمۇ مۇئەييەنلەشتۈ-
رۈلۈشى كېرەك. بۈگۈنكى مۇسۇلمان ئايال-
لارغا قارايدىغان بولساق، ئۇلار پەن-تېخنى-
كا، مائارىپ، مەدەنىيەت-سەنئەت، ھەتتا
ئۆتكۈر پەنلەر ئىشلىرىغا ئاتلىنىپلا قالماس-
تىن، دۆلەت باشقۇرۇش ۋە خەلقئارالىق سى-
ياسىي سەھنىلەردىكى پائالىيەتلەرگىمۇ قات-
نىشىۋاتىدۇ. نۆۋەتتە بىرقانچە مۇسۇلمان ئا-
يال دۆلەت زۇڭلىسىلىق ۋەزىپىسىنى
ئۆتەۋاتىدۇ.

ئېلىمىز مۇسۇلمان ئاياللىرى جۇڭخۇا
مىللەتلىرىنىڭ ھايات-ماماتلىق كۈرىشىنىڭ
جىددىي پەيتلىرىدىمۇ، جاھانگىرلىك ۋە فې-
ئودالىزمغا قارشى كۈرەشلەردىمۇ، سوتسىيا-

لىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىدىمۇ، ئىسلا-
هات-ئېچىۋېتىش دەۋرىدىكى ئىقتىساد قاينام-
لىرىدىمۇ ئۆزىنىڭ بىركىشىلىك ھەسسىسىنى
قوشۇپ، يېرىم دۇنيالىق ئورنىنى ساقلاپ
كەلدى.

بۈگۈنكى ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش، ئىق-
تىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش قاينىمىدا كۆپ-
لىگەن ئايال كارخانىچىلار مەيدانغا كەلدى،
بۇ مۇنەۋۋەر مۇسۇلمان ئاياللار ۋەتىنىمىز-
نىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشىغا چوڭ تۆھپە
قوشتى، ئۇلار بىزنىڭ پەخرىمىز.

ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە نۇرغۇن مۇسۇل-
مان ئاياللار يۇرتىدىن، قېرىنداشلىرىدىن
ئايرىلىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرى-
غا بېرىپ ئىلىم ئۆگىنىۋاتىدۇ، ئۆزىنىڭ
ياشلىق باھارىنى ئىسلامىيەت ئىشلىرىغا ئاتا-
ۋاتىدۇ، ئىسلام دىنىنى تەشۋىق قىلىشتەك
مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىۋاتىدۇ.
بىزمۇ كەڭ مۇسۇلمان ئاياللارنىڭ بىلىم ئۆ-
گىنىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت ساپا-
سىنى ئۆستۈرۈشىنى، پەرزەنتلىرىگە ئۈلگە
بولۇپ، گۈزەل بىر ئائىلە قۇرۇشىنى ئۈمىد
قىلىمىز. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق
دېگەن: "ئانىلار بالىلارنىڭ ئەقەللىي ئۇستا-
زى." بۇ، ئاياللار كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ
ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە سۆزى ھەم ھەرە-
كىتى بىلەن ئۈلگە كۆرسىتىدۇ، ئۇلارنىڭ
ھەربىر سۆز-ھەرىكىتى، ھەتتا شادلىق-قاي-
غۇلىرىنىڭ ئۆزگىرىشىمۇ بالىلىرىغا چوڭقۇر
تەسىر قالدۇرىدۇ، دېگەنلىكتۇر. شۇڭا بالى-
لار ئانىلىق تەربىيە بىلەن ئانىلىق مۇھەببەت-
نىڭ ھەر ئىككىسىگە ناھايىتى موھتاج. مۇ-
ھەممەد ئەلەيھىسسالام يەنە مۇنداق دېگەن:
"بىر ئايالنى ياخشى تەربىيىلىگەنلىك بىر
ئائىلىنى ياخشى تەربىيىلىگەنلىكتۇر." بۇ
ھەدىس ئاياللارنىڭ مۇھىملىقىنى يەن-
ـىمۇ ئىسپاتلايدۇ.

«قۇرئان كەرىم»دە جەمئىي 114 سۈرە
بولۇپ، بۇ سۈرىلەردىكى نەچچە يۈز ئايەتتە
ئاياللار مەسىلىسى بايان قىلىنغان. ھە-
ـەتتا «ئال ئىمران»، «نىسا» ۋە «مەر-
يەم» قاتارلىق ئاياللارغا بىۋاستە باغلىنىش-
لىق سۈرىلەرمۇ بار. بۇلار ئىسلام دىنىنىڭ
ئاياللارغا ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى تولۇق
گەۋدىلەندۈرىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇسۇلمانلارغا
ھەر دائىم مۇنداق تەلىم بېرەتتى: "ئاياللارغا
كۆيۈنۈڭلار ھەم ئۇلارنى ھۆرمەتلەڭلار، ئاللا
بىزنى ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشقا بۇي-
رۇدى. چۈنكى ئۇلار بىزنىڭ ئانىمىز، قىزى-
مىز ۋە ھامراھىمىز." يەنە مۇنداق دېگەن:
"جەننەت ئانىلارنىڭ ئايىغى
ئاستىدىدۇر."

كىشىلەر ئىسلام دىنىنىڭ نىكاھ تۈزۈ-
مىگە، كۆپ ھاللاردا، ناھايىتى خاتا قارايدۇ
ياكى ئۇنى بۇرمىلايدۇ، ئۇلار ھە دېسىلا،
ئىسلام دىنى كۆپ خوتۇنلۇق بولۇشقا يول
قويىدۇ دېيىشىدۇ. بىزنىڭ قارىشىمىزچە،
مەسىلىگە قاراشتا ئۇنى ئەينى ۋاقىتتىكى
ئىجتىمائىي ئارقا كۆرۈنۈش ۋە تارىخىي مۇ-
ھىتتىن ئايرىپ قارىماسلىق كېرەك. بىز
ئاۋۋال "قۇرئان كەرىم"دىكى مۇنۇ ئۇچۇق
بېشارەتلەرگە نەزەر سالايلى: "ئەگەر يېتىم
قىزلارغا (ئۆيلىنىپ) ئادىل مۇئامىلىدە بو-
لالماسلىقىڭلاردىن (يەنى تەربىيەڭلاردا بىرەر
يېتىم قىز بولۇپ، ئۇنىڭغا شۇ قىزغا باراۋەر
تۇرىدىغان مەھرىنى بېرەلمەسلىكىڭلاردىن)
قورقساڭلار، ئۇنى تەرك ئېتىپ، ئۆزەڭلار
ياقتۇرىدىغان باشقا ئاياللاردىن ئىككىنى،
ئۈچنى ۋە تۆتنى ئېلىشىڭلارغا بولىدۇ؛ ئەگەر
(ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) ئادىل بولالماسلىقىڭ-
لاردىن قورقساڭلار، بىر خوتۇن بىلەن ياكى

قول ئاستىڭلاردىكى چۆرىلەر بىلەن كۇپايە-
لىنىسەڭلار بولىدۇ، بىر خوتۇن بىلەن كۇپايە-
لىنىش زۇلۇم قىلماسلىققا ئەڭ يېقىندۇر“
(4-سۈرە، 3-ئايەت). بۇ ئايەت نازىل بول-
غان چاغ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دىن دىنىي
ئىنقىلابنى باشلىغان ھالقىلىق بىر دەۋر بو-
لۇپ، بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئىنقىلابى قۇرەيش قە-
بىلىسىدىكى يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرىنىڭ ئە-
سەبىي قارشىلىقىغا ۋە بېسىقتۇرۇشىغا ئۇچ-
راۋاتاتتى، ئۇلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى
ساھابىلىرىنى باشلاپ مەككىدىن مەدىنىگە
يۆتكىلىشكە مەجبۇر قىلغانىدى، ئۇرۇش ئۇ-
زۇلمەي بولۇپ تۇرغاچقا نۇرغۇن ئەرلەر ئۇ-
رۇشتا قۇربان بولۇپ، زور بىر تۈركۈم تۇل
خوتۇن، يېتىم باللار قېلىپ، ئەرلەر ئاز،
ئاياللار كۆپ بولۇشتەك ئوبيېكتىپ ھالەت
شەكىللەنگەنىدى. كۆچمەن چارۋىچىلىقنى ئا-
ساس قىلىدىغان ئەرەب جەمئىيىتىدە فېئودال-
لىق ئىدىيە ئىنتايىن ئېغىر بولۇپ، ئەرلەر
تۇل ئاياللارنى ناھايىتى پەس كۆرەتتى. مۇ-
شۇنداق ئەھۋالدا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام
ئاللادىن ۋەھيى ئېلىپ، ئاللانىڭ ئەلچىسى،
ئاللاغا بويسۇنۇشنىڭ نەمۇنىچىسى سۈپىتىدە
ئىنسانلارغا ئۈلگە كۆرسىتىپ، تۇل ئاياللار-
نى ئەمرىگە ئالدى، بۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ
ئورنىنى يۇقىرى كۆتەردى.

ئىسلام دىنىنىڭ كۆپ خوتۇنلۇققا يول
قويۇشىدا چەكلىمە بار، ئۇ ئۇرۇش مەزگىلى-
دە جەمئىيەتنى تىنجىتىشنىڭ بىر تۈرلۈك
ئاكتىپ ئۇسۇلى ھەم ئىنسانپەرۋەرلىكنىڭ
بىر خىل كونكرېت ئىپادىسى، ئەمما ئۇنىڭ
كۆپ خوتۇنلۇق ئەر ئۆز ئاياللىرىغا ئادىل
بولۇشى (بۇ ئادىللىق روھىي ۋە ماددىي جە-
ھەتتىكى ئادىللىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)،
ئەگەر ئادىل بولالماسلىقىدىن ئەنسىرىسە،
پەقەت بىر خوتۇن ئېلىشى كېرەك دېگەن مۇ-
ھىم ئالدىنقى شەرتى بار. ئويلاپ باقايلى،
مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامدىن بۆلەك كىممۇ
ئۆزىنىڭ ھەربىر ئايالىغا ئادىل مۇئامىلە قى-
لالىدى؟ ئەمەلىيەتتە، ئىسلام دىنىنىڭ ئاسا-
سىي روھى بىر ئەر-بىر خوتۇنلۇق تۈزۈمنى
تەشەببۇس قىلىشتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ
دۆلىتىمىزنىڭ «نىكاھ قانۇنى» غىمۇ ماس
كېلىدۇ.

(بېشى 16-بەتتە) قىلىشنىڭ مۇھىملىقىنى
تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ، ئاخۇنلىرىمىز
پەيغەمبىرىمىزنىڭ مۇشۇ تەلىمىگە ئەمەل قى-
لىپ، مۇسۇلمانلارنى مائارىپنى ياخشى يولغا
قويۇش، يۇقىرى ساپالىق دىنىي خادىملارنى
يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن، كۈچ-قۇۋۋىتى ۋە ئە-
قىل-پاراستىنى تەقدىم قىلىشقا رىغبەتلەندۈ-
رۈشى كېرەك. ئېلىمىز تارىخىدا بىرمۇنچە
پېشقەدەم ئالىم-ئۆلىمالىرىمىز مۇسۇلمان
ئىختىساسلىقلىرىنى يېتىشتۈرۈش يولىدا
تۆھپە كۆرسىتىپ، بىزگە شانلىق ئۈلگە
تىكلەپ بەرگەنىدى.

مۇسۇلمانلار كەمتەر-ئېھتىياتچان بولۇشى كېرەك

جاڭ چيەن

مۇپەسسىرلەرنىڭ قارىشىچە، «قۇرئان كەرىم» نىڭ 2-سۈرىسى («بەقەرە» سۈرىسى) نىڭ 1—5-ئايەتلىرى پۈتۈن سۈرىگە نىسبەتەن پروگراممىلىق خاراكتېرلىك كۆرسەتمە. بولۇپمۇ 2-ئايەتتە شۇنداق نۇقتىلىق كۆرسىتىلگەنكى: "بۇ كىتابتا (يەنى قۇرئاندا) ھېچ شەك يوق، (ئۇ) تەقۋادارلارغا يېتەكچىدۇر." بۇ يەردىكى "تەقۋادار" دېگەن سۆزنى بەزى ئۆلىمالار "ئېھتىيات قىلغۇچى" دەپ تەرجىمە قىلىشىدۇ. ئادەتتە بۇ سۆزنى سۆز-ھەرىكەتتە ئېھتىياتچان بولۇپ، ئۆزىنىڭ تەربىيىلىنىشىگە ئەھمىيەت بەرگۈچى، دەپ چۈشىنىمىز. چۈنكى تەربىيىلىنىشكە ئەھمىيەت بەرمىگەندە، سۆز-ھەرىكەتتە ئېھتىياتچان بولمىغاندا، مەلۇم بىر ھەقىقەتنىڭ يېتەكلىشىگە ئېرىشىشكە ئىنتىلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، تەربىيە ۋە ئېتىقاد دېگەنلەرمۇ بولمايدۇ، شۇڭا نېمىگە يېتەكلەشكە موھتاجلىق ئىكەنلىكى ھەققىدە گەپ ئاچقىلىمۇ بولمايدۇ. بۇ ۋەھيى ئايەتتىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىسلام ئەھكامىنىڭ مۇھىم پرىنسىپى ئىدىيىۋى ئېتىقادلا بولۇپ قالماستىن، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، ھەرقانداق ئەھۋالدىمۇ ئىش-ھەرىكەتكە بولغان تەلەپنى بوشاشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ. بۇ ۋەھيىدىكى "تەقۋادار" دېگەنلىك، ھەم ئىدىيە جەھەتتە ئىخلاسمەن بولۇش، ھەم ئىش-ھەرىكەتتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش كېرەك دېگەنلىكتۇر. ئاللاتائالاغا ئېتىقاد باغلىغان بىرسى ئۈچۈن ئېيتقاندا، يالغۇز ناماز، روزا قاتارلىق ئەمەللەرنى بېجىرسىلا ھەممە ئىش پۈتكەن بولمايدۇ، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، پۈتكۈل «قۇرئان كەرىم» كىشىلىك ھاياتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىدۇ، شۇڭا ھەممىلا تەرەپتىن ئېتىقاد روھى گەۋدىلەندۇرۇلۇشى كېرەك، پەقەت شۇنداق قىلىشلا مۇسۇلمانلار قىلىشقا تېگىشلىك ئىش.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ئېتىقادتا بېرىلىشنى چېكى يوق مەنزىل دەيمىز، ھەرقانداق بىر ئادەم ئۆزىنى مەن مەنزىلگە يېتىپ قالاي دېدىم دېيەلمەيدۇ، بولۇپمۇ توغرا ئېتىقادلىق بىر ئادەم ئۆزىنىڭ بەزى جەھەتلەردىكى مەلۇم تىرىشچانلىقىغا ياكى ئېرىشكەن بەزى نەتىجىلىرىگە تايىنىپلا، ئۆزىنى مەن كامالەتكە يەتتىم، ئاللاتائالا رازى بولىدىغان ئادەم بولدۇم، دەپ ھېسابلىسا تېخىمۇ بولمايدۇ. بۇنداق قاراشنىڭ ئۆزى ئىسلام دىنىنىڭ ئېتىقاد نۇقتىئىنەزىرىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

لېكىن ئېتىقادتا بولغان بىر خىل تونۇشنى، يەنە كېلىپ شەخسنىڭ ئىچكى تونۇشىنى باشقىلارنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم قىلىشقا بولمايدۇ؛ ناۋادا ئۇنى ئۆزىگە بولغان چەكلىمە قىلسا، ئۇ چاغدا بولىدۇ، ئەگەر ئۇنى باشقىلارغا تەتبىقلىماقچى بولسا، ئۇ چاغدا ناھايىتى ئېھتىياتچان بولۇش كېرەك. بەزىلەر ئۆزىنىڭ ياخشى كۆرۈش ياكى يامان كۆرۈش ھېسسىياتى بويىچە، خىلمۇخىل چۈشەنچىلەر ئۈستىدە نامۇۋاپىق ھۆكۈم چىقىرىدۇ، بۇمۇ مۇسۇلمانلاردا بولۇشقا تېگىشلىك پوزىتسىيە ئەمەس. ئىسلام دىنىنىڭ ئەھكام پرىنسىپىدا، ئېتىقادنى مەجبۇرلاشقا يول قويۇلمايدۇ («قۇرئان كەرىم» نىڭ 2-سۈرە، 256-ئايىتىگە ۋە 10-سۈرە، 99-ئايىتىگە قاراڭ). بىز پۈتكۈل «قۇرئان كەرىم» دىن شۇنىمۇ كۆرەلەيمىزكى، ئاللاتائالا مەخلۇقاتلارنىڭ ھەممىسىگە رەھمەت قىلىدۇ، ھەممىلا

ئادەمگە شەپقەت ياغدۇرىدۇ، كىشىلەرنى ما-
دارى يەتمەيدىغان ئىشلارغا بۇيرۇمايدۇ (« -
قۇرئان كەرىم» نىڭ 2-سۈرە، 286-ئايىتىگە
قاراڭ). دېمەك، ئىنسانىيەت بەرپا بولغان-
دىن بۇيان، ئاللاتائالا ئىنسانلارنى تۈرلۈك
ئۇسۇللار بىلەن يېتەكلىگەن، بۇنىڭ ئىچىدە
ھەقىقەت نۇرى چاقناپ تۇرغۇچىلار باركى،
ئۇلار «قۇرئان كەرىم» دە نەقىللەنگەن بارلىق
توغرا بىلىملەرگە مۇيەسسەر بولغان؛ «قۇر-
ئان كەرىم» نىڭ دەل ئىلگىرى ئۆتكەن پەي-
غەمبەرلەرگە بېرىلگەن تەلىماتلار قايتا تەكىت-
لەنگەن ۋە مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن كىتاب
ئىكەنلىكىگە ھېچبىر مۇسۇلمان باشقىچە قا-
راشتا بولمايدۇ.

بىز يەنە تۆۋەندىكى ۋەھيىدىن مۇسۇل-
مانلار ھازىرلاشقا تېگىشلىك كەڭ قورساقلىق
روھىنى چۈشىنەلەيمىز: "ئى ئىنسانلار!
سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايال-
دىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر
ئاتا، بىر ئانىدىن ياراتتۇق. ئۆزئارا تونۇشۇ-
شۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە
ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار
بولغانلىرىڭلار ئاللانىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆر-
مەتلىك ھېسابلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ
بىر-بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن
ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ). ئاللا
ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممە-
دىن خەۋەرداردۇر" («قۇرئان كەرىم»،
49-سۈرە، 13 ئايەت). بۇ ۋەھيىدىن شۇنى
چۈشىنەلەيمىزكى، نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇ-
رۇققا بۆلۈنۈش — ئاللانىڭ ئىرادىسى بولۇپ
ئۆزگەرمەستۇر. ئىنسانلار دۇنيانىڭ ھەرقاي-
سى جايلىرىغا تارقالغان، تەبىئىي مۇھىتمۇ
زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ. شۇڭا، ئاللاتائالا-
نىڭ يېتەكلەش ئۇسۇلى ۋە تارىخىي تەرەققى-
ياتىنىڭ مەدەنىيەت دەرىجىسى ھەم قېرىنداش-
لىق سەۋەبىدىن ئۇيۇشقان قانداشلىق جەمەتى-
دە مۇقەررەر ھالدا ھەرخىل پەرقلەر بولىدۇ.

شۇ سەۋەبتىن، كىشىلەر بىر-بىرىگە ئوخشى-
مايدىغان تۈرلۈك ئۆرپ-ئادەتلەرنى شەكىللەن-
دۈرىدۇ، ھەر خىل مەدەنىيەت ئەنئەنىلىرىنى
قوبۇل قىلىدۇ، ئەمما ئۇلار كىشىلىك ھايا-
تى، ئالەم، قەيەردىن كېلىپ قەيەرگە بېرىش
دېگەنگە ئوخشاش نۇرغۇن زور پەلسەپىلىك
مەسىلىلەر ئۈستىدە ئۆز ئالدىغا ئوخشاشماي-
دىغان چۈشەنچە ۋە ئەنئەنىۋى ئېتىقاد كۆز
قاراشلىرىدا بولىدۇ، بۇ ئەھۋال كىشىلەرنىڭ
ئىرادىسىغا باغلىق بولمايدۇ. يۇقىرىدا نەقىل
ئېلىنغان ئايەتتىكى "ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار
ئۈچۈن" دېگەن جۈملىنىڭ مەقسىتى ھەرگىز
ئۆزئارا تونۇشسىلا ئىش پۈتىدۇ دېگەنلىك ئە-
مەس، ئەگەر بۇنداق چۈشىنىلسە بىر تەرەپلى-
مىلىك بولىدۇ، ۋەھيىدىكى "ئۆزئارا
تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن" دېگەن سۆزنى شۇنداق
تونۇش كېرەككى، ھەربىر مىللەت، ئۇرۇق
ياكى جەمەتنىڭ ئۆز ئالدىغا ئارتۇقچىلىقى ۋە
ئەۋزەللىكى بولىدۇ، گەرچە ئۇلار ئارىسىدا
ناھايىتى زور پەرق ۋە ئايرىمىلىقلار بولسى-
مۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياراتقۇچى ئە-
گەمنىڭ ھامىيلىقى ئاستىدا بولىدۇ. چۈنكى
ئاللاتائالا بىرلا. مىللەت، ئۇرۇق ۋە جەمەت-
لەر ئارىسىدىكى پەرقلەرنى تارىخىي، جۇغرا-
پىيىلىك، دەۋر ۋە مۇھىت قاتارلىق نۇرغۇن
ئامىللار كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئۇلار ئارىسى-
دا ھەم ئۆز ئالدىغا ئالاھىدىلىك بار، ھەم
ئوخشىمىغان دەرىجىدە ئورتاقلىقمۇ مەۋجۇت.

«قۇرئان كەرىم» بۇ يەردە بىر ئۆلچەمنى
ئوتتۇرىغا قويغان: ئالدى بىلەن مىللەت ۋە
قانداشلىق جەمەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى مۇئەي-
يەنلەشتۈرگەن. ئۇ ئاللاتائالانىڭ يارىتىش قا-
نۇنى-قائىدىلىرى دائىرىسىدىكى ئىش بولۇپ،
ئۇ ئىلگىرى مەۋجۇت، (ئاخىرى 46-بەتتە)

يەنىمۇ ئۆرلە، تەڭرىتاغ ئوغلى

— دوكتور ئاشتى خالمۇرات غوپۇرنى زىيارەت

تاشقىن

بىز ئۇيغۇرلاردا
ئاقنانچى، ئاغزىدا
شەھەر ئالىدىغان،
ئالغا كەتكەنلەرنى ئۆ-
زىچە تېخى ياراتمايدى-
غان، ئاتا-ئانا، ئەل-
ئاغىنىلىرىنى زار-زار
قاقشىتىدىغان ئىچەر-
مەن-چېكەرمەن، بې-
كار تەلەت، لايغە-
زەل، بىزەڭ ياشلار
ئازراق بولۇپ، دوك-
تور خالمۇرات غوپۇر
دەك جىگەرلىك، جاسارەتلىك، بىلىم چوققى-
سىغا توختىماي ئىنتىلىدىغان ياشلار كۆپرەك
بولغان بولسا نەقەدەر ياخشى بولاتتى-ھە!“
دېگەن خىياللارغا غەرق بولۇپ ئولتۇرغىنىم-
دا، مېھمان ئۆزىتىپ چىققان خالمۇرات ئىل-
لىق تەبەسسۇم بىلەن ئالدىمغا كېلىپ قو-
لىنى ئۇزاتتى:

— سىزنى ساقلىتىپ قويدۇم-ھە،
ئەپەندىم!

ئۇنىڭ ۋاقتى ھەقىقەتەن بەك قىس ئى-
كەن. شۇڭا ئۇششۇق گەپلەرنى قويۇپ، زىيا-
رەت قىلىپ كېلىشىمدىكى مەقسىتىمنى توپ-
توغرىلا ئېيتتىم.

— «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى-
نىڭ مېنىڭ جۇڭگو بويىچە ئون مۇنەۋۋەر
ياشنىڭ بىرى بولۇپ تاللانغانلىقىم مۇناسىۋى-
تى بىلەن يوللىغان تەبرىكنامە ۋە سالىمىغا،
شۇنىڭدەك ژۇرنال سەھىپىسى ئارقىلىق
كۆرسەتمەكچى بولغان ھىممىتىگە رەھمەت.
جۇڭگونىلا ئەمەس، ھەتتا پۈتۈن دۇنيانى
زىلزىلىگە كەلتۈرگۈدەك نەتىجە يارىتىپ ئا-
لەمشۇمۇل تۆھپە قوشقان پېشقەدەم تۆھپى-
كارلارغا قارىغاندا، مەن تولىمۇ تەلەيلىك ئى-
كەنمەن. مېنىڭ جۇڭگو بويىچە ئون مۇنەۋۋەر
ياشنىڭ بىرى دېگەن تولىمۇ يۇقىرى شەرەپكە
مۇشەررەپ بولۇشۇم، مەن ئۈچۈن ئېيتقاندا،
زور ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ ۋە ئىلھام، — خا-
لاس، — دېدى ئۇ.

خالمۇرات غوپۇر 1960-يىلى 3-ئايدا
ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان، ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ-

لا ناھايىتى تىرىشچاندى. ئۇ خەنزۇ باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇغىنىدا قاردماي، سىنىپ بويىچە ئەلا ئوقۇپ، ساۋاقداشلىرى ۋە ئۇستازلىرىنىڭ تېگىشلىك ھۆرمەتىگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ھەممىيلەن ئۇنى سىنىپ باشلىقى ۋە ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى قىلىپ سايلىغانىدى.

خالمۇرات تېخى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چېغىدالا، 1977-يىلى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ، ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئېلىپ، شائخەي جۇڭيى شۆيۈەنىگە قوبۇل قىلىندى. 1982-يىلى بۇ شۆيۈەننىمۇ ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونىمىزغا قايتىپ كەلدى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق جۇڭيى دوختۇرخانىسىنىڭ ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىگە تەقسىم قىلىندى. مۇھىت بەك ناچار ئىدى، كىتاب ئوقۇمىسا تورالمايدىغان خالمۇراتقا دوختۇرخانىدا ئەقەللىسى كىتاپ ئوقۇغۇدەكمۇ يەر چىقمىدى. لېكىن خالمۇرات دوختۇرخانا مەسئۇلىنىڭ ئىشخانىسىدىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنىڭ قەتئىي ئىرادىسىگە تايىنىپ، ھەر خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ داۋاملىق ئۆگىنىپ ۋە ئىزدىنىپ، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل ئىشلىيەلەيدىغان تايانچ دوختۇرلاردىن بولۇش بىلەنلا قالماي، داۋاملىق تىرىشىپ غەرب تېبابەتچىلىكى بويىچە داۋالاشنى ئۆگەندى ۋە شىنجاڭ تېببىي شۆيۈەنىنىڭ بارلىق دەرسلىكىنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ تاماملىدى. 1985-يىلى شىنجاڭ تېببىي شۆيۈەنى غەربچە داۋالاش نەپەس يولى ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ ماگىستىرلىق ئۇنۋانى ئۈچۈن ئوقۇيدىغان ئاسپىرانتلىقىغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتى ۋە 1988-يىلىغا كەلگەندە ماگىستىرلىق ئۇنۋانىنى ئالدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ لېنىنگراد تېببىي داشۆسىدە كاندىدات دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن ئوقۇشقا قوبۇل قىلىندى. ئۇ رۇس تىلىغا تېخى خام ئىدى، رۇس تىلىدا ئۆتۈلگەن بەزى دەرسلەرنى، مۇئەللىمىنىڭ بەزى سوئاللىرىنى ئانچە چۈشىنەلمەيتتى. شۇڭا ئۇ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ رۇس تىلى ئۆگەندى. شۇنداق قىلىپ، بىر يىلدىن كېيىن رۇس تىلىدىنمۇ، كاندىدات دوكتورلۇقتا ئوقۇش ئۈچۈن بەرگەن ئىمتىھاندىنمۇ ئەلا نەتىجە بىلەن ئۆتۈپ، ئۇستازلىرىنى ھەيران قالدۇردى ۋە ئاسپىرانتلارغا جۇڭگو تېبابىتى بىلەن غەرب تېبابىتىنى بىرلەشتۈرۈپ داۋالاش ھەققىدە دەرس ئۆتۈشكە باشلىدى. روسىيە دوختۇرلىرى ھەم ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا 368 سائەت ئىلمىي لېكسىيە ئوقۇدى. روسىيەدە بىرىنچى بولۇپ جۇڭگو ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىكى، ئۇيغۇر تېبابەتچىلىكى ۋە غەرب تېبابەتچىلىكى بويىچە داۋالاشنى بىرلەشتۈرۈش كافېدراسىنى قۇرۇپ، نۇقتىلىق ھالدا زىققا كېسىلىنى داۋالاشنىڭ نەزەرىيە تەتقىقاتى بىلەن داۋالاش ئەمەلىيىتىگە كىرىشىپ كەتتى ۋە «جۇڭگو ئەنئەنىۋى تېبابىتى بويىچە داۋالاشنىڭ سىرى»، «كاناي شاخچىلىرىدىكى دەم سىقىلىش ۋە ئۇنى جۇڭگو تېبابەتچىلىكى بويىچە داۋالاش دورىلىرى» قاتارلىق بەش پارچە كىتابنى رۇس تىلىدا يېزىپ چىقتى ھەم نەشر قىلدۇردى. سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى، ۋېنگرىيە، لېتۋا، ئىتالىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە ئېچىلغان خەلقئارا تېببىي ئىلىم يىغىنلىرىغا ئون نەچچە قېتىم قاتنىشىپ، ئىجادىي ئىلمىي ماقالىلەرىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭ بەش پارچە ئىلمىي ماقالىسى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئېلان قىلىندى. ئۇ ئوقۇتقۇچى-ئۇس-

تازلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە كۆپلىگەن ئىنگلىزچە، رۇسچە، ياپونچە، خەنزۇچە ئەسەرلەرنى ئوقۇپ، «كاناپچە زىققىسىنى دورىسىز ئونىۋېرسال داۋالاش» ئۈستىدە ئىزدىنىشكە ۋە تەتقىق قىلىشقا كىرىشتى. جۇڭگو ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىكى ۋە غەرب تېبابەتچىلىكى نەزەرىيىسىنى تەتبىق قىلىپ، جۇڭگو ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىكى بىلەن غەرب تېبابەتچىلىكىدىكى دورىسىز داۋالاشنىڭ سەككىز خىل ئۇسۇلىنى بىر گەۋدە قىلىپ بىرلەشتۈرۈپ كىلىنىكىدا دادىل قوللاندى ۋە ”دورىسىز داۋالاش تەتبىق قىلىنغاندا ئورگانىزمدىكى ماددا ئالمىشىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، بىئولوگىيىلىك كەمتۈكلۈكنى تۈزىتىپ، ھەرقايسى سىستېمىلارنى ۋە سىستېمىلار ئوتتۇرىسىدىكى تەڭپۇڭسىزلىقنى ياخشىلىغىلى بولىدۇ“ دېگەن نەزەرىيىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ نۇقتىئىنەزەر ۋە داۋالاش ئۇسۇلى تېبابەتچىلىك ساھاسىدىكىلەرنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. روسىيە نەپەس كېسەللىكى تەتقىقات ئىنىستىتۇتىنىڭ باشلىقى، روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكى، مەشھۇر نەپەس كېسەللىكى مۇتەخەسسىسى پروفېسسور سىگالىن ۋە روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكى پروفېسسور سىدىروۋ قاتارلىقلار: ”خالمۇراتنىڭ بۇ ئىشى كاناپچە زىققىسىنى داۋالاش ساھەسىدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى، نەزەرىيە جەھەتتىمۇ ناھايىتى چوڭ بۆسۈش بولدى“ دەپ كۆرسەتتى.

خالمۇرات غوپۇر 1993-يىلى 2-ئاينىڭ 16-كۈنى روسىيە بويىچە ئۇيۇشتۇرۇلغان دىسسېرتاتسىيىگە قاتناشتى. ئۈچ سائەت جەريانىدا ئالىملار ئۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە سوئال سورىدى. بۇ ئۇيغۇر ئوغلى سوئاللارنىڭ ھەممىسىگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىپ ئالىملارنى ھەيران قالدۇردى. ئۇ 340 بەتلىك دوكتورلۇق ئىلمىي ماقالىسى بىلەن بۇ دىسسېرتاتسىيىدە غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى — ئۇنىڭغا دەرىجە ئاتلىتىپ روسىيىنىڭ ئەڭ ئالىي ئىلمىي ئۇنۋانى — ”دۆلەت تېببىي ئىلىم دوكتورى“ ئۇنۋانى بېرىلدى، بۇ بىر مۆجىزە ئىدى. شۇڭا روسىيىدە خىزمەت كۆرسەتكەن ئالىم، ئاكادېمىك، سان-پېتېربۇرگ تېببىي داشۆسىنىڭ پروفېسسورى، جۇملىدىن خالمۇراتنىڭ يېتەكچى ئوقۇتقۇچىسى فېداسىيېۋ تولىمۇ ھاياجان ئىلكىدە ئالدىراپ شىنجاڭ جۇڭخېي شۆيۈەنىنىڭ باشلىقىغا خەت يېزىپ: مەن ئىنتايىن ئېپتىخارلىق ئىلكىدە سىزگە شۇنى ئېيتايكى، شۆيۈەنىڭلەردىن كېلىپ ئوقۇۋاتقان خالمۇرات غوپۇرغا دەرىجە ئاتلىتىپ ئېلىمىزنىڭ دۆلەت تېببىي ئىلىم دوكتورى ئۇنۋانى بېرىلدى. ئۇ پەقەت تۆت يىل ئىچىدىلا ئېلىمىزنىڭ ئەڭ يۇقىرى ئىلمىي ئۇنۋانىغا — دۆلەت تېببىي ئىلىم دوكتورى ئۇنۋانىغا ئېرىشتى. بۇ ئۇنۋانغا ئېرىشىش ئۈچۈن ئادەتتە ئالتە يىلدىن ئون يىلغىچە ۋاقىت كېتەتتى. ئۇ مۆجىزە ياراتتى، — دېدى.

دەرۋەقە، ئۇيغۇر ئوغلى خالمۇرات غوپۇر جۇڭگو تارىخىدا مۇشۇ ئۇنۋاننى بىرىنچى قېتىم بىۋاستە ئالغان مۇتەخەسسىس بولۇپ قالدى. ئۇ تۆت-بەش يىل ئىچىدە ئون نەچچە يىللىق ئوقۇش ۋەزىپىسىنى تاماملاپ ھەمدە زىققا كېسەللىكىنى داۋالاشنىڭ بىر قاتار يېڭى ئىلمىي نەزەرىيىلىرى ھەم ئۇسۇللىرىنى كەشپ قىلىپ، روسىيىلىك مەشھۇر ئاكادېمىكلەرگە ئۆزىنىڭ ”شەرقتىن كەلگەن ئاجايىپ تالانت ئىگىسى“ ئىكەنلىكىنى تونۇتۇپ، بۈيۈك ۋەتىنىمىزگە، مىللىتىمىزگە كاتتا شان-شەرەپ كەلتۈردى.

خالمۇرات يۇقىرى شان-شەرەپ بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن، 1993-يىلى

6-ئايدا، سان-پېتېربۇرگ تىببىي داشۆسى-
نىڭ ۋە ئەنگلىيىدىكى بىر دورا شىركىتىنىڭ
يۇقىرى مائاش (3مىڭ فوند ستېرلىڭ—
خەلق پۇلىغا 40مىڭ يۈەندىن ئارتۇق) بىلەن
ئېلىپ قېلىش تەكلىپىنى رەھمەت-تەشەككۈر
بىلەن رەت قىلىپ ۋەتىنىمىزگە قايتىپ
كەلدى.

چەت ئەلدە ھەر خىل جاپا-مۇشەققەت-
لەرنى يېڭىپ بىلىم تەھسىل قىلىپ، يۇقىرى
ئىلمىي ئۇنۋان ئېلىپ قايتىپ كەلگەن ياش
ئالىمنى ۋەتىنىمىز كەڭ قۇچاق ئېچىپ ئىس-
سىق باغرىغا باستى، ئۇ تېگىشلىك ئىززەت-
ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى. شىنجاڭ جۇڭيى
شۆيۈەنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەيىنلەن-
دى، شاڭخەي جۇڭيى داشۆسى ئۇنى ئاسپې-
رانت ۋە دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن ئوقۇۋات-
قان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كاندىدات يېتەكچى ئو-
قۇتقۇچىلىقىغا تەكلىپ قىلدى. ئۇ يەنە شىن-
جاڭ بويىچە ئون مەشھۇر ياشنىڭ بىرى قى-
لىپ تاللاندى. جوڭگو بويىچە مەشھۇر ياش
جۇڭيى دوختۇرى، ئاپتونوم رايون بويىچە
مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس دەپ باھالاندى. ھۆ-
كۈمىتىمىز ئۇنىڭغا كەڭ، ئازادە ئۆي بەر-
دى. ھەقىقەتەن پارتىيە ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ
ھەر تەرەپلىمە غەمخورلۇقىغا ئىگە بولدى.
لېكىن ئاساسلىق كەسپى—جوڭگو ئەنئەنىۋى
تىبابەتچىلىكى، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ۋە
غەرب تىبابەتچىلىكىنىڭ نەزەرىيىسىنى بىر-
لەشتۈرۈپ قوللىنىپ ۋە كۆپلىگەن كلىنىكى-
لىق ئەمەلىيەت ۋە تەجرىبىلەر ئارقىلىق مەخ-
سۇس كانايچە زىققىسى كېسەللىكىنى داۋالاش
ئىشىنى قانات يايدۇرۇشقا كېرەكلىك
شەرت-شارائىت يوق ئىدى.

ئاساسلىقى خىراجەت يوق ئىدى. قانداق
قىلىش كېرەك؟ خالمۇرات كۆتۈپ تۇرماس-
تىن ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلغا
بىر قىسىم زۆرۈر ئۈسكۈنە ۋە دورا سېتىۋې-
لىپ تەجرىبىخانا قۇردى. لېكىن ئۇنىڭ يان-
چۇقىدىمۇ نەچچە ئون مىڭ، نەچچە يۈز مىڭ
ئامېرىكا دوللىرىغا كېلىدىغان ئۈسكۈنە-ساي-
مان سېتىۋالغۇدەك پۇل يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ
دوست-بۇرادەرلىرى بىلەن بىرلىكتە دۆلەت
جۇڭيى دورىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى،
دۆلەت مائارىپ كومىتېتى، دۆلەت ئىلىم-
پەن كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايوندىن دۆلەت
دەرىجىلىك، مىنىستىرلىك دەرىجىلىك ۋە
ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك بىرمۇنچە تەتقىقات
تېمىلىرىنى ئىلتىماس قىلدى ۋە بۇ تەتقىقات
تېمىلىرى ئۈچۈن خېلى جىق خىراجەت ھەل
قىلدى.

ئىككىنچى بىر قىيىنچىلىق، كانايچە
زىققىسى كېسەللىكىنى داۋالاشقا ئۆزىنى بېغ-
شلىغان ئىختىساسلىق خادىملارنىڭ كەملى-
كى ئىدى. شىنجاڭ كانايچە زىققىسى كېسەل-
لىكىنىڭ نىسبىتى بىرقەدەر يۇقىرى رايون
بولغاچقا، مۇشۇ كەسىپ بويىچە كۆپلىگەن
ئىقتىدارلىق دوختۇر، مۇتەخەسسىسلەر كې-
رەك ئىدى. خالمۇرات بۇ مەسىلىنى ھەل
قىلىشنىڭ ئىجادىي يولىنى ئىزدىدى. ئالدى
بىلەن ئۆزىنىڭ روسىيە سان-پېتېربۇرگ
تىببىي داشۆسىنىڭ پروفېسسورى، گېرما-
نىيە سىستېمىلىق تىببىي ئىلىم تەتقىقات
ئورنىنىڭ پروفېسسورى، شاڭخەي جۇڭيى
داشۆسىنىڭ پروفېسسورى، شىنجاڭ جۇڭيى
شۆيۈەنىنىڭ پروفېسسورى ھەم مۇئاۋىن باش-
لىقلىق سالاھىيىتىدىن پايدىلىنىپ ئىختى-
ساسلىق خادىم تەربىيىلەش-يېتىشتۈرۈش يو-
لىغا ماڭدى. شىنجاڭ جۇڭيى شۆيۈەنىدە ما-
گىستىر تەربىيىلەش نۇقتىسى يوق ئىدى،
شۇڭا شاڭخەي جۇڭيى داشۆسىگە تايىنىپ
تۆت نەپەر ماگىستىر تەربىيىلىدى؛ جۇڭيى
شۆيۈەنىدە دوكتور تەربىيىلەش ھوقۇقى يوق

بولسا، روسىيە سان-پېتېربۇرگ تىببىي داشۆسىدىكى ئورنىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا بىر نەپەر شىنجاڭلىقنى دوكتورلۇق ئۇنۋانى ئۈچۈن تەربىيىلەشكە قوبۇل قىلدۇردى؛ تەتقىقات ئىشنى قانات يايدۇرۇشقا بىرنەپەر تەتقىقاتچى بەكمۇ زۆرۈر ئىدى، ئۇ تەتقىقاتچىنى نورمال يول بىلەن يۆتكەپ كېلىشكە بولمىغاندا، ئۆز يېنىدىن 10 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى تەربىيىلەش پۇلى چىقىرىپ يۆتكەپ كېلىۋالدى.

ياش ئالىمنىڭ ئالدىنى توسقان ئۈچىنچى بىر قىيىنچىلىق، تەتقىقات مەركىزىنىڭ ۋە تەتقىقات ئېلىپ بارغۇدەك شەرت-شارائىتىنىڭ كەملىكى، تەجرىبىخانىنىڭ يوقلۇقى ئىدى. ئۇ بۇ قىيىنچىلىقنى يېڭىش ئۈچۈن تەرەپ-تەرەپكە قاتىرىدى، ھەر تەرەپتىن ياردەم ۋە مەدەت سورىدى. ئۇنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى ئاخىر رەھبەرلىكنى تەسىرلەندۈردى. ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيغۇر شىپاخانىسىدىن ئون نەچچە ئېغىزلىق ئۆينى ئارىيەت ئېلىپ، شىنجاڭ بويىچە تۇنجى جۇڭگو ئەنئەنىۋى تېبابەتچىلىكى-ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى-غەرب تېبابەتچىلىكىنى بىرلەشتۈرۈپ تەتقىق قىلىش ۋە داۋالاش مەركىزىنى قۇرۇپ چىقىپ، ئاساس نەزەرىيىسى، كلىنىكىلىق تەتقىقات ۋە يېڭى دورا ياساش قاتارلىق خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇۋەتتى ھەمدە 1996-يىل 5-ئاينىڭ 10-كۈنىدىن باشلاپ ياتاقتا كېسەل قوبۇل قىلىپ داۋالاشنى باشلىۋەتتى. خالمۇراتنىڭ مۇنداق تەسىرلىك ئىشلىرىدىن تەسىرلەنگەن كىشىلەر: ”ئەگەر ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ ۋە ئۆز-ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزۇش ئىرادىسى بىر دوكتورنى يېتىشتۈردى دېسەك، ئۇ ھالدا، ۋەتەنگە ۋە خەلققە بولغان چوڭقۇر مۇھەببەت بىر ئالىي روھنى يېتىشتۈردى دېسەك بولىدۇ. ئۇ پارتىيىگە، خەلققە، ۋەتەنگە ئۆزىنىڭ بارلىقىنى بېرىۋېتىپتۇ“ دېيىشتى. ئۇيغۇر پەرزەنتى خالمۇرات بولسا: ”پارتىيە ۋە خەلق مېنى نەچچە يۈز دېھقاننىڭ تۇرمۇش پۇلىنى سەرپ قىلىپ سان-پېتېربۇرگ تىببىي داشۆسىنىڭ تىببىي پەنلەر دوكتورى قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىققىنىدا مېنى گۈل لوڭقىسىدەك تەكچىگە ئېلىپ قويۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى مېنىڭدىن خەلق ئۈچۈن، ئىنسانىيەتنىڭ سالامەتلىك ئىشلىرى ئۈچۈن ئاز-تولا ئىش قىلىپ بېرىدۇ دېگەن ئۈمىدنى كۈتىدۇ“ دېدى.

خەلق ئوغلى خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدۇ. خالمۇرات 1993-يىلى 6-ئايدا ۋەتىنىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ چەت ئەلدە ئىگەللىگەن بىلىمىنى ۋە يېڭى ئىلمىي نۇقتىئىنەزەرلىرىنى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە، پۈتۈن جۇڭگو خەلقىغە ۋە پۈتۈن ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلىشقا باشلىدى:

— ئۇ ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنىڭ كلاسسىك نەزەرىيىسى بىلەن ھازىرقى زامان تىبابەتچىلىك ئىلمىنى بىرلەشتۈرۈپ، كۆپلىگەن كىلىنىكىلىق داۋالاش ئەمەلىيىتى ئارقىلىق كانايچە زىققىسىنى جۇڭگو ئەنئەنىۋى تىبابەتچىلىكى، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ۋە غەرب تېبابەتچىلىكىدىن ئىبارەت ئۈچ تىبابەتچىلىكنى بىرلەشتۈرۈپ داۋالاش تەلىماتىنى ئوتتۇرىغا قويدى ۋە بۇ جەھەتتە گەۋدىلىك نەتىجە ياراتتى؛

— ئۇ خەلقئارادا بىرىنچى بولۇپ كانايچە زىققىسىنىڭ بىئولوگىيىلىك كەمتۈكلۈكى نەزەرىيىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، زىققا تەتقىقاتى ۋە ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن يېڭى نىشان كۆرسىتىپ بەردى. ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان بۇ نەزەرىيە روسىيە، پولشا، فىنلاندىيە، گېر-

مانىيە، ئەنگلىيە ۋە فرانسىيە قاتارلىق ئەل-
لەردىكى تىببىي ئىلىم ئەھلىنىڭ كەڭ ما-
قۇللۇقىغا ئېرىشتى.

—ئۇ ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدىكى «زىق-
قىنىڭ نەزلىدىن پەيدا بولىدىغانلىقى نەزەرى-
يىسى»، جۇڭگو ئەنئەنىۋى تىبابەتچىلىكى-
دىكى «خەپرۇكسىز زىققا يوق نەزەرى-
يىسى»، غەرب تىبابەتچىلىكىدىكى «زىققا
بولىرىنىڭ سوزۇلما ياللۇغى نەزەرىيىسى»
نىڭ ئورتاقلىقى «ئەركىن رادىكاللارنىڭ زە-
خىملىنىشىدە» دېگەن نۇقتىئىنەزەرنى ئوتتۇ-
رىغا قويدى. بۇ نۇقتىئىنەزەر 1995-يىل
2-ئايدا گېرمانىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا
زىققا ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا ئىشتىراك
قىلغان ھەرقايسى ئەل ئالىملىرىنىڭ ناھايى-
تى يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى ۋە نەق مەيداندا
ئۈلگە كۆرسىتىلگەندە ئۇنۇمى تولىمۇ ياخشى
بولدى.

—خالمۇرات يەنە ئۆزىنىڭ تەتقىقات نە-
تىجىسىگە ئاساسەن، زىققا نەپەس يوللىرىدى-
كى سوزۇلما ياللۇغنىڭ شەكىللىنىشىدىكى
ئاساسىي سەۋەب ئەركىن رادىكاللارنىڭ زە-
خىملىنىشىدە، دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا
قويدى ھەمدە نەپەس يوللىرىدىكى ياللۇغلى-
نىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا قاتناشقان ھۈ-
جەيرىلەرنىڭ بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىشى
زىققىنىڭ كۆچىيىپ كېتىشىدىكى ئاساسلىق
سەۋەب، دېگەن يېڭى نۇقتىئىنەزەرنى ئوتتۇ-
رىغا قويۇپ، زىققا كېسەللىكىنىڭ پەيدا بو-
لۇش مېخانىزمى ئۈستىدىكى تەتقىقات ئۈچۈن
يېڭى بىر پىكىر يولى ئېچىپ بەردى.

—خالمۇرات خوتەن ئۇيغۇر تىبابەتچى-
لىكى تېخنىكومىغا ياردەملىشىپ كەشپ قىل-
غان يۇرەك كېسەللىكى دورىسى "ئەبرىشىم
شەربىتى"نىڭ ئىقتىسادىي ئۈنۈمى بىرقەدەر
ياخشى بولدى؛ ئۆزى تەتقىق قىلىپ ئىشلە-
گەن "زىققىنى بوسلاپ داۋالاش سۇيۇقلۇقى"
نىڭ داۋالاش ئۈنۈمى كۆرۈنەرلىك بولدى.

پروفېسسور خالمۇرات غوپۇرنىڭ يەنە
«ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىدىكى بۆرەكنى قۇۋۋەت-
لەش ئۇسۇلى بىلەن ئەركىن رادىكاللارنىڭ
مۇناسىۋىتى ئۈستىدىكى تەتقىقات» دېگەن
ئىلمىي ماقالىسى كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئې-
لىش تىبابەتچىلىكى بويىچە روسىيىدە ئۆتكۈ-
زۈلگەن 2-نۆۋەتلىك خەلقئارا ئىلمىي مۇھا-
كىمە يىغىنىدا مۇنەۋۋەر ماقالە ئالاھىدە مۇكا-
پاتىغا ئېرىشتى؛ «كانايچە زىققىسىغا جۇڭگو
ئەنئەنىۋى تىبابەتچىلىكى، غەرب تىبابەتچى-
لىكى بويىچە دىئاگنوز قويۇشنىڭ ئۆزئارا مۇ-
ناسىۋىتى ۋە ئۇنى داۋالاشنىڭ يېڭى يولى»
دېگەن ئىلمىي ماقالىسىنى 1996-يىلى 2-ئاي-
دا گېرمانىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا زىققا
كېسەللىكى مۇھاكىمە يىغىنىدا ئېلان قى-
لىپ، "غەرب تىبابەتچىلىكى دورىلىرىنىڭ
قاراتمىلىق ئىشلىتىلىشى"، "جۇڭگو ئەنئە-
نىۋى تىبابەتچىلىكى دورىلىرى بىلەن غەرب
تىبابەتچىلىكى دورىلىرىنىڭ بىر-بىرىگە تو-
لۇقلىما قىلىپ ئىشلىتىلىشى"، "جۇڭگو
ئەنئەنىۋى تىبابەتچىلىكى دورىلىرى ئارقىلىق
غەرب تىبابەتچىلىكى دورىلىرىنىڭ ئەكس تە-
سىرىنى تۈزىتىش" دېگەن نۇقتىئىنەزەرنى
ئوتتۇرىغا قويغاندا، يىغىن ئىشتىراكچىلىرى
بۇ زىققىنى داۋالاشنىڭ يېڭى يۆنىلىشى،
يېڭى ۋاستىسى ئىكەن، دەپ كۆرسەتتى.
«غەيرىي تەبئىي سەۋدا خىلتى تىپىدىكى
زىققا ۋە مۇسھىلىنىڭ ئەركىن رادىكاللار بە-
لەن بولغان مۇناسىۋىتى ئۈستىدىكى ئىزدە-
نىشلەر» دېگەن ئىلمىي ماقالىسىمۇ گېرمانى-

يە خەلقئارا زىققا كېسەللىكى ئىلمىي مۇھا-
كىمە يىغىنىدا ئېلان قىلىنغاندا، يىغىن ئىش-
تىراكچىلىرى بۇنى زىققا كېسەللىكى تەتقىقا-
تىدىكى يېڭى ساھە، دەپ قارىدى.

* * *

پروفېسسور خالمۇرات غوپۇرنىڭ جۇڭ-
گو بويىچە ئون مۇنەۋۋەر ياش دېگەن نامغا
مۇشەررەپ بولۇشى ئۇنىڭغا تولىمۇ لايىق
كەلگەن، بۇ ھەم ئۇنىڭ ئۆزى ئۇچۇن شە-
رەپ، شۇنداقلا پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىل-
لەت ياشلىرى ئۇچۇنمۇ شەرەپ. ئۇنىڭ بۈ-
گۈنكىدەك نەتىجىلەرگە ئېرىشەلىشى ئۇنىڭ
ۋەتىنىنى، شىنجاڭنى ۋە ھەر مىللەت خەلقىنى
سۆيىدىغان ئەقىدىسىدىن، شۇنداقلا قەتئىي
ھالدا ۋەتەن ئۇچۇن شان-شەرەپ كەلتۈرىدى-
غان روھىدىن، ئاندىن قالسا چەت ئەلدە مۇ-
ۋەپپەقىيەتلىك ئوقۇش پۈتتۈرۈپ قايتىپ
كەلگەندىن كېيىن تىبابەتچىلىك جەھەتتىكى
قىيىن ئۆتكەللەرگە ئېخىمۇ تىرىشىپ "ھۇ-
جۇم" قوزغىغانلىقىدىن بولغان.

20-ئەسىر ئاخىرلىشىپ 21-ئەسىر
باشلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان شىنجاڭ مىسى-
لىسىز چوڭ تەرەققىيات دەۋرىگە قەدەم قوي-
دى، سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكىنىڭ تە-
رەققىياتى جەمئىيىتىمىزنى مىسلىسىز گۈل-
لىنىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلدى. ئىسلاھات
ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋېتىش
ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۇ-
چۇن ئەزەلدىن كۆرۈلۈپ باقمىغان ئوبدان
شارائىت يارىتىپ بەردى. مۇشۇنداق دەۋرگە
يۈزلەنگەن شىنجاڭ ھەر مىللەت ياشلىرى ۋە
ئۆسمۈرلىرى ھەمدە چەت ئەللەردە بىلىم
تەھسىل قىلىۋاتقان ياشلار دوكتور خالمۇرات-
تىن ئۆگىنىشى، ئىلىم-پەننىڭ يۇقىرى پەل-
لىسىگە ئۆرلەش يولىدا تىنماي ئالغا ئىلگىرى-
لىشى، قانائەتچانلىقنى، بىلەرمەنلىكنى يې-
ڭىپ، ئىككى مەدەنىيەتنى بىرلىكتە چىڭ تۇ-
تۇپ، بىرەر يارامىلىق ئىش قىلىش يولىدا
تىرىشىشى لازىم.

ھازىر دوكتور خالمۇرات باشچىلىقىدى-
كى شىنجاڭ تەتقىقات ۋە داۋالاش مەركىزىدى-
كى تىببىي خادىملار ئۆزلىرى ئىلتىماس قى-
لىپ قولغا كەلتۈرگەن تەتقىقات تېمىلىرى
ئۈستىدە تەتقىقاتنى قانات يايدۇرۇۋەتتى. ئۇ-
لار "شىنجاڭدا پۈت تىرەپ، مەملىكەتكە تە-
سىر كۆرسىتىپ، دۇنياغا يۈزلىنىمىز" دې-
گەن جاراڭلىق شوئار ئاستىدا، ئۇيغۇر تىبا-
بەتچىلىكىدىكى مېخانىزمنى تەتقىق قىلىپ،
ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنىڭ ئىچكى يوشۇرۇن
كۈچىنى قېزىپ، جۇڭگو ئەنئەنىۋى تىبابەت-
چىلىكى، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ۋە غەرب تې-
بابەتچىلىكىدىن ئىبارەت ئۈچ تىبابەتچىلىكنى
بىرلەشتۈرۈشنىڭ يېڭى ساھەسىنى ئېچىپ،
شىنجاڭ تىبابەتچىلىكىنى يېڭى تۈسكە ئىگە
قىلىپ، ئۇنى دۇنيا تىبابەتچىلىكى بىلەن تۇ-
تاشتۇرۇش يولىدا تىرىشماقتا.

خالمۇرات غايىلىك ياش. ئۇنىڭ غايىسى
ئون نەپەر دوكتور يېتىشتۈرۈش، پۈتۈن يەر
شارىغا تارقىلىدىغان ئىككى خىل يېڭى دورا
كەشىپ قىلىش، ئۆزىنىڭ ئىلىم سىستېمى-
سىنى قۇرۇپ ۋە مۇستەھكەملەپ، ئىجا-
دىي خىزمىتى بىلەن 21-ئەسىرنى كۈ-
تۈۋېلىش!

ئۇنىڭ ئوت-ئاتەش يۈرىكى توختىماي
سوقماقتا، ئەقىل-پاراستى ئۆرلىمەكتە.
بىز ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ توختى-
ماي ئىلگىرىلەپ، يېڭى ۋە ئېخىمۇ زور مۇ-
ۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىشىنى تىلەيمىز.

(ئاپتور شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم
رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتىدىن.)

نامراتلارنىڭ يۆلەنچۈكى، يېتىملارنىڭ ئاتىسى

ياقۇپ ھاجى

يەكەن ناھىيىسىدىكى مۇسۇلمانلار ئابدۇرشىت مەخسۇم ھاجىمنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنسىلا، ئۇنى بەكمۇ ماختىشىدۇ ۋە ھۆرمىتىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ كىشى يەكەن بازىرى 8-ئاھالە كومىتېتىدا ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ، ھازىر بازار جامە مەسچىتىنىڭ ئىمامى ھەم خاتىپى.

ئەسلىدە، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى ئالتە جان داشقازان تامىقىنى يەيدىغان مەزگىللەردە كۈن بويى جاپالىق ئىشلىسىمۇ تۇرمۇشىنى ئىنتايىن جاپالىق ئۆتكۈزەتتى، 3-ئومۇمىي يىغىندىن كېيىن، پارتىيىنىڭ ھاللىق سەۋىيىگە يۈرۈش قىلىش سىياسىتى ۋە ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتىنىڭ ئىلھامى بىلەن بازارغا يۈزلىنىپ، قولىدا بار ۋەجى ۋە بانكىدىن ئالغان مىڭ يۈەن قەرز بىلەن ئۆز ئۆيىدە ئۇسكۈنىلىرى ئاددىي بولغان تاتلىق يېمەكلىكلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەش زاۋۇتى قۇرۇپ، ئائىلىسىدىكى ئۈچ جاننى يېتەكلەپ، ناۋات، كەمپۈت، پېچىنە-پىرەنىك قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى تازىلىق ۋە تېخنىكىلىق تەلەپ بويىچە ئىشلەپچىقىرىپ ھەم ئۇنى بازارغا سېلىپ، بىر يىلدىلا نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ بېيىش يولىغا مېڭىپ، يەكەن ناھىيىسىدىكى دىنىي زاتلار ئىچىدە ھالال ئەمگەكى ئارقىلىق باي بولغانلارنىڭ باشلامچىسى بولۇپ قالدى.

ئابدۇرشىت مەخسۇم ھاجىم مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا تىجارەت دائىرىسىنى كېڭەيتتى. ئۇ 1986-يىلى ئەمگەك تارماقلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئىش كۈتۈپ تۇرغان 71 نەپەر ياشنى زاۋۇتقا ئورۇنلاشتۇردى، بۇنىڭ بىلەن، بىر قىسىم ئىشسىز ياشلارنىڭ ئىشقا ئورۇنلىشىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ، جەمئىيەتنىڭ يۈكىنى يەڭگىللەتتى. ھاجىم ھازىر ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ سانىنى 140قا يەتكۈزۈپ، ئىش ئۈنۈمىگە قاراپ ھەق بېرىش ۋە ھەرقايسى سېخلارنى ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى تۈركۈمگە ئايرىپ، ئۇلارنى تېخنىكىسى يۇقىرى زاۋۇت-كارخانىلارغا بېرىپ بىلىم ئاشۇرۇش ۋە ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا تەشكىللەپ، ئۇلارنىڭ تېخنىكا سەۋىيىسىنى كېڭەيتتى، نەزەر دائىرىسىنى ئۆستۈردى. ئۇ يەنە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئىش ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، زاۋۇتتا خېلى مۇكەممەل بولغان ھەر خىل پاراۋانلىق ئىشلىرىنى يولغا قويدى. خىزمەتچىلەرنى ھەر يىلى 10-ئايدا قەشقەر، قىزىلسۇ، خوتەن قاتارلىق قوشنا ۋىلايەت، شەھەرلەرگە ئېكسكۇرسىيە ھەم ساياھەتكە ئاپاردى، بۇنىڭغا كېتىدىغان راسخوتنىڭ ھەممىسىنى زاۋۇت مالىيىسىدىن چىقاردى.

ئابدۇرشىت مەخسۇم ھاجىم باھادا ئادىل، مۇئامىلىدە قىزغىن بولۇپ، كوللېكتىپ ۋە يەككە تىجارەتچىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، مەھسۇلاتلارنىڭ سېتىلىش يوللىرىنى راۋانلاشتۇردى. ھازىر ئۇنىڭ مەھسۇلاتلىرى قاغىلىق، خوتەن، قەشقەر ۋە ئۈرۈمچى قاتارلىق جايلاردا خېرىدارلار قىزغىن سېتىۋالىدىغان مەھسۇلات بولۇپ قالدى. ئۇ ئىش-

لەپچىقارغان مەھسۇلات تېخنىكا نازارەت قىلىش ئورۇنلىرىنىڭ تەكشۈرۈپ بېكىتىشى بىلەن ئىشەنچلىك مەھسۇلات قاتارىغا كىرگۈزۈلۈپ، ئىستېمالچىلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ كارخانىسى ھازىر كۈندىن-كۈنگە روناق تېپىپ، مول ھاياتي كۆچىنى نامايان قىلماقتا.

ئابدۇرېشىت مەخسۇم ھاجىم مەھسۇلات سۈپىتىنى باشتىن ئاخىر چىڭ تۇتۇپ، ئىناۋەتنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، قانۇن-ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، خېرىدارلارغا ئەلا مۇلازىمەت قىلغاچقا، ئۇنىڭ كارخانىسى ھەر يىلى ناھىيە بويىچە ”ئىلغار كارخانا“، ”مەدەنىيەتلىك ئورۇن“ بولۇپ باھالىنىپ كەلمەكتە. ھازىر ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ 150 مىڭ يۈەن قىممىتىدە مۇقىم مۈلكى، 300 مىڭ يۈەن سەرمايىسى بار؛ يىللىق ساپ كىرىمى 50 مىڭ يۈەن بولۇپ، ئائىلىسىدە كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ساپ كىرىمى 8300 يۈەن؛ ئۇ 1996-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە دۆلەتكە 180 مىڭ يۈەن باج ۋە بازار باشقۇرۇش ھەققى تاپشۇردى.

ئابدۇرېشىت مەخسۇم ھاجىم باي بولغاندا مائارىپقا، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىقى بار نامرات، يېتىم-يېسىر، ئاجىزلارغا ياردەم بېرىشنى ئۇنتۇمىدى. 1992-يىلدىن بېرى ئۇ ئۆز مەھەللىسى تەۋەسىدىكى ئەمگەك ئىقتىدارىدىن ئايرىلغان 17 كىشىنىڭ ھەربىرىگە مۇۋاپىق مىقداردا تۇرمۇش ياردەم پۇلى بەردى ھەم 3600 كىلوگرام ئاق ئاشلىق، 168 قۇر كىيىم-كېچەك، 15 مىڭ يۈەن قىممىتىدە قىشلىق كۆمۈر تارقىتىپ بەردى، ئىگەچاقىسى يوق ئۈچ مېيىپنى ئۆز ئائىلىسىگە يۆتكەپ كېلىپ، ئۇلارنى تۇرمۇش جەھەتتىن خاتىرجەم قىلدى.

شۇ يىلى ئۇ مائارىپ تارماقلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ ئاتا-ئانىسىدىن يېتىم قالغان 12 بالىنى ئۆز ھامىيسىگە ئېلىپ، ئۇلارنى ئۆز ئائىلىسىگە يۆتكەپ كېلىپ، بازار 8-باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىپ، ئۇلارنى خاتىرجەم ئۆگىنىش ۋە ئوقۇش شارائىتىغا ئىگە قىلدى. بەش يىلدىن بېرى ئابدۇرېشىت مەخسۇم ھاجىم ئۇلارنىڭ تۈرلۈك چىقىملىرى ئۈچۈن 30 مىڭ يۈەن سەرپ قىلدى. كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان يېرى شۇكى، بۇ مۆتىۋەر زات بۇ بالىلارنى مەيلى نەچچە پۇل كېتىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارنى خىزمەتلىك، تۇرمۇشلۇق بولغۇچە ئوقۇتۇپ، جەمئىيەتكە ھەسسە قوشىدىغان كىشىلەردىن قىلىپ تەربىيىلەيمەن دەپ ئىپادە بىلدۈردى.

1992-يىل 9-ئاينىڭ باشلىرىدا، ئۇ زاۋۇتقا يېقىن بىر مەكتەپكە بېرىپ ئەھۋال ئىگەللىگەندىن كېيىن مەكتەپ رەھبەرلىرىگە قىيىنچىلىقى بار 14 ئوقۇغۇچىنىڭ كىتاب ۋە بەدەل پۇلى ئۈچۈن يېتەرلىك پۇل بەردى ھەمدە ئۇلارنى بازارغا ئاپىرىپ، ھەربىرىگە بىرقۇر كىيىم-كېچەك، ئاياغ، دوپپا، ياغلىق ئېلىپ بېرىپ، خاتىرجەم ئوقۇشقا ئىلھاملاندۇردى.

ئابدۇرېشىت مەخسۇم ھاجىم يەنە 1993-يىلى ئاپەتكە ئۇچرىغان رايون خەلقىغە 2 مىڭ 160 يۈەن، 1994-يىلى 2 مىڭ 50 يۈەن، 1996-يىلى پەيزىۋات ناھىيىسىگە يەر تەۋرەشتە ۋەيران بولغان مەكتەپ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن 3 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلىپ، ئۆزىنىڭ ۋەتەننى، خەلقنى، مائارىپنى قەدىرلەيدىغان ئېسىل خىسلىتىنى نامايان قىلدى.

ئۇ تۇرمۇش قىيىنچىلىقى بار 13 ئائىلە پەرزەنتلىرىگە ھەر يىلى ھېيت-بايراملاردا كىيىم-كېچەك، ھېيتلىق خىراجەت بولۇپ، 2 مىڭ يۈەن قىممىتىدە ماددىي نەرسىلەرنى تارقىتىپ بېرىپ ھەم ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە

ھېيتلاپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھېيتىنى خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزۈشكە ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن ئىلھام بېرىپ كەلدى.

1990-يىلى ئۇ مۇناسىۋەتلىك تارماقلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، تۇرمۇش يولى تاپالماي ئازغان 14 نەپەر ياشقا كۆپ قېتىم تەربىيە خىزمىتى ئىشلەپ، يامان يولدىن توسۇپ، ئۇلارنى ئۆز زاۋۇتىغا ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، تېخنىكا جەھەتتىن تەربىيىلەپ، ئۇلارنى جەمئىيەتكە تۆھپە قوشۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 11 نەپىرى مۇكەممەل تېخنىكا ئىگەللەپ، ئالدىنقى قاتاردىكى ماھىرلاردىن بولۇپ قالدى.

ئابدۇرىشىت مەخسۇم ھاجىم ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئابدۇۋەلى ھاجىم بىلەن بىرلىكتە زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئىلگىر-ئاخىرى بولۇپ توققۇز قارار ياش، ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەش كۇرسى ئېچىشقا كۈچ چىقاردى، بۇ كۇرستا 754 كىشى تەربىيىلىنىپ، بىر قىسىم چەت يېزا-بازارلاردا دىنىي خادىم كەم بولۇش مەسىلىسى ھەل قىلىندى، بۇ ئارقىلىق كەڭ جامائەتنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

ئۇ ئىمامىلىق قىلغان 25 يىلدىن بېرى كەڭ مۇسۇلمانلارغا «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ، فىقھە كىتابلىرىنى تەبلىغ-ئەھكام قىلىپ ۋەز ئېيتىپ، ئۇلارنى دىنىي ئىشلارنى نورمال دائىرىدە ئېلىپ بېرىش، شەرىئەت ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلىش، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇش، ھالال ئەمگەك ئارقىلىق باي بولۇشقا يېتەكلىدى، شۇنداقلا مەسچىتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامدىشى جەھەتتە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىپ، ناھىيىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشۇپ كەلمەكتە.

ئابدۇرىشىت مەخسۇم ھاجىمنىڭ يۇقىرىقىدەك ساخاۋەتلىك ئىشلىرى ۋە مائارىپنى قوللاش روھى كىشىلەرنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى. شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ”نامراتلارنىڭ يۆلەنچۈكى، يېتىملارنىڭ ئاتىسى“ دەپ تەرىپلىمەكتە.

1989-يىلدىن باشلاپ ئۇ ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەپ كەلمەكتە. 1990-يىلدىن بېرى ئۇ ۋىلايەت، ناھىيە بويىچە ”بەشتە ياخشى دىنىي زات“، ”ئىلغار كارخانىچى“، ”ھالال ئەمگەككە تايىنىپ باي بولغان دىنىي زات“، ”مائارىپنى قوللاش نەمۇنىچىسى“، ئۇ ئىمامىلىق قىلىۋاتقان مەسچىت ”بەشتە ياخشى مەسچىت“ بولۇپ باھالىنىپ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ تەقدىرلىشى ۋە مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

ھازىر ئۇ تۈرلۈك ئاممىۋى سورۇنلاردا پارتىيىنىڭ تىرىشىپ ئەمگەك قىلىپ بېيىش سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ، ھەم ئۆزىنىڭ باي بولۇش تەجرىبىسىنى تونۇشتۇرۇپ، باشقىلارنى ھالال ئەمگەك قىلىپ بېيىش يولىغا مېڭىشقا رىغبەتلەندۈرۈپ، ئورتاق گۈللىنىش يولىدا ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. بىز بۇ مۆتىۋەر زاتنىڭ ئۇلۇغ مەقسەتلىرىنىڭ ئىشقا ئېشىشىغا تىلەكداشمىز.

(ماقالىنىڭ ئاپتورى قەشقەر ۋىلايەتلىك مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى باشقارمىسىدىن.)

بېيىش يولىدىكى باشلامچى

ئاقتۇ ناھىيە پىلال يېزا 18-كەنت 6-مەھەللىدىكى رەھمىتۇللا قارىي ھاجى ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئېغىزدا دېگەننى ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىپ، ئۆز كەنتىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى بېيىش يولىغا يېتەكلەۋاتقان ئابرويلۇق دىنىي زاتلارنىڭ بىرى.

ئۇ يېقىندىن بۇيان، پارتىيىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسەتلىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۇنى كەڭ ئاممىغا تەشۋىق قىلىپ، جامائەت سورۇنلىرىدا تەربىيە ئېلىپ باردى، ياشلارغا قارىتا دىن بىلەن پەننى بىرلەشتۈرۈش، ئەخلاق تەربىيىسى، ئىتتىپاقلىق، ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە كوللېكتىۋىزملىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئۇلارنىڭ كۈننى بىكار ئۆتكۈزمەي، ھالال ئەمگەك بىلەن قەددىنى كۆتۈرۈشى لازىملىقىنى تەشەببۇس قىلدى.

ئۇ ئۆزى باشلامچىلىق بىلەن ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىپ، چارۋا بېقىپ، باغ ئەھيا قىلىپ، كۆكتات ئۆستۈرۈپ، يىللىق كىرىمىنى 23 مىڭ يۈەندىن ئاشۇرۇۋەتتى ھەم ئۇنىڭ بىر قىسمىنى شۇ كەنتتىكى نامراتلارغا ياردەم قىلدى. ئۇ يېقىندىن بۇيان مەھەللىسىدىكى نامرات قېرىنداشلىرىغا 10 مىڭ جىڭدىن ئارتۇق ئاشلىق، 1500 يۈەندىن ئارتۇق نەق پۇل ياردەم قىلغاندىن باشقا، مائارىپ ئۈچۈن 500 يۈەن ياردەم قىلدى. ئۇ ھەر يىلى تېرىم، يىغىم ۋاقتىدا يېتىم-يېسىر، تول ئاياللارنىڭ ئىشلىرىغا ياردەم قولىنى سۇنۇپ، تۆت يىلدىن بېرى يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشىپ كەلدى. ئۇ يۇقىرىقىدەك ئىش-ئىزلىرى ۋە نەتىجىلىرى بىلەن جامائەتكە تونۇلۇپ، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەش، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى ۋە دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ كەلمەكتە.

(سايرا يۈسۈپ)

دىنىي زاتلارنىڭ ھىممىتى

يېقىنقى بىرقانچە يىلدىن بېرى پوسكام ناھىيە سەيلى يېزىسى دىنىي ساھەدىكىلەرنى ھالال ئەمگەك ئارقىلىق باي بولۇپ، جەمئىيەت، خەلق ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلىش پائالىيىتىنى قانات يايدۇرۇپ ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلدى.

بۇ يېزىغا تەۋە يېڭىباغ كەنتىدىكى 17 نەپەر دىنىي زات 1996-يىل 11-ئاينىڭ 15-كۈنى كەنت مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىگە بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگەللەپ، ئوقۇغۇچىلارغا ئىككى مىڭ دانە دەپتەر، مىڭ دانە قېرىنداش تارقىتىپ بەردى. قىيىنچىلىقى بار 17 نەپەر ئوقۇغۇچىغا سەككىز يۈز يۈەن ياردەم بەرگەندىن باشقا، يەنە

ئۇلارنىڭ يىللىق ئوقۇش بەدەل پۇلىنى مەكتەپكە تاپشۇرۇپ بەردى ھەمدە بەش تونىنا كۆمۈر، سەككىز هارۋا ئوتۇن ئېلىپ بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ خاتىرجەم ئوقۇش شارائىتىنى هازىرلاپ، ئۇلارنى ياخشى ئوقۇشقا رىغبەتلەندۈرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ مائارىپنى قوللاپ، كەلگۈسى ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلۈشتەك ئالىيجاناب خىسلىتىنى نامايان قىلدى. ئۇلار يەنە كەنت تەۋەسىدىكى ئون نامرات ئائىلىگە ئۈچ مىڭ جىڭ ئاشلىق، ئوتتۇز قۇر كىيىم-كېچەك، توققۇز يۈز يۈەن نەق پۇل ياردەم قىلغاندىن باشقا، ئۇلارنىڭ 50 مو يېرىنى ھەقسىز ھەيدەپ بېرىپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

(ياقۇپ هاجى)

پەيزىۋات ناھىيىسىدە دىنىي زاتلار نامرات ئائىلىلەرگە ئىللىقلىق يەتكۈزدى

پەيزىۋات ناھىيىسىدىكى دىنىي زاتلار نامرات ئائىلىلەرگە ياردەم قولىنى سونۇپ، ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىپ، ئامما ئارىسىدا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى.

پەيزىۋات ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى دىنىي زاتلارغا تۈرلۈك شەكىللەر بىلەن ۋەتەنپەرۋەرلىك، كوللېكتىۋىزملىق تەربىيەسى ئېلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ هالال ئەمگەك ئارقىلىق باي بولۇش ئاڭلىقلىقىنى ئۆستۈردى، دىنىي زاتلار ئىچىدىكى ئۈلگىلىك ئادەم، ئۈلگىلىك ئىشلارنى ۋاقتىدا تەقدىرلەپ، ئۇلارنى نامراتلارغا يار-يۆلەك بولۇش، مۇقىملىقنى قوغداش، مائارىپنى قوللاش، تۈرلۈك ئىجتىمائىي ئىشلارغا خەيرلىك قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا ئىلھاملاندۇردى. بۇنىڭ بىلەن ناھىيىدىكى ئالدىن باي بولغان 93 دىنىي زات 1996-يىل ئىچىدە 191 نامرات ئائىلىگە نەق پۇل ۋە ئاشلىق، كىيىم-كېچەك بولۇپ جەمئىي 58 مىڭ يۈەن قىممىتىدىكى ماددىي نەرسىلەرنى ياردەم قىلدى ھەمدە كەڭ جامائەتچىلىككە توي-تۆكۈن، ئۆلۈم-يىتىم ئىشلىرىنى ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈش، ئىسراپچىلىق قىلماسلىق، جەمئىيەت تەرتىپىگە تەسىر يەتكۈزىدىغان ئىشلارنى قىلماسلىق توغرىسىدا تەشۋىق-تەربىيە ئېلىپ باردى ۋە بۇ جەھەتلەردە ئۆزلىرى باشلامچى بولۇپ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

(ياقۇپ هاجى)

مەرىپەتپەرۋەر ۋە ساخاۋەتلىك دىنىي زات

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، مارالبېشى ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، سېرىقبۇيا بازىرى يېڭى مەھەللە كەنتى جۈمە مەسچىتىنىڭ ئىمامى ۋە خاتىپى،

"بەشتە ياخشى دىنىي زات" قاسىم قارىي ھاجىمنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنسىلا، كىشىلەر بۇ مەرىپەتپەرۋەر ۋە ساخاۋەت ئىگىسىنى ئېغىز-ئېغىزغا تەگمەي ماختىشىدۇ ۋە ھۆرمەتلىشىدۇ.

ياشلىق ۋە ئوتتۇرا ياش دەۋرلىرىدە ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىغان ھەمدە يوقسۇللۇقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان قاسىم قارىي ھاجىم پارتىيىنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتى ۋە يېزىلاردا يەرلەرنى ئائىلىلەرگىچە ھۆددىگە بېرىش سىياسىتىنىڭ ئىلھامى بىلەن ئائىلىسىدىكى ئالتە نەپەر ئەمگەك كۈچىنى ياخشى تەشكىللەپ، دېھقانچىلىقنى ئاساس، باقمىچىلىقنى قوشۇمچە قىلىپ، ئائىلە ئىگىلىكىنى جانلاندۇردى. ھۆددە ئالغان 39 موبېرىنى پەن-تېخنىكىغا تايىنىپ ئىلمىي ئۇسۇلدا باشقۇرۇپ تېرىقچىلىق قىلدى ھەمدە چارۋا بورداش كەسپى بىلەن شۇغۇللاندى. نەتىجىدە 1995-يىللىق ئومۇمىي كىرىمى 35 مىڭ يۈەنگە يېتىپ، ئائىلىسىدىكى ھەربىر نوپۇسقا توغرا كەلگەن كىرىمى 5800 يۈەندىن توختىغاندى. 1996-يىللىق ئومۇمىي كىرىمى 1995-يىلدىكىدىن بىر يېرىم ھەسسە ئېشىپ، مارالبېشى ناھىيىسىدە ئالدىن باي بولغان ئائىلىلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

قاسىم قارىي ھاجىم باي بولغاندا يۇرتىنى، خەلقىنى ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلارنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويمىدى. ئۇ تىرىشىپ ئەمگەك قىلىپ تاپقان پۇلىنى جەمئىيەتنىڭ، خەلقنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا پايدىلىق ئىشلارغا سەرپ قىلدى. ئۆزى تۇرۇشلۇق كەنتتىكى بىر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ سىنىپ-ئىشخانىلىرىنىڭ خەتەرلىك بولۇپ قېلىپ، مەكتەپنىڭ نورمال ئوقۇش-ئوقۇتۇش ئىشلىرىغا تەسىر يېتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن قاسىم قارىي ھاجىم كەلگۈسى ئەۋلادلارنىڭ بەختىنى ئويلاپ، ئايالى بىلەن ئوغلىنى ھەج قىلدۇرۇشقا ھەمدە ئۆزىنىڭ 1970-يىللاردا سېلىنغان كونا ئۆيلىرىنى يېڭىلاپ ياساشقا تەييارلىغان پۇلىنى چىقىم قىلىپ، بۇ مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشىنى يېڭىدىن ياساپ چىقىشنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويدى ھەمدە شۇ يىلى 5-ئايدا مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا ئىش باشلاپ، 11-ئايدا 350 كۋادرات مېترلىق پىششىق خىشلىق-تۆمۈر دەرۋازىلىق يېڭى مەكتەپ قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈردى. بۇ قۇرۇلۇشقا جەمئىي 197 مىڭ يۈەن چىقىم قىلدى.

بۇ يىل 1-ئاينىڭ باشلىرىدا قاسىم قارىي ھاجىم قوشنا كەنتتىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ قىشلىق يېقىلغۇ جەھەتتە قىيىنچىلىقى بارلىقىنى، شۇ سەۋەب بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەكتەپكە تولۇق كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى، ئائىلە باشلىقلىرىمۇ پەرزەنتلىرىنى ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن مەكتەپكە ئەۋەتمەي، ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىغا سېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۇ مەكتەپكە ئون توننا كۆمۈر ئەكەلدۈرۈپ بەردى ۋە قىيىنچىلىقى بار 37 نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ ئوقۇش بەدەل پۇلىنى، دەپتەر-كىتاب پۇللىرىنى تۆلەپ ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئائىلە باشلىقلىرىغا خىزمەت ئىشلەپ، پەرزەنتلىرىنى ئىلىم-پەن ئۆگىنىپ، كەلگۈسىدە يارامىلىق كىشىلەردىن بولۇشقا رىغبەتلەندۈردى. بۇ ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنى خاتىرجەم ئوقۇش شارائىتىغا ئىگە قىلدى.

1995-يىلى قاسىم قارىي ھاجىم ئۆز كەنتى تەۋەسىدىكى بىر چوڭ كۆل ئەتراپىغا 180 مېتر دائىرە تام ئەتكۈزۈپ بېرىپ، ئىل-

گىرىكىدەك ئادەم بىلەن ھايۋان تەڭ سۇ ئىچىدىغان ئىشلارغا خاتىمە بەردى. بۇ كۆل قۇرۇلۇشى ئۈچۈن جەمئىي 11 مىڭ 700 يۈەن پۇل سەرپ قىلدى.

قاسىم قارىي ھاجىم بىرقانچە يىلدىن بېرى، ئۆز كەنتى ۋە قوشنا كەنتلەردىكى يېتىم-يېسىر، ئاجىز-مېيىپ، كېسەل، ”بەشتە كاپالەت“ 42 ئائىلىگە 19 مىڭ يۈەن نەق پۇل، 1150 كىلوگرام ئاشلىق ياردەم قىلىپ، ئۇلارنى ۋاقىتلىق قىيىنچىلىقتىن قۇتقۇزۇپ قالدى.

1994-يىل قاسىم قارىي ھاجىم ئۆزى ئىماملىق قىلىۋاتقان مەسچىت كونىراپ خەتەرلىك بولۇپ قالغاندا، دىنىي پائالىيەتنى نورمال ئېلىپ بېرىش، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنىڭ خاتىرجەم ناماز ئوقۇشى ئۈچۈن، ئاممىغا سېلىق چاچماي ۋە ئۇلارنىڭ خالىس ئېلىپ كەلگەن ئىئانىسىمۇ قوبۇل قىلماي، ئۆز يېنىدىن 60 مىڭ يۈەن چىقىرىپ، تەستىق ئېلىپ مەسچىتنى ياساپ، جامائەتنىڭ خاتىرجەم ناماز ئوقۇشى ئۈچۈن ياخشى شارائىت يارىتىپ بەردى.

مەزكۇرنىڭ ئۆز مەنپەئەتىدىن كېچىپ، باشقىلارنىڭ غېمىنى يەپ، تۈرلۈك ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بەرگەنلىكىنى كۆرگەن ئامما بۇ مەرىپەتپەرۋەر، ساخاۋەت ئىگىسىگە چوڭقۇر رەھمەت ئېيتتى. بۇلتۇر 5-ئاينىڭ 24-كۈنى ناھىيىلىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇش كومىتېتى سېرىقبۇيا بازىرىدا ئاچقان ”مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى نەق مەيدان يىغىنى“دا ناھىيە رەھبەرلىرى قاسىم قارىي ھاجىمنىڭ دۆلەتنى، خەلقنى، كەلگۈسى ئەۋلادلارنى ئويلاپ، ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق مائارىپنى قوللاپ مەكتەپ سالدۇرغان ھەمدە تۈرلۈك ياخشى ئىشلارنى قىلغان بۇ ئالىيجاناب ساخاۋەتلىك ئىشىنى تەقدىرلىدى ۋە كەڭ دىنىي ساھەدىكى زاتلارنى قاسىم قارىي ھاجىمنىڭ روھىدىن ئۆگىنىپ، پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسەتلىرىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، پارتىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق تۆھپە قوشۇشقا چاقىردى. ئۇ 1991-يىلدىن بېرى ناھىيە، ۋىلايەت تەرىپىدىن ”بەشتە ياخشى دىنى زات“، ”مائارىپنى قوللاش نەمۇنىچىسى“، ”ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولغان دىنىي زات“ دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشىپ، ئۇ ئىماملىق قىلىۋاتقان مەسچىت ”بەشتە ياخشى مەسچىت“ بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلىنىپ كەلمەكتە.

ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىن كېيىن، ئىقتىساد ياخشىلىنىپ، ۋىلايىتىمىزنىڭ شەھەر، يېزىلىرىدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ بىر قىسمى نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، كىيىمى پۈتۈن، قورسىقى توق بولۇشقا يۈزلەندى. بىر قىسمى ھاللىق سەۋىيىگە يەتتى. ئەمما يەنە نامراتلىق ئىلكىدە تۇرۇۋاتقانلارمۇ ئاز ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا بىر قىسىم مەكتەپلەر كونىراپ ياش ئەۋلادلىرىمىزنىڭ نورمال ئوقۇشىغا تەسىر يەتمەكتە. مۇشۇنداق ئەھۋالدا قاسىم قارىي ھاجىمغا ئوخشاش مەرىپەتپەرۋەر كىشىلەر مەيدانغا كەلمەكتە. بۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان، ھۆرمەتلەشكە تېگىشلىك كىشىلەردۇر. بىز مەزكۇرنىڭ بۇ يولدا تېخىمۇ ياخشى نەتىجىلەرنى يارىتىشىغا تىلەكداشمىز.

(ياقۇپ ھاجى)

مۇسۇلمانلارنىڭ دەستۇرى «قۇرئان كەرىم» ۋە ئۇنىڭ رەتلىنىشى

ئۆمەرجان مۇھەممەت

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى مەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ يادروسى بولغان بۈيۈك دەستۇر «قۇرئان كەرىم» پۈتۈن دۇنيادىكى كىشىلەرنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى ھەرىكەت نىزامنامىسى بولۇشقا ئەڭ لايىق بولۇپ، ئاللاتائالا ئۇنى نازىل قىلىشتا ئۆز رەھمىتى بىلەن ھەر ۋاقىت، ھەرقانداق شارائىتتا رېئال تۇرمۇشقا ئۇيغۇن ھەم كىشىلەرنىڭ ئېتىقادىرىغا مۇۋاپىق قىلىپ، 23 يىل جەريانىدا تەدرىجىي نازىل قىلىپ مۇكەممەل تاماملىغان. ئاللاتائالانىڭ «قۇرئان كەرىم»نى بىرلا ۋاقىتتا نازىل قىلماسلىقىدىكى سەۋەب شۇكى، ئۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ ئېتىقادىرىدا ئۇنى بىراقلا قوبۇل قىلالايدىغان ئىمكانىيەت ھازىرلانمىغانىدى. ئاللاتائالا شۇنى نەزەردە تۇتۇپ، ئالدى بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىلاھىي دەستۇرنى دەرھال قوبۇل قىلىپ، ئۇنى تېز ئەستە قالدۇرۇشى ئۈچۈن ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئاللىقانداق شەك-شۈبھىلەرنى ۋە كۆڭلىدىكى غەلىتە خىياللارنى چىقىرىپ تاشلىغان، ئاندىن «قۇرئان كەرىم»نى رېئاللىققا ئۇيغۇن ھەم مۇكەممەل، شۇنداقلا قوللاپ-قۇۋۋەتلەشكە لايىق، قارشى تۇرغۇچىلارنى ئاجىزلاشتۇرىدىغان تەڭداشسىز مۆجىزە قىلىپ نازىل قىلغان.

ئاللاتائالا «قۇرئا كەرىم»نى 23 يىل جەريانىدا نازىل قىلغان بولۇپ، تۇنجى نازىل قىلغان ئايەت ”ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامى بىلەن ئوقۇغىن. ئۇ ئىنساننى لەختە قاندىن ياراتتى. ئوقۇغىن، پەرۋەردىگارىڭ ئەڭ كەرەملىكتۇر. ئۇ قەلەم بىلەن (خەت يېزىشنى) ئۆگەتتى“ (96-سۈرە، 1-، 2-، 3-، 4-ئايەتلەر)؛ ئەڭ ئاخىرىدا نازىل قىلغان ئايەت ”بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم“ (5-سۈرە، 3-ئايەت). بۇ ئايەت ھەججەتۇل ۋىدا (خوشلىشىش ھەجى) بولغان كۈنى كىشىلەر ئەرەفاتتا تۇرغان چاغدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرغان، مۇسۇلمانلارمۇ پۈتۈن ھېسسىياتى بىلەن ۋۇجۇدىنى ئاللاغا باغلاپ تۇرۇپ دۇئا قىلىشىۋاتقاندا نازىل بولغان بولۇپ، مۇشۇ كۈندىن 81 كۈن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغان.

«قۇرئان كەرىم»دە 114 سۈرە بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 86 سۈرە ھىجرەت (مەككىدىن مەدىنىگە كۆچۈپ بېرىش)تىن ئىلگىرى مەككىدە نازىل بولغاچقا ”مەككىيە“ دەپ ئاتالغان. قالغان 28 سۈرە ھىجرەتتىن كېيىن مەدىنىدە نازىل بولغان بولۇپ، ”مەدىنىيە“ دەپ ئاتالغان.

«قۇرئان كەرىم» بىر ئايەت، ئىككى ئايەت ۋە ئۇنىڭدىن كۆپرەكتىن نازىل قىلىنغان بولۇپ، پەقەت سۈرە پاتىھە ۋە سۈرە ئىخلاس قاتارلىق بىر قىسىم پۈتۈن سۈرىلەر پۈتۈن نازىل قىلىنغان.

بىرەر ئايەت ياكى بىرەر سۈرە نازىل بولۇپ توختىغان چاغدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابىلىرىگە بۇ ئايەتلەرنى دەرھال ياد-

لۈپلىشنى ھەم ئېسىدە چىڭ تۇتۇشنى
تاپىلايتتى، ئۇلار يادلىغاندىن كېيىن بىرقۇر
ئاڭلاپ تەستىقلايتتى. شۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن
ساھابىلەر «قۇرئان كەرىم» نى تولۇق يادلاپ
چىققان. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا پەيغەمبەر
ئەلەيھىسسالام ھەر ۋاقىت نازىل بولغان ئا-
يەتلەرنى ئۆز ۋاقتىدا يېزىپ قالدۇرۇش ئۇ-
چۇن زەيد ئىبنى سابىت، ئەلى ئىبنى ئەبۇ
تالىپ، ئوسمان ئىبنى ئەپپان، ئەبدۇللا
ئىبنى مەسئۇد، ئەنەس ئىبنى مالىك، ئۇبەي
ئىبنى كەئەب، ئەبدۇللا ئىبنى سالا، مۇئاۋى-
يە ئىبنى ئەبۇ سوفىيان ۋە ئۇلاردىن باشقا
نۇرغۇن ساھابىلەرنى كاتىپلىققا ئورۇنلاش-
تۇرغان. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېي-
تىپ بەرگەن ئايەتلەرنى تاغاقچە، خورما ياپ-
راقلىرى، تاش پارچىلىرى قاتارلىق نەرسى-
لەرگە ۋاقتىلىق يېزىپ قالدۇرغان.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىشىلەرگە «-
قۇرئان كەرىم» نى ئۆگەتكەن چاغدا، ئۇنىڭ
تەرتىپى بويىچە ئۆگىنىپ ئەستە قالدۇرۇشقا
ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى، بولۇپمۇ ئۇ-
زۇن سۈرىلەرنى بەزىدە نامازدا ئوقۇش ئارقى-
لىق، بەزىدە نامازنىڭ سىرتىدا ئوقۇش ئار-
قىلىق نۇرغۇن ساھابىلەرگە ئۆگەتكەنىدى.
ساھابىلەر ئۆگەنگەنلىرىنى پەيغەمبەر ئەلەي-
ھىسسالامنىڭ ئالدىدا يەنە بىرقۇر ئۆتكۈزگەن-
دىن كېيىن، ئاندىن خاتىرجەم بولۇشاتتى.

«قۇرئان كەرىم» تولۇق نازىل بولغان-
دىن كېيىن، جەبرىئىل پەرىشتە پەيغەمبەر
ئەلەيھىسسالامغا ئۇنى تەرتىپى بويىچە ئىككى
قېتىم ئوقۇپ بەرگەن بولۇپ، نۇرغۇن ساھا-
بىلەر ئۇنى شۇ تەرتىپ بويىچە تولۇق يادلى-
ۋالغان. لېكىن بۇ چاغدا «قۇرئان كەرىم»
تېخى توپلام قىلىنماي، ھەر خىل نەرسىلەر-
گە ئايرىم-ئايرىم يېزىلغانىدى، بۇلار توپلان-
مىغان چاغدىلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاخى-
رەتكە سەپەر قىلدى. ئەبۇ بەكرى سىددىق
(ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) خەلىپە بول-
غان دەۋرگە كەلگەندە، ئاندىن ئۇلار توپلاپ
رەتلەپ چىقىلدى. بۇ ئىش مۇنداق بولغان:
ئەبۇ بەكرى خەلىپە بولۇپ ئىككى يىلدىن
كېيىن ئۆمەر (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بول-
سۇن) ئەبۇ بەكرىگە مۇنداق تەكلىپ بېرىدۇ:
"«قۇرئان كەرىم» نى بىلىدىغان ھەم يادلاپ
ئالغان ساھابىلەر جەڭ قىلىشقا خۇددى پەر-
ۋانە ئوتقا ئۆزىنى ئۇرغاندەك ئۇرۇپ تۇرۇۋا-
تىدۇ، ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ، ئۇلار
جەڭدە شېھىت بولۇپ كېتىپ قالسا، قۇرئان
زايە بولۇپ كەتكۈدەك، شۇڭا قۇرئاننى بىر
جەملەپ قويغان بولساڭلا!". ئەبۇ بەكرى بۇ
تەكلىپنى ئاڭلاپ ناھايىتى چېچىلىدۇ ۋە:
"پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىلمىغان ئىشنى
مەن قىلىمەنمۇ؟" دەيدۇ. ئۇلار ئۆزئارا كې-
لىشەلمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ ئەبۇ بەكرى پەي-
غەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ خۇسۇسىي كاتىپى
زەيد ئىبنى سابىتنى چاقىرىپ كېلىپ ئۇنىڭ-
غا ئۆمەرنىڭ تەكلىپى توغرۇلۇق مەسلىھەت
سالىدۇ. بۇ چاغدا زەيدمۇ: "پەيغەمبەر ئە-
لەيھىسسالام قىلمىغان ئىشنى بىز قىلالا-
دۇق؟" دەپ تۇرۇۋالىدۇ. ئۆمەر سۆزىدىن
يانماي: "ئىككىڭلار مۇشۇ ئىشنى بىر قى-
لىپ باقساڭلار بولاتتى، ئاللاتائالا بىلەن قە-
سەم قىلىمەنكى، بۇ ئىشنىڭ نەتىجىسى چو-
قۇم ياخشى بولاتتى" دەپ ئۇ ئىككىسىنى ئا-
خىرى قايىل قىلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئەبۇ بەكرى زەيد ئىب-
نى سابىت، ئۇبەي ئىبنى كەئەب، ئەلى ئىب-
نى ئەبۇ تالىپ، ئوسمان ئىبنى ئەپپان قاتار-
لىق ئىشەنچلىك قارىيلارنى يىغىپ قۇرئاننى
رەتلەپ چىقىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇ پەيغەمبەر ئە-
لەيھىسسالامنىڭ بۇيرۇقى بويىچە يازدۇرۇل-
غان ئايەت نۇسخىلىرىنى يىغىپ، قارىيلارنى

يادقا ئوقۇتۇپ سېلىشتۇرۇپ كۆرۈپ، «سۈرە تەۋبە» نىڭ ئاخىرىدىكى (9-سۈرە، 128—129-ئايەتلەر) ئىككى ئايەت يېزىلغان پارچىنى ئۇچرىتالمايدۇ، كۆپ ئىزدەش ئارقىلىق بۇ ئايەتنىڭ خاتىرىسىنى مەدىنىلىك ئەبۇ خۇزەيمە ئىبنى ئەۋس دېگەن كىشىنىڭ يېنىدىن تاپىدۇ؛ ئۇنىڭدىن باشقا يەنە سۈرە «ئەھزاب» نىڭ بىر ئايىتىنى (33-سۈرە، 23-ئايەتنى) ئىزدەش، سوراش ئارقىلىق خۇزەيمە ئىبنى سابىتنىڭ يېنىدىن تاپىدۇ. «قۇرئان كەرىم» ئەنە شۇ ئايەت خاتىرىلىرى بىر يەرگە جەملەنگەندىن كېيىن ئالاھىدە توپلام قىلىنىپ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كۆرسەتكەن تەرتىپ بويىچە ھازىرقى ھالەتتىكى قۇرئان شەكلىدە يېزىپ چىقىلىدۇ.

«قۇرئان كەرىم» نىڭ ئاشۇ ئەڭ دەسلەپكى نۇسخىسى تۇنجى خەلىپە ئەبۇ بەكرىنىڭ يېنىدا ساقلىنىدۇ، ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئۆمەرنىڭ يېنىدا ساقلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆمەرنىڭ قىزى ھەپسە (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) نىڭ يېنىدا ساقلىنىپ، ئوسمان خەلىپە دەۋرىگە كەلگەندە رەسمىي تارقىتىلىدۇ. «قۇرئان كەرىم» نىڭ ھازىرقى نۇسخىلىرى شۇنىڭدىن كەلگەن. «قۇرئان كەرىم» نەچچە ئەسىرلەردىن بۇيان ئىزچىل نەشر قىلىندى، باشقا تىللارغا تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى ھەم نەشر قىلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

(ئاپتور شىنجاڭ ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ تالىپى.)

سەككىز ياشلىق قارىي قىز

1995-يىلى مىسىرنىڭ قاھىرە شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن، 105 دۆلەتتىن 297 نەپەر قارىي قاتناشقان ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئالىي مۇكاپاتلىق دۇنيا قىرائەت مۇسابىقىسىدا بىرىنچىلىكنى ئالغان يۈسۈف قارىي (مىسىردىن) بىلەن مىسىرنىڭ رايون خاراكتېرلىك (دۆلەتلىك) قىرائەت مۇسابىقىسىدا بىرىنچىلىكنى ئالغان مەمدۇھ قارىينىڭ ھەر ئىككىلىسىلا يەتتە ياشلىق بالا ئىدى، يەنە كېلىپ مەمدۇھ قارىي ئەما (قارىغۇ) ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەر ئىككىلىسىلا «قۇرئان كەرىم» نى تولۇق يادقا بىلىدىغان ھاپىز (پۈتۈن قارىي) ئىدى. ئەينى ۋاقىتتىكى مۇكاپات تارقىتىش يىغىنىدا، مىسىر زۇڭتۇڭى مۇبارەك بۇ ئىشنى بىر مۆجىزە دەپ ئاتاپ، شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا مەمدۇھ قارىيغا بېرىلىدىغان مۇكاپات سوممىسىنى 2 مىڭ جۇنەيھى (مىسىر فوندى) دىن 20 مىڭ جۇنەيھىگە ئۆستۈرۈپ بەرگەنىدى.

يېقىندا، يەمەن جۇمھۇرىيىتىدىن ئەيما غەففار ئىسىملىك، ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن، پۈتۈن «قۇرئان كەرىم"نى پۈتۈنلەي تەجۋىد بويىچە يادقا قىرائەت قىلالايدىغان بىر قارىي قىز چىقتى. ئۇ «قۇرئان كەرىم» نى تولۇق يادقا قىرائەت قىلالايلا قالماستىن، يەنە 500 ھەدىسنىمۇ يادقا ئوقۇپ بېرەلەيدىكەن. ئۇ يەنە «ئەرەب تىلى ستىلىستىكىسى» ۋە ئىسلام دىنى ساھەسىدىكى بەزى ئاتاقلىق شائىرلارنىڭ شېئىر-نەزمىگە دائىر ئەسەرلىرىنىمۇ ئۆگىنىپتۇ. ئۇ ھازىر "فەقىھ ۋە ئۆلىمالار مەجلىسى"نىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنىپتۇ.

ئۇنىڭ دادىسىنىڭ ئېيتىشىچە، ئەيما ئۇنىڭ يالغۇز قىزى بولۇپ، ئۇنىڭ ئانىسىدىن ئاجرىشىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆزى ئۇنىڭ ھالىدىن ۋە ئوقۇشىدىن ئەتراپلىق خەۋەر ئاپتۇ، ئۇنىڭغا كىچىكىدىن تارتىپلا «قۇرئان كەرىم» ۋە ھەدىس شەرىپلەرنى يادلاتقۇزۇپتۇ، ئەدىن شەھىرىدىكى بىر ئا-

لىي مەكتەپكە يېقىن بىر جايدىن ئۇنىڭغا
ئىنتايىن پاكىز ۋە تېپتىنچ بىر ئېغىز ئۆيىنى
ئالاھىدە ئىجارىگە ئېلىپ بېرىپتۇ.
ئەيما يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگە-
شىپ، ئاللاتائالا ئۇنىڭغا ئاتا قىلغان ئەقىل-
پاراستىنى نامايان قىلىشقا باشلاپتۇ.
(مەھمۇدى)

(بېشى 48-بەتتە) ۋاقتىدىكى ئارزۇسىغا ئا-
ساسەن، نەزىر-چىراغ ئىشلىرىنى ئاددىي-
ساددا ئۆتكۈزگەن؛ ئۇنىڭ قىرقى نەزىرىسىگە
تەييارلىغان تۆت مىڭ يۈەن پۇلنى مەرھۇمە-
نىڭ قورغاس ناھىيىسىدىكى ئانا مەكتىپى-
"خەيرىيە" باشلانغۇچ مەكتىپىدىكى يېتىم-
يېسىر ۋە قىيىنچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارنىڭ
ئوقۇش خىراجىتى ئۈچۈن ئىشلىتىشكە ئىئانە
قىلغان.

يېقىندا يەنە ئۈرۈمچى شەھەرلىك 14-
ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئەركىن
ئۆز دادىسىنىڭ نەزىرىسى ئۈچۈن تەييارلىغان
بەش مىڭ يۈەن پۇلنى مائارىپقا ئىئانە قى-
لىپ، جەمئىيەتتە ئىنتايىن ياخشى تەسىرات
پەيدا قىلغان.

مىللىتىمىز ۋە ئىسلام دىنىمىزنىڭ يۇ-
قىرىقىدەك ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى قوللاپ ۋە
جارى قىلدۇرۇپ، ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇ-
لۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇش ھەربىر مۇسۇل-
ماننىڭ بەجا كەلتۈرۈشكە تېگىشلىك بۇرچى.
كەڭ مۇسۇلمانلارنىڭ يۇقىرىدىكى نەمۇنىلەر-
نى ئۈلگە قىلىپ، نەزىر-چىراغ، توي-تۆكۈن
ئىشلىرىنى ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈشىگە ۋە بۇ
خىل ئېسىل ئەنئەنىنى جەمئىيەتتە ئومۇمىي
كەيپىياتقا ئايلاندۇرۇشىغا تىلەكداشمىز.
(مەھمۇدى)

(بېشى 28-بەتتە) ھازىر مەۋجۇت بولۇپلا
قالماستىن، كەلگۈسىدىمۇ يەنىلا مەۋجۇت بو-
لىۋېرىدۇ. بۇ يەردە "ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار
ئۈچۈن" دېيىش ئارقىلىق، ئىنسانىيەت تە-
رەققىياتىنىڭ مۇقەررەر ھالدا ئۆزئارا سې-
لىشتۇرۇش، ئۆزئارا رىقابەتلىشىش جەريانى-
دىن ئۆتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش مەقسەت
قىلىنغان. ۋەھىيدە ئېيتىلغان ئۆزئارا تونۇ-
شۇشۇش قارشى تەرەپنىڭ ئارتۇقچىلىقى بى-
لەن ئۆزئارا تونۇشۇش، يەنى ئۆزىنىڭ يېتىش-
سىزلىكىنى تونۇش، باشقىلارنىڭ ئارتۇقچى-
لىقىغا توغرا باھا بېرىش، بۇ ئارقىلىق ئۆزئا-
را يۈكسىلىش دېگەنلىكتۇر. تېخىمۇ مۇھىمى
تۆۋەندىكى بىر جۈملە — "ھەقىقەتەن ئەڭ تەق-
ۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللاھنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ
ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسىلەر" دېگەن جۈملە-
دۇر. بۇ دېمەك، چوڭ تەرەپتىن مىللەت،
ئۇرۇقتىن تارتىپ، كىچىك تەرەپتىن ھەربە-
رىمىزگىچە ھەممىنىڭ ھۆرمەتلىك بولۇش
دەرىجىسىنىڭ تىزىلىشى ئاللا ياراتقانلىقىنى
گەۋدىلەندۈرۈش قىممىتى ئارقىلىق بولىدۇ،
كىمكى ئەڭ كەمتەر-ئېھتىياتچان بولىدى-
كەن، كىمكى ئۆزىنى ئۆزى تەربىيىلەشكە
ئەڭ ئەھمىيەت بېرىدىكەن ۋە سىناق داۋامىدا
ھاياتلىق بۇرچىنى يەنى ئاللانىڭ يارىتىشتىكى
مۇددىئاسىنى توغرا ئادا قىلالايدىكەن، ئۇ تە-
بىئىي ھالدا ئالدىنقى قاتارغا تىزىلىدۇ، ئۇ،
ھەم ئاما ئېھتىراپ قىلىدىغان، ھۆرمەتلەيدى-
غان، ھەم ئاللاتائالامۇ ياخشى كۆرىدىغان بەن-
دە بولىدۇ. ئاللاتائالاغا ئىمان كەلتۈرگەن
ئادەم سەممىمىي، ساپ دىل، كۆڭلى-كۆكسى
كەڭ، بولۇپمۇ سۆزىدە ۋە ھەرىكىتىدە ئېھتى-
ياتچان بولۇشى، ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭكىنىلا
راست دەپ ئېسەنكىرەپ كەتمەسلىكى لازىم.

بۈگۈر ناھىيە يېڭىسار يېزىسىدا يېڭىدىن سېلىنغان جامە مەسچىتى

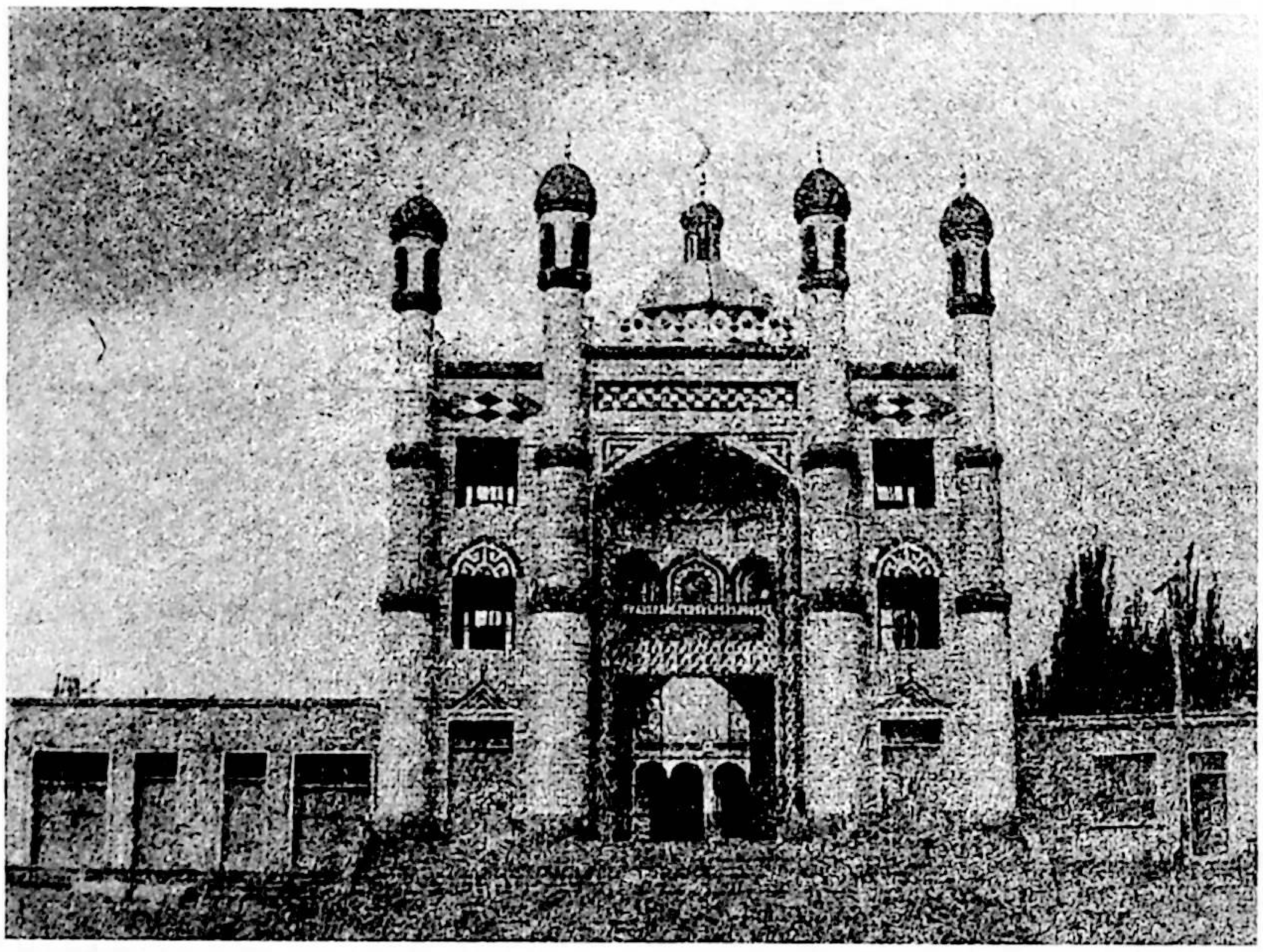

بۇ جامە مەسچىت يېڭىسار يېزىسىنىڭ بازىرى ئىچىگە، يېزا مەركىزىگە جايلاشقان بولۇپ، جەنۇبىي شىنجاڭ تاش يولى بويىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

بۇ مەسچىت مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ قوللىشى ۋە غەمخورلۇق قىلىشى، يېڭىسار يېزىسى بىلەن تىرەك بازار يېزىسى تەۋەسىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى بىلەن، 1988-يىلى سېلىنىشقا باشلاپ، 1992-يىلى ئاساسىي جەھەتتى پۈتۈپ ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇپ بېرىلگەنىدى. مەسچىت ئىگەللىگەن ئومۇمىي يەر كۆلىمى 12.57 مو بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە قورۇلۇش كۆلىمى 5.6 مو يەرنى ئىگەللەيدۇ. مەسچىت خانقاسى ۋە ئازادە ھويلىسىدىن باشقا، 2.07 مو يەرگە يەتتە ئېغىزلىق سۈننەت ئۆيى ۋە ھاجەتخانا، 13 ئېغىزلىق تىجارەت دۇكىنى، سەككىز ئېغىزلىق ئىشخانا، ئامبار سېلىنغان. تۆت مو يەرگە ئورمان قويۇلغان بولۇپ، مەسچىت ھويلىسىدىكى ئۈچ مو يەرگە قويۇلغان نەشپۈت دەرەخلىرى ھازىر راسا مېۋىگە كىردى. بۇ مەسچىت ئۆزىنىڭ قو-شۇمچە ئەسلىھەلىرى ئارقىلىق ئۆزىنى ئۆز-قامداش ئىگىلىكىنى ياخشى يولغا قويماقتا.

بۇ مەسچىتتە ھەر يىلى ئىككى ھېيت-ئىككى يېزىدىن 7-8 مىڭدەك مۇسۇلمان ئاممىسى ھېيت نامىزى ئوقۇيدۇ. ھەر جۈمە كۈنى تۆت مىڭ ئەتراپىدا مۇسۇلمانلار جۈمە نامىزى ئوقۇپ قايتىدۇ. ئىمام، خاتىپ، مەزىن قاتارلىق توققۇز كىشىدىن تەركىب تاپقان دېموكراتىك مەسچىت باشقۇرۇش ئاپپاراتى مەسچىتنى ھەر جەھەتتىن ياخشى باشقۇرغاچقا، كەڭ ئېتىقادچى ئامما مەمنۇن بولماقتا.

(تۇيغۇن ئابدۇرەھىم)

نەزىر-چىراغ ھەققىدىن خەير-ساخاۋەت

شىنجاڭ رايونىدا ھەر ساھەدىكىلەر، جۈملىدىن دىنىي زاتلىرىمىز توي-تۆكۈن ۋە نەزىر-چىراغلارنى ھەشەمەتلىك قىلماستىن ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈش تەشەببۇسىنى چىقارغاندىن كېيىن، ھەرقايسى جايلاردا نەزىر-چىراغقا تەييارلىغان پۇللىرىنى خەير-ساخاۋەتكە ئاتاپ، كەڭ جامائەتچىلىك ئارىسىدا ياخشى تەسىرات پەيدا قىلغان خۇشاللىنارلىق ئىشلار كەينى-كەينىدىن نامايان بولماقتا. بۇنداق قىلىش مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسىگە ۋە ئىسلام ئەقىدىسى ھەم تەشەببۇسىغا تامامەن ئۇيغۇن. ھەرقايسى جايلاردىكى ئىسلام جەمئىيەتلىرى ۋە دىنىي زاتلىرىمىز «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ ۋە تەپسىر كىتابلاردىن نەقىل ئېلىپ، شەرىئەت ئەھكاملىرى بويىچە توي-تۆكۈن، ئۆلۈم-يېتىم، نەزىر-چىراغ ئىشلىرىنى ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈش تەشەببۇسلىرىنى چىقارغانىدى.

يېقىندا چاقىرىلغان شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 8-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى 5-يىغىنى ۋە سىياسىي كېڭەش 7-نۆۋەتلىك كومىتېتى 5-يىغىنىنىڭ گۇرۇپپا يەغىنىدا خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ دىنىي زات ۋەكىلى ئەمەت ھاجى ۋە سىياسىي كېڭەش ئەزاسى ئابدۇرەقىب تۆمۈر نىياز داموللاھاجى مەنىۋى مەدەنىيەت، مىللىي ئۆرپ-ئادەت ۋە دىنىي پەزىلەت نۇقتىسىدىن بۇ مەسىلە ھەققىدە ئالاھىدە توختىلىپ، ھازىر جەمئىيەتتە، مىللىتىمىزدە توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراغ جەھەتتە كۆرۈلۈۋاتقان ھەشەمەتچىلىك، سۈلەتۋازلىق، ئۆزئارا بەسلىشىشكە ئوخشاش ناچار كەيپىياتلارنى تۈگىتىپ، مىللىتىمىزنىڭ ئېسىل ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى جارى قىلدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى.

مەملىكەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، قۇمۇل شەھەر ئەتراپى يېزا چاھارباغ مەسچىتىنىڭ ئىمامى ئوسمان شاھ ھاجى 1996-يىل 12-ئاينىڭ 20-كۈنى 82 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتۈپ، ئاللاتائالانىڭ دەرگاھىغا سەپەر قىلغانىدى. كەڭ مۇسۇلمانلار پۇل يىغىش قىلىپ، مەرھۇمغا چوڭ گۈمبەزلىك قەبرە ياساش تەلىپىنى قويغانىدى، مەرھۇمنىڭ يەتتە پەرزەنتى ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىمۇ دادىسىنىڭ ئاخىرەتلىكى ئۈچۈن ھەشەمەتلىك نەزىر-چىراغ ئۆتكۈزۈشنى پىلانلىغانىدى. ئەمما مەرھۇم يېزىپ قالدۇرغان ۋەسىيەتنامىسىدا ئۆزىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئاددىي-ساددا ئۆتكۈزۈشنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقى ئۈچۈن، مەرھۇمنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرى ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە بولۇپ، دەپنە قىلىش ۋە نەزىر-چىراغ ئىشلىرىغا جەمئىي ئۈچ يۈز يۈەنلا سەرپ قىلىنغان. تۇپراق بېشىدا مەرھۇمنىڭ ۋەسىيەتنامىسى جامائەتكە ئوقۇپ بېرىلگەندىن كېيىن، ئۆز ئىختىيارىيلىقى بىلەن تۇپراق بېشىغا كەلگەن بەش-ئالتە مىڭ جامائەت ئوسمان شاھ ھاجىمنىڭ بۇ خىل ئېسىل پەزىلىتىدىن قاتتىق تەسىرلەنگەن.

شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ دەم ئېلىشقا چىققان پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىسى ئايشەم ھاجى بۇلتۇر 10-ئاينىڭ 29-كۈنى ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر مەرھۇمەنىڭ ھايات (ئاخىرى 46-بەتتە)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى قارىيلارنى ئەۋەتىپ، خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى

1996-يىل 12-ئايدا، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ما يۈەن (ئايال)، ما فىنشياۋ، ما يۈەن، ما باۋجېن قارىيلارنى ئەۋەتىپ، مالايشىيادا ئۆتكۈزۈلگەن 38-نۆۋەتلىك ۋە ئىراندا ئۆتكۈزۈلگەن 13-نۆۋەتلىك خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى. مالايشىيا خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىدا، جەمئىيىتىمىز ئەۋەتكەن ئايال قارىي ما يۈەن ئاياللار گۇرۇپپىسى بويىچە يەتتىنچىلىكنى ئېلىپ، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى. بۇ ئىككى نۆۋەتلىك قىرائەت مۇسابىقىسى داۋامىدا، ئىككى دۆلەت رەھبەرلىرى مۇسابىقىغا قاتناشقان ھەرقايسى ئەللەر قارىيلىرىنى قوبۇل قىلدى، ئاخبارات ئورۇنلىرىمۇ مۇسابىقە ئەھۋالىنى تەپسىلىي خەۋەر قىلدى.

(ئىمادىددىن)

شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىدىكىلەر جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە سۆھبەتتە بولدى

سانجى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە شىخەنزە رايونىدىكى دىنىي زاتلارنى ئاساس قىلىپ 21 ئادەمدىن تەشكىللەنگەن شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكى 1996-يىل 10-ئاينىڭ 9-كۈنى جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت قىلدى، ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىڭ، ئابدۇرەھىم ئىمىن، مۇھەممەدسەئىد ما يۇنفۇ، شەمشىدىن ھاجىلار ۋە مۇئاۋىن باش كاتىپ مالىك مىيان قاتارلىقلار ئۆمەك ئەزالىرى بىلەن سەمىمىي سۆھبەت ئۆتكۈزدى. جەمئىيەت رەھبەرلىرى ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئۇلارغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋە جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ ئەھۋالىنى، شۇنداقلا، مەملىكىتىمىزدىكى ئىسلام دىنىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ھەم جايلاردىكى ئىسلام جەمئىيەتلىرى ۋە مەسچىتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامداش ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئۆمەك ئەزالىرى ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرگە قىزغىن ۋە ئەتراپلىق چۈشەنچە بەردى. سۆھبەتتىن كېيىن ئۆمەك ئەزالىرى جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. ئاخىردا جەمئىيەت رەھبەرلىرى ئۇلار بىلەن بىرلىكتە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

(مەھمۇدى)

ئىلى ۋىلايىتى ئىسلام دىنى 2-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى

ئىلى ۋىلايىتى ئىسلام دىنى 2-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى 1996-يىل 9-ئاينىڭ 10-كۈنى غۇلجا شەھىرىدە داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى. ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئىسلام دىنى ساھەسىدىكى 99 ۋەكىل (39 نەپەر ئۇيغۇر، 31 نەپەر قازاق، 21 نەپەر خۇيزۇ، بىر نەپەر ئۆزبېك، ئىككى نەپەر قىرغىز، بىر نەپەر تاتار، ئۈچ نەپەر دۇڭشياڭ، بىر نەپەر سالار) يىغىنغا قاتناشتى.

يىغىنغا قاتناشقان ۋەكىللەر 1-نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە قاراپ چىقتى. يىغىن ئىلى ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسىنى ماقۇللىدى، سايلام ئارقىلىق 2-نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىك بەنزىسىنى سايلاپ چىقتى. قادىرجان قارىي ھاجى (ئۇيغۇر) يەنە بىر نۆۋەت رەئىس بولۇپ سايلاندى. تۇرسۇنجان ئارۇنبېك (قازاق)، ما يۈيلىن (خۇيزۇ)، ئابدۇرىشىت قارىي ھاجى (ئۇيغۇر)، نۇرجاقىپ (قازاق) لار مۇئاۋىن رەئىس، ئىبراھىم ھەسەن (ئۇيغۇر) باش كاتىپ بولۇپ سايلاندى.

(سۈي جۈنجې)

ئاقسۇ كونىشەھەردە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 3-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى

ئاقسۇ كونىشەھەردە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 3-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى 1996-يىل 12-ئاينىڭ 26-كۈنى ئېچىلدى. يىغىنغا ناھىيە تەۋەسىدىكى بىر بازار، توققۇز يېزا ۋە ئون دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىدىن بولۇپ جەمئىي 106 نەپەر ۋەكىل قاتناشتى. يىغىنغا ناھىيىنىڭ پارتكوم شۇجىسى فۇ جىنكۈي، ناھىيىنىڭ ھاكىمى ئەكبەر غۇپۇرلار قاتنىشىپ، يىغىنىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى تەبرىكلىدى ۋە مۇھىم سۆز قىلدى. ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى چاڭ جەنشىن، مۇئاۋىن ھاكىم ئابدۇخالىق قادىر ۋە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، قوشۇمچە بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئەسئەت سېيىتلار يىغىنغا باشتىن ئاخىر قاتنىشىپ، يىغىنىنىڭ غەلىبىلىك ئېچىلىشىغا رىياسەتچىلىك قىلدى.

يىغىندا ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى تۇنىياز قادىرنىڭ ئالدىنقى نۆۋەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى خىزمىتىدىن بەرگەن دوكلاتى ئاڭلاپ ئۆتۈلدى، ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 43 نەپەر ھەيئەت ئەزاسى، 13 نەپەر دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، بىر رەئىس، تۆت مۇئاۋىن رەئىستىن تەركىب تاپقان يېڭى بىر نۆۋەتلىك كومىتېتى سايلاپ چىقىلدى ۋە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ نىزامنامىسى، يىغىن قارارى، يىغىن ۋەكىللىرىنىڭ پۈتۈن ناھىيىدىكى مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا چىقارغان تەشەببۇسنامىسى قاتارلىق قارالمىلىرى قاراپ چىقىلىپ، مۇزاكىرە قىلىندى ھەم بىردەك ماقۇللاندى.

(دايىم داۋۇت)

قاغىلىق ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئۆز رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرماقتا

يېقىنقى بىرقانچە يىلدىن بېرى قاغىلىق ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئۆزىنىڭ رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇپ، ناھىيىنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشتى.

ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى دىنىي زاتلارنىڭ ئۆگىنىش كۈنى تۈزۈمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، مەركەز ۋە ئاپتونوم رايوننىڭ دىنىي ئىشلارغا دائىر نىزام-بەلگىلىمىلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش قىلدى، بۇ قانۇن-نىزاملارنى ئۈچ مىڭ پارچە باستۇرۇپ مەسچىت تاملىرىغا چاپلىدى، 16 قېتىم تەشۋىقات ماشىنىسى چىقىرىپ، بۇ قانۇن-نىزاملارنى تەشۋىق قىلدى، 35 مەيدان لېكسىيە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۈچ مىڭ ئادەم قېتىم تايانچ تەربىيىلىدى، 38 مىڭ ئادەم قېتىم بۇ لېكسىيىنى ئاڭلىدى. بۇ ئارقىلىق كەڭ دىنىي زاتلار ۋە ئاممىنىڭ قانۇن-تۈزۈم كۆز قارىشى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى يەنە مۇناسىۋەتلىك تارماقلار بىلەن بىرگە ھەرقايسى يېزا، بازارلارغا بېرىپ، دىنىي ۋەزىپە ئۆتكگۈچىلەردىن دىنىي بىلىم ۋە سىياسىي، كەسپىي لاياقىتىنى تەكشۈرۈپ، لاياقەتلىكلىرىنى قايتا گۇۋاھنامە تارقىتىپ دىنىي ۋەزىپىگە قويدى، بۇ قېتىمقى تەكشۈرۈشتە 45 پىرسەنت دىنىي زاتنىڭ دىنىي بىلىمىنىڭ تۆۋەنلىكى ئىسپاتلاندى. بۇ ئەھۋالغا قارىتا ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى جىددىي تەييارلىق قىلىپ، 1996-يىل 10-ئايغىچە ئۈچ ئاي ۋە ئالتە ئايلىق مۇددەت بىلەن بەش قارار كۇرس ئېچىپ، دىنىي بىلىم تۆۋەن 330 نەپەر كىشىنى دىنىي جەھەتتە تەربىيىلىدى. 150 نەپەر ياش دىنىي خادىملارنى تەربىيىلەپ، چەت، يىراق يېزا-بازارلاردىكى مۇقىم ئىمامى يوق مەسچىتلەرگە دىنىي ۋەزىپىگە تەيىنلەپ، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىشى ئۈچۈن پۇختا ئاساس سېلىپ بەردى.

دىنىي زاتلارنى ھالال ئەمگەك ئارقىلىق باي بولۇش ۋە ئۈچىنچى كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىشقا پائال يېتەكلىدى. نەتىجىدە ئۈچىنچى كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغان دىنىي زات ئائىلىسى 201گە، يولغا قويغان تۈر 21گە، بۇ تۈرلەردىن قىلغان كىرىم 980 مىڭ يۈەنگە يەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە ساپ كىرىمنى كىشى بېشىغا ئۈچ مىڭ يۈەندىن ئاشۇرغان دىنىي زات ئائىلىسى 138گە يەتتى، بۇنىڭ ئىچىدە 91 دىنىي زات ئائىلىسى ئون مىڭ يۈەنلىك، ئون مىڭ جىڭلىق ئائىلىلەردىن بولۇپ قالدى. 38 دىنىي زات ئائىلىسى مىنبۇس، چوڭ ماشىنا سېتىۋېلىپ، كىراغا سېلىپ كىرىمىنى كۆرۈنەرلىك ئاشۇردى. 18 دىنىي زات ئائىلىسى ئۇن زاۋۇتى، ياغ زاۋۇتى، شال زاۋۇتى، ياغاچ زاۋۇتى قۇرۇپ، تىجارەت دائىرىسىنى كېڭەيتتى. ئۇلار باي بولغاندىن كېيىن سېخىي قولىنى نامرات، بەشتە كاپالەتلىك ئائىلىلەرگە سۇنۇشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. نامرات، بەشتە كاپالەتلىك ئائىلىلەرگە مىڭ قۇر كىيىم-كېچەك، 63 مىڭ 400 جىڭ ئاشلىق، 40 مىڭ يۈەن نەق پۇل، 20 تۇياق قوي ياردەم قىلدى، 500 ئادەم قېتىم ئىش كۈنى سەرپ قىلىپ، ئۇلارنىڭ 310مو يېرىنى ھەقسىز ھەيدەپ بەردى، تۆت نەپەر دىنىي زات مەكتەپ قۇرۇلۇشى ۋە يول، كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى ئۈچۈن 80 مىڭ يۈەن ئىئانە قىلدى. بىر نەپەر دىنىي زات كەنت مەدەنىيەت پونكىتىغا ئىككى دانە 18 ديۇملۇق رەڭلىك تېلېۋىزور ئېلىپ بېرىپ، كەنت مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى قوللىدى. ئۈچ نەپەر دىنىي زات مەرھۇم ھەمدۇللا قارىينىڭ سەككىز مىڭ يۈەن بانكا

ۋە شەخسىي قەرزىنى تۆلەپ، مەرھۇمنىڭ
ئاجىزەسى ۋە بالا-چاقىلىرىنى غەمدىن خالاس
قىلدى.

ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى يەنە دى-
نىي ساھەدىكىلەرنى ”قوش بەشتە ياخشى“
بولۇش ۋە دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى
كۆكەرتىش، ئۆزىنى ئۆزى قامداشقا سەپەر-
ۋەر قىلدى. نەتىجىدە ناھىيە بويىچە ”بەشتە
ياخشى“ مەسچىت 138گە، ”بەشتە ياخشى“
دىنىي زات 163كە يەتتى. دىنىي زاتلارنىڭ
باشلامچىلىقى بىلەن مەسچىت ئىچى ۋە ئەترا-
پىغا 60 مىڭ تۈپ كۆچەت تىكىلىپ، مەس-
چىتنىڭ مۇھىتى گۈزەللەشتۈرۈلدى. بۇ ئار-
قىلىق مەسچىتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامدىشى
ئۈچۈن پۇختا ئاساس سېلىندى. بازارلارغا
جايلاشقان بىر قىسىم مەسچىتلەر ئۆز ئەۋ-
زەللىكىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، مەس-
چىت ئەتراپىغا دۇكان، سەرراپ قۇرۇپ ھەم
تۈرلۈك مۇلازىمەت كەسىپلىرىنى يولغا قو-
يۇپ، كىرىمىنى ئاشۇرۇپ، بۇرۇنقىدەك ئې-
تىقادچى ئاممىغا سېلىق سېلىش ئىشلىرىغا
خاتىمە بەردى.

ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى يەنە مۇ-
ناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن بىرگە ناھىيە تە-
ۋەسىدىكى بارلىق دىنىي پائالىيەت سورۇنلى-
رىنى بىر قېتىم ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈپ تى-
زىملاپ، ئارخىپ تۇرغۇزۇپ چىقتى؛ تەك-
شۈرۈشكە بىرلەشتۈرۈپ 88 ئورۇندىكى
مەسچىتنى رېمونت قىلىشقا، 34 ئورۇندىكى
خەتەرلىك بولۇپ قالغان مەسچىتنى قايتا يا-
ساشقا، 24 ئورۇندىكى شور، زەي ۋە ئاھالە
رايونىدىن يىراق مەسچىتنىڭ ئورنىنى مۇۋا-
پىق جايغا يۆتكەپ ياساشقا ئىجازەت بەردى.

ناھىيە ئىچىدىكى چوڭ جامە مەسچىتى-
نىڭ مۇستەھەپخانا، تەرەتخانا قۇرۇلۇشىنى
چىڭ تۇتۇپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ نور-
مال دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىشىغا قولاي-
لىق يارىتىپ بەردى. مەسچىتلەرگە تەۋە
ۋەخپە ئۆي، دۇكانلارنى باشقۇرۇشنى كۈچەي-
تىپ، ئىجارىنى مۇۋاپىق ئۆستۈرۈپ ۋە ئىجا-
رە پۇلىنى ۋاقتىدا يىغىپ كىرىمىنى كۆپەيت-
تى. ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ كىرىم-چىقىمى-
نى ئايدا بىر قېتىم ئېلان قىلىپ، كەڭ
جائامەتچىلىكنىڭ نازارىتىنى قوبۇل قىلدى.

توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراغنى ئاددىي-
ساددا قىلىشنى كەڭ تۈردە تەشۋىق قىلىپ،
ئامىنىڭ ھىمايىسىگە ۋە قوللىشىغا سازاۋەر
بولدى. نەتىجىدە ئىككى يىلدىن بېرى نە-
زىر-چىراغ ئىشلىرى خالىس قىلىندى.
توي-تۆكۈنلەرنىڭ 60-70پىرسەنتى ئاددىي-
ساددا ئۆتكۈزۈلدى. بۇ ئارقىلىق ناھىيىنىڭ
ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن پۇختا
ئاساس سېلىندى.

يۇقىرىقىدەك ئەمەلىي ھەرىكەتلەر بى-
لەن بۇ جەمئىيەت كەڭ مۇسۇلمانلار ئامما-
سىنىڭ قىزغىن ھىمايىسىگە ۋە ماختىشىغا
سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە. نۆۋەتتە بۇ جەمئى-
يەت قوشنا ناھىيە (شەھەر) لىك ئىسلام
جەمئىيەتلىرىنىڭ ئۆگىنىش ئۈلگىسى بو-
لۇپ، ھەر يىلى ۋىلايەت ۋە ناھىيە تەرىپىدىن
مۇكاپاتلىنىپ كەلمەكتە.

(ياقۇپ ھاجى)

جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ 7-قارارلىق ئاخۇنلار كۇرسى ئوقۇش تاماملىدى

1996-يىل 12-ئاينىڭ 12-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زالىدا، جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ 7-قارارلىق ئاخۇنلار كۇرسىنىڭ ئوقۇش تاماملاش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى.

مۇراسىمغا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇل مۇئاۋىن مۇدىرى شەمشىدىن هاجى رىياسەتچىلىك قىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىرى مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىڭ، ئۇئمان ما شيەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى ئابدۇرەھىم ئىمىن، مۇھەممەد سەئىد ما يۈنفۇ، جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ مەخسۇس مۇئاۋىن مۇدىرى خالىد ياڭ زۇڭشەن ۋە ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ تولۇق كۇرس ۋە ئالىي تېخنىكۇم سىنىپلىرىدىكى بارلىق تالىپلار ھەم ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇستاز-خىزمەتچىلىرى قاتناشتى. مۇراسىم جەريانىدا، كۇرسانتلار ۋەز ئېيتىش، قىرائەت قىلىش، ئەرەبچە نۇتۇق سۆزلەش، ئىسلام خەتتاتلىقى قاتارلىق جەھەتلەردە ئەمەلىي پائالىيەتلەرنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىلىرى ۋە تەسىراتلىرىنى ئىپادىلىدى، مەكتەپ رەھبەرلىكى ۋە ئۇستازلارنىڭ جاپالىق ئەجرىسگە تەشەككۈر بىلدۈردى.

بۇ كۇرستىكى كۇرسانتلار جەمئىي 31 نەپەر بولۇپ، ھەممىسى ۋەزىپىدىكى ياش ئاخۇنلار، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە يېشى 28 ياش، ئۇلار شىنجاڭ، يۈننەن قاتارلىق 18 ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن، بۇ قارارلىق كۇرسانتلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيەسى، دىنىي بىلىم ساپاسى ۋە ئەخلاقىي پەزلەت سۈپىتى ئومۇميۈزلۈك نىسبەتەن يۇقىرى بولۇپ، ئۇلار ئوقۇش جەريانىدا قېتىقىنىپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ھەر جەھەتتىن مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

ئىنستىتۇت رەھبەرلىكى ئۇلارنىڭ يېرىم يىللىق ئوقۇش داۋامىدا تېخىمۇ كۆپرەك بىلىم ئىگەللىۋېلىشى ئۈچۈن، ئىخچام ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، ئومۇمىي دەرسلەرنى ئاساس قىلىش بىلەن بىرۋاقىتتا، بىرقاتار مەخسۇس لېكسىيەلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. ئومۇمىي دەرسلەردىن «قۇرئان كەرىم» بىلىملىرى، ھەدىس شەرىپ بىلىملىرى، ئىسلام دىنى توغرىسىدا ئومۇمىي چۈشەنچە، ئىسلام تارىخى، فىقھە، تەجۋىد، ئەرەبچە خەتتاتلىق ۋە هازىرقى زامان ئەرەب تىلى، خەنزۇ تىلى قاتارلىق دەرسلەرنى تەسىس قىلدى. مىللىي سىياسەت، دىنىي سىياسەت، مۇناسىۋەتلىك قانۇن-نىزاملار ۋە 6-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارى قاتارلىقلارنى ئۆگىنىشكىمۇ ئۇيۇشتۇرۇلدى. بولۇپمۇ ھەر جۈمە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئىسلام دىنىغا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئۈستىدە مەخسۇس تېمىدا لېكسىيە ئۇيۇشتۇرۇش ئارقىلىق كۇرسانتلارنىڭ بىلىم نەزەر دائىرىسى كېڭەيتىلدى. ئۇلار يەنە بىرقاتار ئەھمىيەتلىك ئورۇنلار ۋە كۆرگەزمىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. يېقىن ئەتراپتىكى مۇسۇلمانلار مەھەللىسىگە بېرىپ، قېرى-چۆرىلەردىن هال سوراپ، ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىش ۋە مەسچىت تازىلىقى ئەمگىكىگە قاتنىشىش قاتارلىق پائالىيەتلەرگە ئۇيۇشتۇرۇلدى. شۇنداقلا ئۆگىنىشكە ماسلاشتۇرۇپ، شىجياجۇاڭ شەھىرىدىكى مەسچىتلەر-

گە بېرىپ، پراكتىكا-ئۆگىنىش ئېلىپ بار-دى. يۇقىرىقىدەك پائالىيەتلەر ئارقىلىق كۇرسانتلارنىڭ نەزەر دائىرىسى ۋە پىكىر يو-لى كېڭىيىپ، ۋەتەننى سۆيۈش ۋە دىننى سۆيۈش ئېڭى ئۈستۈرۈلۈپ، بۇنىڭدىن كې-يىنكى خىزمىتىگە بولغان ئىشەنچىسى كۈچەيتىلدى.

مۇراسىم ئاخىرىدا، مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىڭ ئىسلام جەمئى-يىتىگە ۋەكالىتەن سۆزلەپ، كۇرسانتلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرگەنلىكىنى تەبرىكلەش بىلەن بىرۋاقىتتا، ئۇلارغا ئىلھام بېرىپ، ئۇلار-دىن كۈتىدىغان بىرقانچە ئۈمىدىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

مۇراسىم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، رەھبەرلەر ۋە كۇرسانتلار خاتىرە ئۈچۈن بىر-لىكتە سۈرەتكە چۈشتى.

(مەھمۇدى)

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋەزىپىدىكى دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەش مەركىزي بىناسى پۈتتى

1996-يىلى 11-ئاينىڭ 20-كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ۋە-زىپىدىكى دىنىي زاتلارنى تەربىيىلەش مەر-كىزىي بىناسى قەشقەر ساقىيە مەدرىسى ئور-نىدا قەد كۆتەردى.

بۇ يىل قەشقەر ۋىلايىتى قەدىمكى ساقى-يە مەدرىسى، ھازىرقى ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى دىنىي مەكتەپ ئورنىغا ۋەزىپىدىكى دىنىي زاتلارنى تەربىيە-لەش مەركىزىي بىناسى سېلىشنى تەستىقلى-غانىدى. قەشقەر شەھەرلىك چاسا قۇرۇلۇش شىركىتى 7-ئاينىڭ 28-كۈنى بۇ قۇرۇلۇشقا سان ۋە سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىش ئاساسىدا ئىش باشلاپ، 11-ئاينىڭ 20-كۈنى پۈتتۈ-رۈپ، ئىشلىتىشكە رەسمىي تاپشۇرۇپ بەردى.

بۇ قۇرۇلۇشقا يۇقىرى دەرىجىلىك كەسپىي تارماق 300 مىڭ يۈەن، ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 450 مىڭ يۈەن مەبلەغ چىقاردى.

مەكتەپ بىناسىنىڭ ئومۇمىي كۆلىمى 921 كۋادرات مېتىر، جەمئىي ئۈچ قەۋەت بولۇپ، ئۈچ سىنىپ، ئالتە ئىشخانا، سەك-كىز ياتاق ئۆيى، ئالتە ماشىنا ئۆيى، زامان-ۋى مونچا، مۇستەھەبخانا ۋە خالادىن تەركىب تاپتى، ماشىنا ئۆيى كىرا ماشىنىلىرىغا ئى-جارىگە بېرىلدى، بىنانىڭ ئىسسىتىش ئەس-لىھەلىرىمۇ تولۇق ئورنىتىلدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى ھازىر يەنە قەشقەر شەھىرىدە ۋىلايەتلىك ئىس-لام دىنى مەكتىپىنىڭ ئۇنىۋېرسال قۇرۇلۇ-شىنى سېلىش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق قىلماقتا.

(ياقۇپ ھاجى)

بايىنغولىن ئوبلاستى بويىچە دىنىي ساھەدىكىلەرنىڭ 2-قېتىملىق ”قوش بەشتە ياخشى“لارنى تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلدى

بايىنغولىن ئوبلاستىدىكى دىنىي ساھە-دىكىلەرنىڭ 2-قېتىملىق ”قوش بەشتە ياخ-شى“ لارنى تەقدىرلەش يىغىنى 1996-يىل 12-ئاينىڭ 24-كۈنى بايىنغولىن مېھمانخانى-سىدا داغدۇغىلىق ئېچىلدى. يىغىنغا ئوب-لاستىتىكى سەككىز ناھىيە، بىر شەھەردىكى

بىرلىك سەپ، دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ
باشلىقلىرى ۋە "بەشتە ياخشى دىنىي زات"،
"بەشتە ياخشى دىنىي پائالىيەت سورۇنى" ۋە-
كىللىرىدىن بولۇپ، 120 دىن ئوشۇق ئادەم
قاتناشتى. ئوبلاستلىق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن
شۇجىسى ئەخمەت قاسىم، ئوبلاستنىڭ مۇئا-
ۋىن باشلىقى ليۇ جىيۇڭ ۋە بەش چوڭ بەنزى-
نىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلىرى يە-
غىنغا قاتناشتى.

يولداش ئەخمەت قاسىم بۇ قېتىمقى يە-
غىندا سۆز قىلىپ، ئوبلاستىمىزدىكى دىنىي
ساھەدىكىلەرنىڭ ئۆتكەندىكى خىزمەتلىرىنى
مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە ئۇلارنىڭ ئەتىجىلىرىگە
يۇقىرى باھا بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە
ئوبلاستىمىزدىكى كەڭ دىنىي تەشكىلاتلار ۋە
دىنىي زاتلارنىڭ ۋەتەننى، دىنىنى سۆيۈش
ئەنئەنىسىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇپ، دى-
نىغا ئېتىقاد قىلغۇچى ئاممىنى ئىتتىپاقلاش-
تۇرۇپ، بىر نىيەت-بىر مەقسەتتە گۈزەل،
باي، مەدەنىيەتلىك، مۇقىم بولغان بايىنغو-
لىننى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈ-
رەش قىلىشىنى ئۈمىد قىلدى. ئاخىردا 51
"بەشتە ياخشى دىنىي زات"، 30 "بەشتە ياخ-
شى دىنىي پائالىيەت سورۇنى" ۋەكىللىرى
ماددىي بۇيۇملار بىلەن ئايرىم-ئايرىم ھالدا
مۇكاپاتلاندى.

يىغىندا يەنە بۈگۈر، قارا شەھەر، باغ-
راش قاتارلىق ناھىيىلەر تۈرلۈك تېمىلاردا
ئايرىم-ئايرىم تەجرىبە تونۇشتۇردى.

(ئەكبەر ئابلىمىت)

تۇرپان ۋىلايىتى دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى تىزىملاش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى

تۇرپان ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك
مۇناسىۋەتلىك تارماقلار پارتىيىنىڭ مىللىي،
دىنىي سىياسەتلىرىنى تەشۋىق قىلىش، ئىز-
چىللاشتۇرۇشنى چىڭ تۇتۇپ، گوۋۇيۈەن
دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ «دىنىي پائالى-
يەت سورۇنلىرىنى تىزىملاش چارىسى» نى
ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، ۋىلايەت تەۋەسى-
دىكى دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى تىزىملا-
ش ۋە گۇۋاھنامە تارقىتىش خىزمىتىگە يۇك-
سەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بەرگەچكە، بۇ ۋىلا-
يەتنىڭ تىزىملاش ۋە گۇۋاھنامە تارقىتىش
نىسبىتى 96.8 پىرسەنتكە يەتتى.

يېقىنقى بىر يىلدىن بۇيان ۋىلايەت ۋە
ھەرقايسى ناھىيە، شەھەرلەر دىنىي پائالى-
يەت سورۇنلىرىنى تىزىملاش، گۇۋاھنامە
تارقىتىش خىزمىتىنى مۇھىم خىزمەت سۈ-
پىتىدە چىڭ تۇتۇپ، قاتلاممۇقاتلام بۇ خىز-
مەتكە رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىلىرىنى
قۇرۇپ چىقتى. ۋىلايەتلىك، ناھىيە (شە-
ھەر) لىك بىرلىك سەپ ۋە مىللەتلەر- دىن
ئىشلىرى تارماقلىرى دىنىي زاتلار ۋە ئېتى-
قادچى ئاممىغا دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى
قانۇن بويىچە باشقۇرۇپ، تىزىملاش، گۇ-
ۋاھنامە تارقىتىش جەزمەن ئۆتەشكە تېگىش-
لىك قانۇنىي رەسمىيەت ئىكەنلىكىنى كەڭ
تۈردە تەشۋىق قىلىپ، ئاممىنىڭ بۇ خىزمەت-
كە بولغان تونۇشىنى ئۆستۈردى. ۋىلايەت،
ناھىيە (شەھەر) ۋە يېزا (بازارلار) تىزىملا-
ش خىزمىتى خادىملىرىنى ئۆگىنىش كۇرس-
لىرىغا تەشكىللەپ، 1158 ئادەم قېتىم تەر-
بىيىلىدى. تۈرلۈك سەپەرۋەرلىك ۋە سۆھ-

بەت يىغىنلىرىدىن 482 نۆۋەت ئېچىلىپ، قاتناشقان ئادەم 28مىڭ 865 ئادەم (قېتىم) غا يەتتى. مەسچىتلەردە «دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى باشقۇرۇش قائىدىسى»، «دې-موكراتىك مەسچىت باشقۇرۇش گورۇپپىسى-نىڭ مەسئۇلىيىتى»، «مەسچىتلەرنىڭ ما-لىيە باشقۇرۇش تۈزۈمى» ۋە «دىنىي زاتلار-نىڭ رۇخسەت سوراش تۈزۈمى» قاتارلىق بىر قاتار باشقۇرۇش تۈزۈملىرى ئورنىتىلدى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى.

ئۆتكەن يىلى 10-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ۋىلايەت بويىچە شەرتى توشقان 898 مەسچىت-نى تىزىمغا ئېلىپ، ئۇلارغا «دىنىي پائالى-يەت سورۇنلىرىنى تىزىمغا ئېلىش گۇۋاھنا-مىسى» تارقىتىپ بېرىلدى. گۇۋاھنامە تار-قىتىپ بېرىلگەن مەسچىتلەر ئىچىدە 711 نە-پەر ئىمام، 158 نەپەر دېموكراتىك مەسچىت باشقۇرۇش گورۇپپىسى ئەزاسى قانۇن ۋە-كىللىكىنى ئۈستىگە ئالدى. تىزىملاش خىز-مىتى جەريانىدا بۇ مەسچىتلەرنىڭ دېموكرا-تىك مەسچىت باشقۇرۇش گورۇپپىسى تولۇق-لاندى ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈلدى. ھازىر ۋىلا-يەت بويىچە مەسچىتلەرنىڭ 56 مىڭ يۈەن مەبلىغى، 2242 ئېغىز ئۆيى، 3925 پارچە گىلەم، 7860 پارچە يۇڭ ئەديىال، 10مىڭ 775 پارچە تېۋىتلىك گىلەم، 8164 پارچە كىگىز، 46مو باغ ئورمىنى بارلىقى ئېنىقدا-لاپ چىقىلدى. ناھىيە (شەھەر) لەردىكى ھەرقايسى يېزا (بازار) لار بۇ قېتىمقى تى-زىملاش خىزمىتىگە بىرلەشتۈرۈپ، "بەشتە ياخشى" 112 مەسچىت ۋە "بەشتە ياخشى" 170 نەپەر دىنىي زاتنى باھالاپ چىقىپ مۇكاپاتلىدى.

(شاھمەردان)

سانجى ئوبلاستىدا دىنىي خىزمەتتىكى ئىلغار ئورۇن ۋە "بەشتە ياخشى"مەسچىت، دىنىي سورۇنلار مۇكاپاتلاندى

پارتىيىنىڭ مىللىي-دىنىي سىياسەتلى-رىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، سانجى خۇيزۇ ئاپتو-نوم ئوبلاستى دىنىي خىزمەتلەرنى قانۇن بو-يىچە ياخشى ئىشلەپ، دىنىي سورۇنلارنى ياخشى باشقۇردى. نەتىجىدە كۆپلىگەن ئىلغار ئورۇن ۋە شەخسلەر بارلىققا كەلدى.

نەتىجىلەرنى تېخىمۇ يۇكسەلدۈرۈش، ئىلغارلار ئارقىلىق كەينىدىكىلەرنى يېتەك-لەش ئۈچۈن ئوبلاستلىق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمى بىلەن ئوبلاستلىق دىن ئىشلى-رى ئىدارىسى ئۆتكەن يىلى 11-ئاينىڭ ئاخى-رىدا ئوبلاست بويىچە، دىنىي خىزمەت ۋە دى-نىي سورۇنلاردىكى ئىلغار ئورۇن ۋە شەخس-لەرنى تەقدىرلەپ مۇكاپاتلاش يىغىنى ئاچتى. يىغىندا 1991-يىلى ئېچىلغان ئوبلاست بويى-چە تۇنجى قېتىملىق "بەشتە ياخشى ئورۇن" ۋە "بەشتە ياخشى دىنىي زات"لار مۇكاپاتلاش يىغىنىدىن بۇيانقى بەش يىللىق خىزمەت ئەستايىدىل يەكۈنلىنىپ، نەتىجىلەر مۇئەي-يەنلەشتۈرۈلدى ۋە بۇندىن كېيىنكى خىزمەت ۋەزىپىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. دىنىي سو-رۇنلارنى تىزىملاپ رەتكە سېلىش خىزمەتلى-رىدە كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن فۇكاڭ، جىمسار، مىچۈەن، سانجى قاتارلىق ناھىيە، شەھەرلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىلىرى، مىچۈەن ناھىيىسى-نىڭ گۇمۇدى بازىرىغا قاراشلىق شىسەنخۇ

كەنت مەسچىتى، مورى قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ دانەنگۇ ئۆزبېك يېزىسىغا قاراشلىق دانەنگۇ قازاق مەسچىتى، گۇچۇڭ ناھىيىسىنىڭ كارىز يېزىسىدىكى 3-كەنت مەسچىتى قاتارلىق ”بەشتە ياخشى“ 30 دىنىي سورۇن، ما جېڭجۇڭ دامولla ھاجى، ئەبەيدۇللا قارىي ھاجى قاتارلىق 28 ”بەشتە ياخشى“ دىنىي زات ۋە تۇرسۇن نامەت، ما دې قاتارلىق 12 نەپەر مەسچىتنى دېموكراتىك باشقۇرۇش ھەيئىتى تەقدىرنامە ۋە ماددىي بۇيۇملار بىلەن مۇكاپاتلاندى. يىغىن جەريانىدا ھەر مىللەت ۋەكىللىرى مىچۈەن ناھىيىسىنىڭ گۇمۇدى بازىرىغا قاراشلىق شىسەنخۇ كەنت مەسچىتىنى ۋە مەسچىت باشقۇرغان كارخانىلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. مەسچىتنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامداش، كارخانا قۇرۇش ۋە باشقۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئۆگەندى، شۇنداقلا، بۇ مەسچىتنىڭ ئۆزىگە تەۋە بوش يەرلەرگە قەۋەتلىك بىنا سېلىپ، ئۇنى 24 ئائىلىگە ئىجارىگە بېرىش ئارقىلىق كىرىم قىلغان، يېمەكلىكلەر زاۋۇتى قۇرۇپ، يېزا-شەھەر ئاھالىلىرىنى يېمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلىگەن، قاتتىق كەلكۈن ئاپىتىگە ئۇچرىغان فۇكاڭ خەلقىغە ئىككى مىڭ يۈەن ئىئانە قىلغان، ئۆز ئىشىغا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن ساقچىلاردىن بەش يۈز يۈەن پۇل ۋە نۇرغۇن ماددىي ئەشيالار بىلەن ھال سورىغان ئىش ئىزلىرىدىن چوڭقۇر تەسىرلەندى.

(ئابلىمىت قۇربان ھاجى)

ئاقسۇ كونا شەھەر ناھىيىسى پارتىيىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى

ئاقسۇ كونا شەھەر ناھىيىسى يېقىنقى بىرقانچە يىلدىن بۇيان ھۆكۈمەتنىڭ دىنىي سىياسىتى ۋە مۇناسىۋەتلىك نىزام-بەلگىلىمىلىرىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

ناھىيىدە 13 كىشىدىن تەركىب تاپقان مىللىي، دىنىي خىزمەت رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. ناھىيە تەۋەسىدىكى 20 يېزا-مەيدانلاردىمۇ 134 نەپەر كىشىدىن ۋە 136 كەنت-مەھەللىدە 482 كىشىدىن تەركىب تاپقان دىنىي ئىشلارنى باشقۇرۇش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى. 354 مەسچىتتە دېموكراتىك مەسچىت باشقۇرۇش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئەزالىرى 1221گە يەتتى. دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرى ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈپ تىزىملىنىپ، ئارخىپ تۇرغۇزۇپ، 354 مەسچىت-خانىقاغا دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىش گۇۋاھنامىسى، 354 كىشىگە قانۇنىي ۋەكىللىك گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى. دىنىي زاتلارنىڭ ناھىيىدە ھەپتىدە بىر كۈن، يېزىلاردا ئايدا بىر قېتىم مۇقىم ھالدىكى كوللېكتىپ ئۆگىنىش تۈزۈمى يولغا قويۇلدى. بۇنىڭ بىلەن دىنىي زاتلار ئارىسىدا ياخشى ئىش، ياخشى ئادەملەر كۆپلەپ بارلىققا كەلدى. ناھىيە بويىچە دىنىي ئىشلار ساھەسىدە ”قوش بەشتە ياخشى“لارنى

باھالاپ تەقدىرلەش پائالىيىتى چوڭقۇر قانات يايدۇرۇلۇپ، 46 مەسچىت، 98 نەپەر دىنىي زات ”بەشتە ياخشى“ بولۇپ باھالىنىپ، ناھىيە ۋە يېزا، مەيدانلار تەرىپىدىن تەقدىرلىنىپ مۇكاپاتلاندى. ناھىيە بازىرىدىكى ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، چوڭ خانىقانىڭ خاتىپى ئالىم قارىي ھاجىم باشچىلىقىدىكى دىنىي زاتلار 1996-يىلى قىش كىرگەندىن كېيىن مەسچىت جامائەتلىرىنى يېتەكلەپ، خالىسانە 5546يۈەن نەق پۇل، 1025 كىلوگرام ئۇن، 135 كىلوگرام قوي گۆشى، 16 توننا كۆمۈر، 800 يۇرۇش ھەر خىل كىيىم-كېچەك، 45 مېتر رەخت ۋە 260 دانە زاسۇي، كاللا-پاقالچەك تەييارلاپ ”بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە“ ۋە قېرى، ئاجىز، مېيىپلارنى، نامرات ئائىلىلەرنى يوقلاپ، ھال سوراپ، ئۇلارغا مېھىر-شەپقەت يەتكۈزدى.

ھازىر بۇ ناھىيە 1996-يىللىق خىزمەتلەرنى خۇلاسىلاپ، 1997-يىللىق خىزمەتلەرنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن زور تىرىشچانلىق كۆرسەتمەكتە.

(دايىم داۋۇت)

قورغاس ناھىيىلىك ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەركىزىدە تۇنجى قارار تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈردى

ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئەخلاقلىق ۋە بىلىملىك دىنىي ئىزباسارلارنى يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە، قورغاس ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى 1993-يىلى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن ئۇيغۇر، خۇيزۇ، قازاق، دۇڭشياڭ مىللىتىدىن، مەلۇم پەننىي بىلىم سەۋىيىسىگە ئىگە بولغان ئاتمىش نەپەر ياشنى ئىمتىھان ئارقىلىق قوبۇل قىلىپ، 11-ئاينىڭ 6-كۈنى بەش نۇقتىغا بۆلۈپ تەسىس قىلىنغان ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەركىزىدە ئوقۇش باشلىۋەتكەندى.

مەكتەپنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشى جەھەتتە، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەركىزىنىڭ مەسئۇللۇقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالدى. كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ كۆرسىتىشى ۋە قوللىشى، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ تەستىقلاپ بېكىتىشى ئارقىلىق بىلىملىك مۇدەررىسلەر سەپلەندى. ئوقۇتۇش مەركىزى قۇرۇلۇشى بىلەن تەڭ ئون ماددىلىق باشقۇرۇش تۈزۈمى بېكىتىلدى. قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلار دىنىي بىلىم سەۋىيىسىگە ئاساسەن پەرقلىق ھالدا سىنىپلارغا ئايرىلىپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا «تەپسىر جالالى»، «مىشكات»، «ھىدايەتۇل نەھۋى» «تەسھىلۇل زورۇزى»، «بىدان سەرپ»، «ئەقائىد كىتاب»، «مۇختەسەر باقائى»، «ئىبادە ئىسلامىيە» «تەجۋىد قىرائەت» قاتارلىق دەرسلەر تەسىس قىلىندى.

ئۈچ يىللىق ئوقۇش-ئوقۇتۇش جەريانىدا مۇدەررىسلەرنىڭ ئەستايىدىل، قېتىقىنىپ ئۆگىتىشى، تالىپلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ، جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئۆگىنىشى بىلەن ياخشى نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. تالىپلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقىغا ئىلھام بېرىش يۈزىسىدىن،ھەر مەۋسۇمدە بىر قېتىم

سىناق ئىمتىھانى ئېلىنىپ، نەتىجىسى ياخ-
شى بولغانلارنى مۇكاپاتلاش يولغا قويۇلدى.
ئۈچ يىل جەريانىدا تالىپلار ئۆگىنىش، ئەخ-
لاق، تەشكىلىي تۈزۈم ۋە تۇرمۇش جەھەتلەر-
دىن كۆپ قېتىم ئومۇميۈزلۈك باھالىنىپ،
ئىلغارلار تەقدىرلەندى.

ھەر يىلى بىر نۆۋەت ئاتا-ئانىلار سۆھ-
بەت يىغىنى چاقىرىلىپ، ئۇلاردىن پىكىر
ئېلىنىپ، ئوقۇتۇش خىزمىتىگە يېقىندىن
ماسلىشىش قولغا كەلتۈرۈلدى.

دىنىي ئوقۇتۇش ئورنىنىڭ تەستىقلى-
نىپ تەسىس قىلىنىشى ناھىيە تارىخىدا تۇن-
جى قېتىم بولغاچقا، ھەر مىللەت مۇسۇلما-
لىرىنىڭ قىزغىن قوللىشىغا ۋە ياردىمىگە
ئېرىشتى. ئۈچ يىل ئىچىدە ئاممىدىن ئۆز
ئىختىيارىيلىقى بىلەن 400 مىڭ يۈەندىن
ئارتۇق ئىئانە توپلىنىپ، مىڭ كۇۋادرات
مېتىر كېلىدىغان ئۈچ قەۋەتلىك ئوقۇتۇش بى-
ناسى سېلىنىپ، ئاساسىي جەھەتتىن پۈتتى.

ناھىيىلىك پارتكومۇ ئاممىنىڭ قىز-
غىنلىقىغا مەدەت بېرىش يۈزىسىدىن مىڭ
يۈەن ئاجرىتىپ، ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەر-
كىزىگە ھەدىيە قىلدى.

ئوقۇتۇش بىناسى جايلاشقان ئورۇن—
لەڭگەر يېزىلىق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى
ئوقۇتۇش مەركىزىگە يەر ئاجرىتىپ بەردى ۋە
ئىسسىنىش شارائىتى يارىتىپ بەردى. يەر-
لىك مۇسۇلمانلار كالا، قوي، ئاشلىق، ماي
ئىئانە قىلدى. يەرلىك بىلەن قوشنا بولغان
شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىڭتۇە-
نى 4-دىۋىزىيىسى ماددىي جەھەتتىن زور يار-
دەم كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇلارغا قاراشلىق
ھەرقايسى تۈەن-مەيدانلاردىن ئەۋەتىلگەن مۇ-
سۇلمان پەرزەنتلىرى ۋەكالىتەن تەربىيىلەپ
بېرىلدى.

رەھبەرلىكنىڭ قوللىشى، مۇدەررىس-
لەرنىڭ قېتىقىنىپ ئەجىر سىڭدۈرۈشى، تا-
لىپلارنىڭ جاپاغا چىداپ ئۆگىنىشى نەتىجى-
سىدە، دەرس ئۆزلىشىش نىسبىتى 85 پىر-
سەنتكە يېتىپ، تالىپلارنىڭ ھەممىسى دېگۈ-
دەك بىرەر مەسچىتنىڭ ئىمامەتچىلىكىنى
ئۈستىگە ئېلىش لاياقىتىگە ئىگە بولدى.

1996-يىلى 12-ئاينىڭ 26-كۈنى تۇن-
جى قارارلىق تالىپلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش
مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش
گۇۋاھنامىسى تارقىتىپ بېرىلدى. مۇرا-
سىمغا ئىلى ۋىلايىتىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئو-
رۇنلارنىڭ مەسئۇللىرى، بىڭتۈەن 4-دىۋى-
زىيىنىڭ مەسئۇللىرى، ناھىيىلىك پارتكوم
ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇللىرى، ناھى-
يىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرى،
ئاممىنىڭ ۋەكىلى، ئاتا-ئانىلار ۋەكىلى ۋە
تالىپلار بولۇپ يۈزدىن ئارتۇق كىشى قاتناش-
تى. يىغىن داغدۇغىلىق ئېچىلىپ، ئو-
قۇش-ئوقۇتۇش جەھەتتە كۆپ ئەجىر سىڭ-
دۈرگەن مۇدەررىس ۋە تالىپلاردىن ئون كى-
شى مۇكاپاتلاندى.

(ئۆمەر مافاڭ)

بۇ ژۇرنالدىكى بىر قىسىم ماقالىلەرنىڭ تەرجىمە-تەھرىرلىكىنى
شەمشىدىن ھاجى، رىشت ۋاھىدى ۋە ئەنۋەر مۇھەممەتلەر ئىشلىدى.

قەشقەر ۋىلايىتى 1997-يىللىق «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى

قەشقەر ۋىلايىتى 1997-يىللىق «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ئوڭۇشلۇق ئىشلەپ، ياخشى ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلدى.

بۇ ۋىلايەت ئالدى بىلەن ئۆتكەن يىللىق مۇشتەرى قوبۇل قىلىش كۆرسەتكۈچى ئاساسىدا 1996-يىل 10-ئايدا مەخسۇس ھۆججەت تارقىتىپ، 1997-يىللىق مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇدى. ھەرقايسى ناھىيە (شەھەر) لەر ئۆزىگە چۈشۈرۈلگەن كۆرسەتكۈچ بويىچە تۇرمۇش پۇلى ئالىدىغان دىنىي زاتلار، جۈمە مەسچىتلىرىنىڭ خاتىپلىرى، جۈمە، باندات مەسچىتلىرى بىر نۇسخا مۇشتەرى بولۇش، كەسپىي تارماق كادىرلىرى بىر نۇسخا مۇشتەرى بولۇش ۋە جەمئىيەتتىن مۇشتەرى قوبۇل قىلىش ئارقىلىق 12-ئاينىڭ 20-كۈنىگىچە جەمئىي يەتتە مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق مۇشتەرى قوبۇل قىلىپ، بۇلتۇرقىدىن مىڭ نۇسخا ئاشۇرۇپ ئورۇنلىدى. نۆۋەتتە بۇ ژۇرنال قەشقەر ۋىلايىتىدە كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى قىزغىن مۇشتەرى بولىدىغان ھەم سۆيۈپ ئوقۇيدىغان ژۇرنال بولۇپ قالدى.

(ياقۇپ ھاجى)

ئاقسۇ ۋىلايىتىدە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى توپلاش خىزمىتى ياخشى ئىشلەنمەكتە

ئاقسۇ ۋىلايەتلىك مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى باشقارمىسى ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى توپلاش ۋە ئۇنى تارقىتىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاپتونوم رايون بويىچە مۇشتەرى توپلاش خىزمىتىنى يېقىندىن قوللاپ، ئاقسۇ ۋىلايىتىگە قاراشلىق ھەرقايسى ناھىيە (شەھەر) لەرگە مەخسۇس ئۇقتۇرۇش تارقاتقاندى، بۇنىڭغا ئۇلاپلا تۇرلۇك پۇرسەتلەردىن پايدىلىنىپ، ئۇقتۇرۇشنىڭ ئەمەلىيلىشىش ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈرۈپ تۇردى. شۇنىڭدىن بۇيان ھەرقايسى ناھىيە (شەھەر) لەردىكى مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى ئىدارىسى، ئىسلام جەمئىيەتلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ چىڭ تۇتۇپ ئىشلىشى بىلەن ژۇرنالنىڭ 1996-يىللىق سانىغا تۆت مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق مۇشتەرى توپلانغانىدى، 1997-يىلىغا قارىتا ئالتە مىڭ نۇسخىدىن ئارتۇق مۇشتەرى توپلاندى. بۇنىڭ ئىچىدە ئاقسۇ كونىشەھەر، باي، شايار قاتارلىق ناھىيىلەرنىڭ مۇشتەرى سانى نىسبەتەن كۆپ بولدى.

بۇ ژۇرنال ھازىر ئامما تەرىپىدىن قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشمەكتە، جايلار بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ كۆپ مۇشتەرى توپلاشقا تىرىشماقتا.

(ۋىلايەتلىك مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى باشقارمىسى.)

پىچان ناھىيىسىدىكى كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا ئاكتىپ مۇشتەرى بولماقتا

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچە نەشرى 1996-يىلى ئىككىنچى قېتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان پىچان ناھىيىسىدىكى كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئىنتايىن خۇشال بولدى ۋە بۇ ژۇرنالنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

1996-يىلى ژۇرنالنىڭ 1-سانى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، بۇ ژۇرنالغا 1500 مۇشتەرى توپلانغانىدى. مۇشتەرىلەر 1-سانىدىكى ئىسلام دىنىغا ئائىت مول مەزمۇنلۇق بىلىملەردىن بەھرىلىنىپ ناھايىتى زوقلاندى، ژۇرنالنىڭ 2-، 3-سانى كەلگەندىن كېيىن مۇشتەرىلەر تېخىمۇ كۆپىيىپ 2500 گە يەتتى.

بۇلتۇر يىل ئاخىرىدا ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى توپلاش خىزمىتىگە مەخسۇس بىر كىشىنى باشتىن ئاخىر مەسئۇل قىلدى ھەمدە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئەزالىرى بۇ ژۇرنالغا باشلامچىلىق بىلەن مۇشتەرى بولدى. ھەر-قايسى مەسچىتلەردىكى ئاخۇن، خاتىپ، ئىماملار ھەرقايسى يېزا-بازاردىكى مىللىي، دىنىي ئىشلارغا مەسئۇل كادىرلارنىڭ مەسئۇللۇقىدا مۇشتەرى توپلاشقا بىۋاستە قول سېلىپ ئىشلىدى.

پىچان ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى رەجەپ ئاخۇن ھاجىم ئۆزى مىڭ مۇشتەرى توپلىدى، مۇئاۋىن رەئىس ئابدۇرەقىپ داموللا ھاجىم ئۈچ يۈز مۇشتەرى توپلىدى ھەمدە تەشۋىقات خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىغا بۇ ژۇرنالنىڭ ھەقىقەتەن كەڭ دىنىي زاتلار ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆگىنىش باغچىسى، مەدەنىيەت، ئۇچۇر ئالماشتۇرۇشنىڭ كەڭ سەھنىسى، ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنى تونۇتۇپ ئىتتىپاقلىق، دوستلۇق ۋە گۈللىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈشنىڭ ياخشى تەشۋىقاتچىسى ئىكەنلىكىنى تونۇتتى.

ھازىر بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇش جەريانىدا ناھىيە، يېزا-بازار ۋە مەسچىتلەر ئارا بىرقەدەر مۇكەممەل بولغان بىر تور شەكىللىنىپ، بۇ ژۇرنالنىڭ مۇشتەرىلىرى ئۈچ مىڭدىن ئاشتى.

(ئەمەت ئېزىز، غوپۇر مەتنىياز)

ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىسىدە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتى چىڭ تۇتۇلدى

ئۇيغۇرچە «جۇڭگوچە مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى قايتا نەشر قىلىنغاندىن كېيىن،

ئاقسۇ كونىشەھەر ناھىيىسى ئۆتكەن يىلى بۇ ژۇرنالغا بىر تۈركۈم مۇشتەرى قوبۇل قىلىپ، كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇش قىزغىنلىقى ئاشقانىدى.

ناھىيىلىك مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى ئىدارىسى بىلەن ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى بۇ ژۇرنالنىڭ 1997-يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى بالدۇر ئورۇنلاشتۇرۇپ. ناھىيىدىكى بارلىق مەسچىت-خانىقالار، ئىمام-مەزىنلەر ۋە باشقا كەڭ مۇسۇلمانلارنى بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولۇشقا سەپەرۋەر قىلدى. نەتىجىدە بۇ ژۇرنالنى كۆرۈپ زوقلانغان ئاما كۆپلەپ مۇشتەرى بولۇشنى قىزغىنلىق بىلەن تەلەپ قىلدى ھەم مۇشتەرى بولۇش پۇلىنى بەس-بەستە تاپشۇردى، شۇنداق قىلىپ «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1997-يىللىق سانلىرىغا جەمئىي 1200 مۇشتەرى قوبۇل قىلىنىپ، ۋىلايەت چۈشۈرگەن ۋەزىپە ئاشۇرۇپ ئورۇنلىنىپ، مۇشتەرى قوبۇل قىلىش جەھەتتە ۋىلايەت بويىچە ئالدىنقى ئورۇندىكى ناھىيىلەر قاتارىغا ئۆتتى.

(دايىم داۋۇت)

ژۇرنىلىمىزغا ماقالە ئەۋەتكۈچىلەر سەمىگە

ژۇرنىلىمىز ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن بىر يىلدىن بۇيان، كۆپلىگەن ژۇرنىلىمىز زوقمەنلىرى ژۇرنىلىمىزنى ئاكتىپ قوللاپ، ئۈزلۈكسىز تۈردە مۇناسىۋەتلىك ماقالىلەرنى ئەۋەتىپ تۇردى، بۇ ماقالىلەرنىڭ بىر قىسمىنى ئىشلەتكەن بولساقمۇ، يەنە بىرمۇنچە ماقالىلەر ئەسلىدىكى تەلەپكە ئانچە لايىق كەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئىشلىتەلمىدۇق.شۇ مۇناسىۋەت بىلەن تۆۋەندە بۇ جەھەتتىكى بەزى تەلەپلەرنى قايتىدىن ئاپتورلار سەمىگە سېلىپ ئۆتمەكچىمىز:

بىرىنچى، قوبۇل قىلىنىدىغان ماقالە مەزمۇنى

1. ھەرقايسى جايلارنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالى.

2. ئىسلام ئەقىدىلىرى، دىنىي ئەھكاملار، شەرىئەت، دىنىي كىتابلار، ۋەز-تەبلىغ، ئىسلام دىنى تارىخى (جۈملىدىن يەرلىك ئىسلام دىنى تارىخى) ۋە مەدەنىيىتى قاتارلىقلارغا دائىر مەزمۇنلار ۋە تەتقىقات ماتېرىياللىرى.

3. مەشھۇر مەسچىت-مەدرىسلەر، ئىسلام دىنىغا ئائىت مەدەنىي يادىكارلىقلار ۋە ئاسارئەتىقىلەر.

4. مەشھۇر مۇسۇلمان ئالىم-ئۆلىمالىرىمىز ۋە ئۇلارنىڭ ئىلمىي، دىنىي، ئىجتىمائىي تۆھپىلىرى.

5. ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئىجتىمائىي تەشەببۇسلىرى، ئەخلاق-پەزىلەت نۇقتىئىنەزەرلىرىنىڭ مۇسۇلمان مىللەتلەرنىڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، ئۆرپ-ئادەت، ئەخلاق-پەزىلەت قاتارلىق تۇرمۇشلىرىغا بولغان تەسىرى.

6. مۇسۇلمانلار ئاممىسى ۋە دىنىي زاتلارنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا قوشقان تۆھپىلىرى.

7. ئىسلام جەمئىيەتلىرى پائالىيەتلىرى، مۇسۇلمانلار ئاممىسى ۋە دىنىي زاتلارغا

مۇناسىۋەتلىك پائالىيەتلەر.

8. ھەرقايسى ئەللەر مۇسۇلمانلىرى بىلەن بولغان دوستانە بېرىش-كېلىشلەر.

9. «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرى، ھەدىس شەرىپلەر پۈتۈلگەن ۋە ئىسلام دىنىنىڭ ئىسىل ئىجتىمائىي تەشەببۇس، ئەخلاق-پەزىلەتكە دائىر ھېكمەتلەر، ماقال-تەمسىللەر ئىپادىلەنگەن ھەر خىل نۇسخىدىكى ھۆسن خەتلەر.

10. ژۇرنىلىمىز مەزمۇنلىرىغا ماس كېلىدىغان رەڭلىك ۋە رەڭسىز سۈرەت ھەم سىزما رەسىملەر.

ئىككىنچى، ماقالە توغرىسىدىكى تەلەپلەر

1. ژۇرنىلىمىز جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ دۆلەت ئىچى ۋە خەلقئارادا ئاشكارا تارقىتىلىدىغان ئۇنىۋېرسال ئىسلام ژۇرنىلى بولۇپ، مۇناسىۋەتلىك ئومۇمىي خەۋەرلەردىن باشقا، پەقەت ئىسلام دىنىغا ۋە مۇسۇلمانلارغا دائىر ماقالىلەرنى قوبۇل قىلىدۇ، ژۇرنىلىمىز سەھىپىسى چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ ساھەگە ئانچە مۇناسىۋەتى بولمىغان ماقالىلەر قوبۇل قىلىنمايدۇ.

2. ئىسلام ئەقىدىلىرىگە ۋە ئىسلام تەتقىقاتىغا دائىر ماقالىلەردە، ھەرگىز بىرمۇنچە مەسىلىلەر يۈزە ئىزاھلانغان بولماستىن، چوقۇم مەلۇم بىر مەسىلە چوڭقۇر، ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىنغان بولۇشى، «قۇرئان كەرىم»، ھەدىس شەرىپ ۋە تەپسىرلەردىن نەقىل ئېلىپ دەلىللەنگەن بولۇشى، نەقىل ئېلىنغان كىتاب ۋە نەقىل ئورنى ئېنىق ئەسكەرتىلگەن بولۇشى لازىم. تاپشۇرۇۋېلىنغاندىن كېيىن، زۆرۈر تېپىلسا، نوپۇزلۇق دىنىي ئالىم-ئۆلىمالارنىڭ نەزەرىدىن ئۆتكۈزۈپ، تەقرىز يازدۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنىدۇ.

3. تەرجىمە ماقالىلىرىنى ئومۇمەن ئۆزىمىز ئورۇنلاشتۇرىمىز. تەكرار تەرجىمە قىلىنىپ، بىھۇدە مېھنەت بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، تەرجىمە ماقالە ئەۋەتىش ئارزۇسىدىكى ئاپتورلارنىڭ ئالدى بىلەن تەھرىر بۆلۈمىمىز بىلەن ئالاقىلىشىپ، ماقۇللۇقنى ئالغاندىن كېيىن تەرجىمە قىلىشىنى، تەرجىمە ماقالىسى بىلەن ئەسلى يېزىقتىكى ماقالىنى قوشۇپ ئەۋەتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

4. ماقالە، ھۆسن خەت، ماقال-تەمسىللەرنىڭ ئەسلى قول يازما نۇسخىسى ئەۋەتىلىشى كېرەك، نۇسخىئالغۇدا كۆپەيتىپ بېسىپ، ئەۋەتىلگەن نۇسخىسى ژۇرنالدا ئىشلىتىلمەيدۇ.

5. بىر ماقالىنى ئىككى ئورۇنغا ئەۋەتىشكە بولمايدۇ، ئەۋەتىلگەن ماقالىلەر، ژۇرنالدا ئىشلىتىلگەن-ئىشلىتىلمىگەنلىكىدىن قەتئىينەزەر، ئومۇمەن ئىگىسىگە قايتۇرۇلمايدۇ، شۇڭا، بىر نۇسخىنى ئۆز يېنىدا ساقلاپ قېلىشى لازىم.

6. ئەۋەتىلىدىغان چوڭراق ماقالىلەر ئادەتتە ژۇرنىلىمىزدا تۆت بەتتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى، ماقالە قەغىزىگە مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇپ ئېنىق يېزىلىشى، ئىملاسى توغرا، تىنىش بەلگىلىرى ئوچۇق بولۇشى لازىم.

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى.

ژۇرنىلىمىز ئىئانىچىلىرىغا تەشەككۇر

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى قايتا ئەسلىگە كەلتۇرۇلگەندىن كېيىن، ژۇرنالدىن بەھرىمەن بولغان بىر قىسىم دىنىي قېرىنداشلار، ژۇرنىلىمىز زوقمەنلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ئۇزلۇكسىز تۇردە ئۆز ئىختىيارى بىلەن خالىسانە ئىئانە ئەۋەتىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ژۇرنالنى قوللايدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى. ژۇرنىلىمىز تەھرىر بۆلۈمى ئۇلارغا مىڭ مەرتىۋە تەشەككۇر ئېيتىدۇ.

ئاللاتائالا ئۇلارغا ئىككى ئالەملىك بەخت-سائادەت ئاتا قىلغاي. ئامىن!

ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئىسىم شەرىپى:

1. بېيجىڭ شەھىرىدىن: تۇرسۇن رەھىم 20يۈەن.
2. ئۇرۇمچى شەھىرىدىن: خالىس ئىئانىچى 500يۈەن.
3. ئۇرۇمچى شەھىرىدىن: خوجائابدۇللا قارىي ھاجى 115يۈەن.
4. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىن: خاسىيەت 50يۈەن.
5. ئۇرۇمچى شەھىرىدىن: دەريا ھەسەن 21يۈەن.
6. قاراماي شەھىرى مايتاغ رايونىدىن: رەۋشخان ھاجى 100يۈەن.
7. غۇلجا ناھىيىسىدىن: ئۆمەرجان مۇسا 50 يۈەن.
8. شايار ناھىيىسىدىن: ئۆمەر قادىر 100يۈەن.
9. ئۇچتۇرپان ناھىيىسىدىن: مۇھەممەد سالىھ قارىي ھاجى 100يۈەن.
10. مەكىت ناھىيىسىدىن: بۈۋى ھەجەر ئەمەت 100يۈەن.
11. پوسكام ناھىيە كۆيۋاغ نېفىت شىركىتىدىن: تۇنىساگۇل 50يۈەن.
12. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن: ھاجى ئابدۇرېھىم ئىمىن 51يۈەن.
13. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن: مالىك مىيان 69يۈەن.
14. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدىن: شەمشىنۇرھۇشۇر 50يۈەن.
15. چەرچەن ناھىيىسىدىن: ئابلەت قارىي 50يۈەن.

ئىئانە قىلغۇچىلار ئىئانىسىنى «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىگە بىۋاسىتە ئەۋەتسە بولىدۇ، ئىسلام جەمئىيەتلىرى ياكى ئىشەنچلىك شەخسلەر ئارقىلىق توپلاپ يوللاپ بەرسىمۇ بولىدۇ. ئىئانىنى تاپشۇرۇۋالغان ھامان تاپشۇرۇۋېلىش ھۆججىتى ئەۋەتىپ بېرىلىدۇ، ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئىسىم-فامىلىسى ۋە ئىئانە قىلغان پۇلىنىڭ سانى ژۇرنالدا ئاشكارا ئېلان قىلىنىدۇ ۋە ئۇلارغا ئىسمى چىققان ژۇرنال ئەۋەتىپ بېرىلىدۇ. مىڭ يۈەن ۋە ئۇنىڭدىن ئارتۇق ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئىسىم شەرىپى ژۇرنىلىمىزنىڭ ئاخىرقى بېتىدىكى "شەرەپلىك مۇشتەرىلەر" سەھىپىسىدىن بىر يىلغىچە ئورۇن ئالىدۇ ۋە بىر يىللىق ژۇرنال ئەۋەتىپ بېرىلىدۇ. شۇڭا ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئۆزىنىڭ تەپسىلىي ئادرېسى ۋە پوچتا نومۇرىنى يېزىپ ئەۋەتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى.

بايىنغولىن ئوبلاستى رەھبەرلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك مەسئۇللار ئوبلاست بويىچە ”قوش بەشتە ياخشى“دىنىي زاتلار ۋە ۋەكىللەر بىلەن بىللە خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى.

تاللانغان خوشخەتلەر

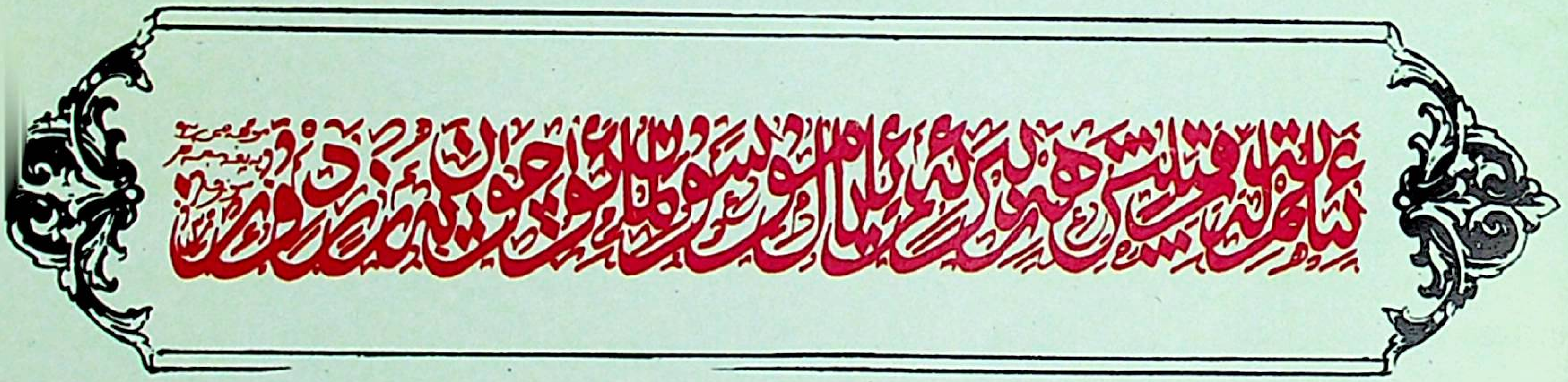

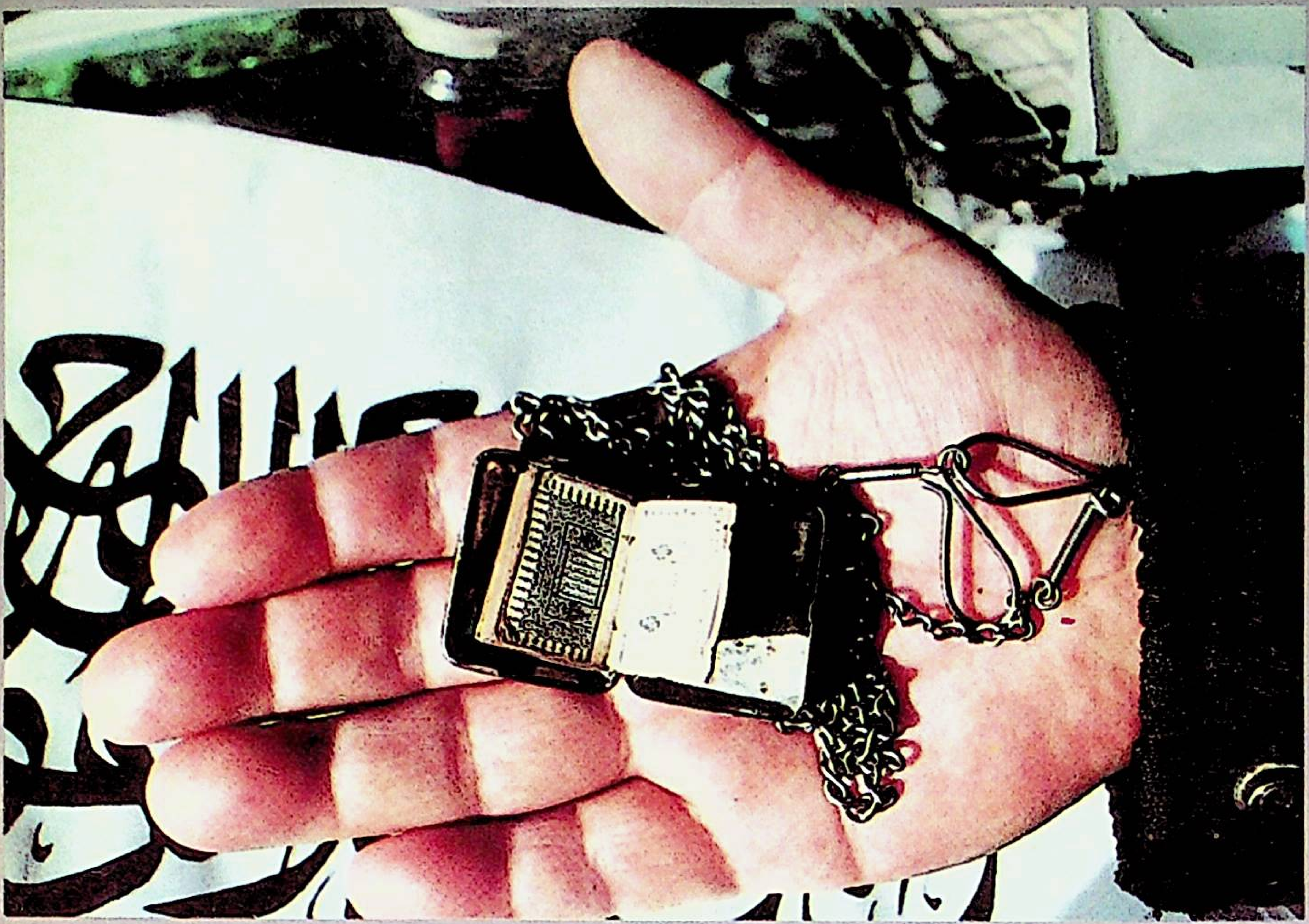

تۇمار قۇرئان

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1996-يىللىق 2-سانىدا «دۇنيادىكى ئەڭ كىچىك «قۇرئان كەرىم» دېگەن ماۋزۇدا دۇنيادا ئەڭ كىچىك «قۇرئان كەرىم» دەپ نام ئالغان بىرقانچە كىچىك قۇرئاننى تونۇشتۇرغان ۋە ئاخىرىدا ھازىرغىچە بايقالغان ئەڭ كىچىك «قۇرئان كەرىم» جۇڭگونىڭ نەنجىڭ شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق 92 ياشلىق خويزۇ بوۋاي ۋۇ بىگوڭ 1933-يىلى قەشقەردە قولغان چۈشۈرۈپ بۈگۈنگىچە ساقلاپ كېلىۋاتقان، ئېغىرلىقى 5.2 گرام، ئۇزۇنلۇقى 2.75 سانتىمېتىر، كەڭلىكى 2.1 سانتىمېتىر، قېلىنلىقى 1 سانتىمېتىر كېلىدىغان «قۇرئان كەرىم» ئىكەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر بەرگەنىدۇق. يېقىندا، خوتەن ۋىلايىتى قارىقاش ناھىيىسىدىكى چىش دوختۇرى يۇسۇپجان ئابدۇغېنى بۇ خەۋەرنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۆزىدىمۇ ئاشۇنداق كىچىك بىر تۇمار «قۇرئان كەرىم»نىڭ بارلىقىدىن بىزنى ۋاقىپلاندۇردى، 1996-يىل 12-ئاينىڭ 20-كۈنى بىز يۇسۇپجان دوختۇر بىلەن بۇ ھەقتە ھەمسۆھبەت بولۇشقا مۇيەسسەر بولدۇق ھەم بۇ «قۇرئان كەرىم»نىڭ ھەجمى ۋە ئېغىرلىقىنى ئۆلچەپ، تارازىلاپ كۆردۇق. شۇنداقلا، بۇ «قۇرئان كەرىم»نى يۇسۇپجان دوختۇرنىڭ ئالقىنىغا قويۇپ تۇرۇپ يۇقىرىدىكى سۈرەتنى تارتىۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولدۇق. بۇ «قۇرئان كەرىم» سىرتى ۋە ئىچىگە ئەرەبچە نەقىش ئىشلەنگەن، كۈمۈش ھەل بېرىلگەن تۆمۈر قۇتا ئىچىگە سېلىنغان بولۇپ، قۇتىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 3 سانتىمېتىر، كەڭلىكى 2.4 سانتىمېتىر، قېلىنلىقى 1.2 سانتىمېتىر كېلىدىكەن، قۇتا يانپۇچىغا بىر تىيىنلىق تەڭگە پۇلدىنمۇ كىچىكرەك كېلىدىغان لوپا ئەينەك ئورنىتىلغان بولۇپ، بۇ لوپا ئەينەكتە ئايەتلەرنى ئادەتتىكى كۆز بىلەن ناھايىتى ئېنىق ئوقۇغىلى بولىدىكەن. قۇتا ئىچىگە سېلىنغان «قۇرئان كەرىم» پاتلانغان سۆسۈن رەڭلىك قەغەزدە مۇقاۋىلانغان بولۇپ، 30 پارە، 114 سۈرە، 6200 دىن ئارتۇق ئايەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەرەبچە مۇكەممەل «قۇرئان كەرىم» ئىكەن. ئۇنىڭ چۆرىسىگە بېرىلگەن ئالتۇن ھەل ھېلىمۇ پارقىراپ تۇرۇپتۇ، بۇ «قۇرئان كەرىم» ئاخىرىدىكى تۆت بەتكە تۇرلۇك دۇئا ۋە ھەمدۇسانالار بېرىلىپتۇ، ئەڭ ئاخىرىغا ئون ئۆلىمانىڭ مۆھۈرى بېسىلىپتۇ.

تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك يېرى شۇكى، بۇ تۇمار قۇرئان يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئەڭ كىچىك قۇرئاندىنمۇ كىچىك ھەم يەڭگىل ئىكەن، ئۇنىڭ ئۇزۇنلۇقى 2.6 سانتىمېتىر، كەڭلىكى 1.8 سانتىمېتىر، قېلىنلىقى 1 سانتىمېتىر، ئېغىرلىقى 4.2 گرام بولۇپ، ھازىرغىچە بايقالغان كىچىك «قۇرئان كەرىم»لەر ئىچىدە ئەڭ كىچىك «قۇرئان كەرىم» ئىكەن.

بۇ تۇمار قۇرئاننى بۇنىڭدىن 16 يىل ئىلگىرى يۇسۇپجان دوختۇرنىڭ ئۇستازى قارىقاش ناھىيىسىدىكى چىش دوختۇرى ئابدۇخېۋىر ئاخۇن ئۆزىنىڭ شاگىرتى يۇسۇپجانغا ھەدىيە قىلغانىكەن. ئابدۇخېۋىر ئاخۇن كىتابخۇمار، ئەھمىيەتلىك كىتابلارنى يىغىپ ساقلاشقا خۇشتار ئادەم بولۇپ، بۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە يىل ئىلگىرى بۇ تۇمار قۇرئاننى بىر كىتابپۇرۇشتىن سېتىۋالغانىكەن.

ئادەتتە نامىزنى قازا قىلماي، تاھارىتىنى سۇندۇرماي، پاكىز يۈرۈيدىغان يۇسۇپجان دوختۇر بۇ «قۇرئان كەرىم»نى يېنىدىن ئايرىماي ئارزۇلاپ ساقلايدىكەن ۋە بوينىغا تۇمار قىلىپ ئېسىپ يۈرۈيدىكەن.

(مەھمۇدى)

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى 1997-يىل 1-سان (ئومۇمىي 42-سان)

中国穆斯林(维吾尔文版)1997 年第一期(总 42 期)

ISSN 1007-5836

刊号: ISSN 1007—5836 خەلقئارالىق نومۇرى
CN 11—1346/B دۆلەت ئىچى نومۇرى
ژۇرنالنىڭ:

公开发行 定价:3.00 元 باھاسى: 3يۈەن ئاشكارا تارقىتىلىدۇ